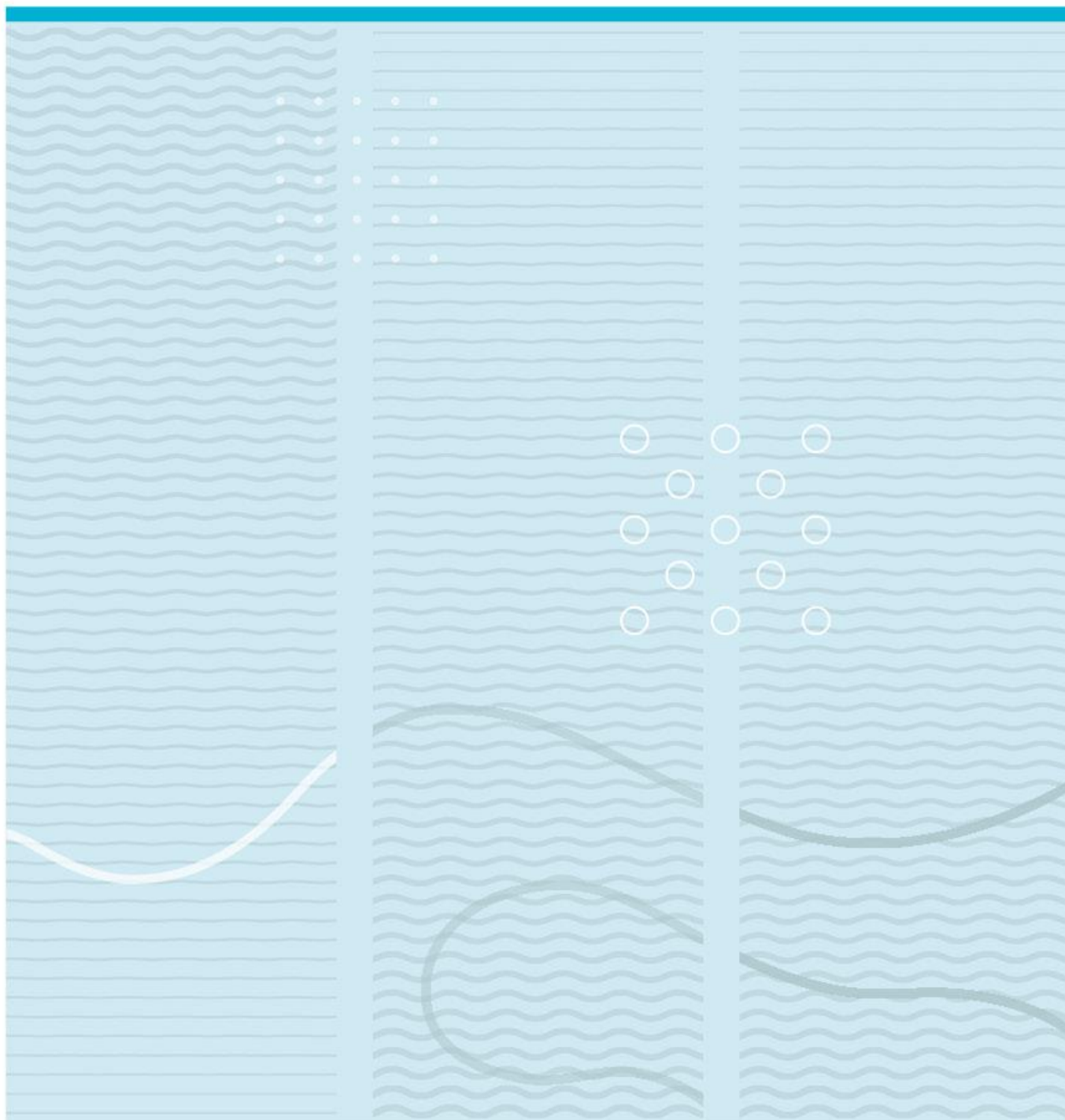

Philip O. K. Fowler

REFORMFORENINGEN 1859-63

Medienes slagmark, og innvirkningen den hadde i politikken

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for handelshøyskolen
Institutt for historie
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2023 Philip Oscar Krog Fowler

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Reformforeningen er en forening som ble dannet på slutten av 1850-tallet, som skapte stor debatt både innad i politikken, samt i avisene. Den offentlige diskursen som utviklet seg, ser vi også hadde en innvirkning på de politiske normene som ble reflektert i avisene. Politikken ser vi ikke blir konkret påvirket i forbindelse med vedtak, eller avgjørende voteringsrunder, derimot ser vi hvordan debatten og Reformforeningen som konsept farget den politiske modningsprosessen også. Dette er både interessant i forbindelse med hvordan vi ser pressen omhandle Reformforeningen som konsept, men også når vi ser hvordan diskursen i løpet av bare noen få måneder endret seg. Dette skal vi ser virket til å være på grunn av endring i politiske agendaer, og dermed en endring i hvilke argumenter som passet best for å fremme disse. Samtidig så kan vi tenke oss at det var flere og flere forskjellige skribenter som meldte sin interesse i debatten, som også da var med på å endre hvordan debatten fløt. Dette er dermed ikke noe vi lett kommer til å kunne fastslå på grunn av skribentenes anonymitet. Sist, men ikke minst, så kan vi gjennom Reformforeningen, og den politiske modningen som forekommer gjennom debatten skimte hvordan veien videre skulle starte å bli lagt foran det første ordentlige partiet i norsk politikk med Sverdrup i ledelsen.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Innholdsfortegnelse	4
Forord	5
1 Innledning	6
1.1 Problemstilling.....	7
1.2 Tidligere forskning.....	7
1.3 Kilder og metode	10
2 Forskjellige politiske standpunkter	13
2.1 Hvem er hvem?	15
3 Hvordan ble Reformforeningen til?	19
3.1 Forsøk på politisk samarbeid før Reformforeningen	20
3.2 Etableringen av Reformforeningen	23
3.3 Partiprogrammet.....	26
4 Konfliktene og holdningene	32
4.1 Idealene i diskusjonene	32
4.2 Kampen mot “de rettsindige Mænd”	37
4.3 Diskursen mellom redaktørene	43
4.4 To sider av samme mynt?.....	45
4.5 Mottagelsen av Reformforeningen i andre aviser	46
4.6 Debattens plass i politikken.....	50
4.7 Det andre møtet.....	52
4.8 Reformforeningen, anonymitet og personangrep	54
4.9 Diskursen og hvordan avisene fremmer en agenda	57
4.10 Indre press, hvor stor var konflikten innad?.....	62
4.11 Ytre press og politisk modning	64
4.12 Uelands svar på kritikken.....	67
4.13 Veien som var, og veien som kom etter	70
5 Konklusjon	78
6 Litteraturliste	83

Forord

Denne avhandlingen omfatter det politiske bildet på 1800-tallet generelt, og fokuserer inn på 1859-1863 spesifikt. Det kan derfor være nyttig med bakgrunnskunnskap innad i tema ettersom ikke alt er blitt redegjort så det er mulig å forstå fra kun et grunnleggende nivå. Det er også nyttig å ha i tankene at ettersom vi omhandler mye presse og diverse anonyme artikler, at disse artiklene vet vi ikke nødvendigvis hvem som har skrevet, i beste fall kan vi gjøre noen informerte gjetninger, eller ha flaks ved at noen hard underskrevet sine artikler med navn. Der dette ikke er gjort derimot må vi bare ta artiklene nettopp for hva de er verdt, tankene til den generelle populasjonen og derav kan vi ikke alltid være like sikre på hvor informert skribenten er. Det er derimot dette som også gjør dette arbeidet interessant! Jeg vil takke medstudenter som har vært med i langsommelige diskurser rundt medienes effekt, og veileder Kristian H. Nymark, for all hjelpen han har tilbudt. I tillegg, også venner og familie.

Rykkinn, september 2023

Philip O. K. Fowler

1 Innledning

Reformforeningen var det første forsøket på å forme et politisk parti i Norge, med eget partiprogram og til og med snakk om innføring av voringstvang. Forsøket fant sted i 1859 og varte litt utover 1860-tallet. De ledende mennene bak var Johan Sverdrup og Ole Gabriel Ueland, med et par andre støtteaktører. Starten av dette forsøket virker til å være som en respons på et behov for en allianse mellom bøndene og liberale representanter fra byene for å konsolidere og forsterke sine samfunnsmessige posisjoner. Til tross for bøndenes progressive rolle innen noen politiske saker, så kunne de tidvis også virke som en konservativ kraft på første halvdel av 1800-tallet, spesielt etter at bøndene for første gang i 1833-1837 greide å gjennomføre flere politiske kjernesaker, som for eksempel formannskapslovene og en reduksjon av embetsmennene sin innflytelse på Stortinget. Målet for mange av bøndene var en desentralisering og konservering av makt og redusering av offentlige utgifter. Derav også en konservativ drivkraft. Den fremvoksende arbeiderklassen, og da spesielt under Marcus Thrane representerte derimot en trussel mot bøndenes politiske ønsker, noe som medførte at bøndene nå under generelt direktiv av Gabriel Ueland så behovet med å få med seg flere stortingsmenn for å kunne opprettholde det politiske momentet, og søkte derfor støtte av embetsmennene og byborgere under føring av Johan Sverdrup. Dette løse samarbeidet virker til å ha lagt fundamentet for Reformforeningens senere forsøk på å danne et parti med eget partiprogram og voringstvang. Vi skal se senere på hvor reel denne voringstvangen er, ettersom det er en dissonans mellom hva Sverdrup mente, angående voringstvangen, og hvordan det ble presentert i datidens aviser.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen vi skal angripe sikter vi inn på mediernes omtale av Reformforeningen, og hvordan dette påvirket diskursen, altså er problemstillingen: **Hvorfor var det så stor motstand stilt ovenfor Reformforeningen, og hvilken rolle spilte avisene i kritikken?**

Som vi ser, forekommer Reformforeningens dannelse i en aktiv fase av politisk utfordring og utforming i den norske politiske historien. Debatten som skjer rundt dannelsen av Reformforeningen skjer i datidens offentlige medium, og det er nettopp i disse mediene vi kan se hvor mye denne foreningen faktisk utfordrer de politiske normene. Reformforeningen ble av *Aftenbladet* mottatt som en positiv utvikling som kunne hjelpe med å utfordre embetsmennene sin dominante rolle. *Morgenbladet* derimot føk opp i harnisk og fordømte det hele, og nettopp i den debatten som oppsto mellom disse, er der vi håper å kunne se om en avgjørende samfunnsmessig endring finner sted. Kan vi i denne debatten finne belegg for at Reformforeningen igangsatte en offentlig diskurs som var med å endre de politiske normene som regjerte i det politiske landskapet? Er den kraftige motreaksjonen Reformforeningen ble møtt med grunnet tidligere erfaringsgrunnlag basert på møte med arbeiderforeningene med Marcus Thrane? Hvordan påvirket den offentlige debatten Reformforeningen internt? Dette er noen av spørsmålene vi håper å kunne besvare, og om ikke besvare, i hvert fall skinne mer lys på enn det foreløpig har blitt. Media som den fjerde statsmakt er det vi kanskje ser sporene av i denne delen av den politiske historien, eller så er det i hvert fall det vi skal prøve å finne ut av. Hvor mye av Reformforeningens vekst og fall kan bli knyttet til avisenes kritikk, versus hvor mye er til takke for en manglende enighet innad i foreningen selv?

1.2 Tidligere forskning

Tidligere forskning gjort på denne problemstillingen, samt Reformforeningen mer generelt virker til å være delvis, eller rett og slett mangelfull. Det er noen historikere som har skrevet noen lengere stykker om det, som Arne Bergsgård og Jens A. Christophersen, men ingen av disse har skrevet om det direkte. Reformforeningen

virker til å ha blitt tildelt den historiske rollen som tilsier at den er viktig nok til å bli nevnt, men ikke viktig nok til å undersøke skikkelig. Arne Bergsgård for eksempel, som har gjort en av de mer detaljerte studiene av Reformforeningen i sin biografi om stortingsrepresentanten og bonden Ole Gabriel Ueland, skriver om den i forbindelse med oppbygningen av Stortingets opposisjon, og som en arena hvor Ueland fikk prestert og hevdet seg inne i politikken. I følge Bergsgård ble Ueland satt i en nesten umulig posisjon mellom Sverdrup sine ambisjoner, og sin lojalitet til foreningen, samt sin rolle som bøndernes talsmann.¹ Jens A. Christophersen diskuterer om Reformforeningen innebar begynnelsen på et brudd i normene, og bruker foreningens fremvekst som et eksempel på en politisk modning. Han gir også en relativt god oversikt i forbindelse med avisenes mottagelse av denne foreningen.² Tore Pryser kommer også innom nettopp det bruddet med normene Reformforeningen sto for, og hvordan dette påvirket mottagelsen av mediene i samtiden. Pryser er en av de første historikerne til å nevne den indre spliden mellom byboerne i opposisjonen og bøndene, ved å nevne hvor uforenlig det var for de to forskjellige grupperingene å bli enige om for eksempel årlige stortingsmøter. Uenigheten her oppstår da på baksiden av at dette ville kreve større offentlige utgifter, noe som var et av hovedmålene for bøndene, nemlig å holde disse kostnadene så lave som mulig.³ Jan Eivind Myhre som har dedikert to hele avsnitt til å redegjøre for Reformforeningen. På disse linjene så støtter han opp under de eldre historikerne sine syn, og tilbyr et mer oppsummert syn fra disse, hvorav mediernes motreaksjon ikke er blitt tatt med i betraktningen i det hele tatt.⁴ Magnus A. Mardal gir en litt annen vinkling, men ei heller en lenger forklaring på hvorfor Reformforeningen fungerte som først tiltenkt. Mardal begrunner det her med uenigheten rundt spørsmålet til voringstvangen som Sverdrup ønsket å ha i samarbeidet mellom dem.⁵ Fellesnevneren for det historiske bilde disse historikerne, samt flere andre, danner når det kommer til Reformforeningen er at den var lite viktig i det politiske landskapet fra 1800-tallet. Hvor rettferdiggjort dette synet er kan diskuteres, og jeg kommer til å fremlegge argumenter for at Reformforeningens posisjon antageligvis har blitt

¹ Bergsgård 1932:187-206

² Christophersen 1969:49-55

³ Pryser 1993:298-299

⁴ Myhre 2015:145-146 + 254

⁵ Mardal 2022

underdrevet, men det som jeg skal forsøke å få tillegge til den historiske debatten er en fordypelse i det både Christophersen og Bergsgård iverksatte, nemlig den offentlige debatten Reformforeningen satt i gang i mediene. Reformforeningen blir nevnt som en inngang inn til den politiske verden for noen, mens for andre som et skrekk-eksempel på hvordan partidannelse kan komme i veien for egen tankegang.

Det er i samtiden til, og i ettertiden etter Reformforeningens dannelse ikke blitt gjort mye historisk forskning på effekten Reformforeningen hadde på det politiske landskapet her i Norge. Grunnen til at det ambisiøse forsøket på å danne et parti slo feil har heller ikke blitt studert konsekvent og systematisk. Historikerne ovenfor har trukket frem flere mulige årsaker til at Reformforeningen fikk vanskelige levevilkår. Noen skylder på Sverdrup sin stahet i forbindelse med spørsmålet om voringstvang.⁶ Andre legger vekt på pressens, og da spesifikt de konservative avisene, med spesielt fokus på *Morgenbladet* sine angrep på dette politiske forsøket å organisere seg, som ville medføre «Det systematiske Tyranni imod Overbevisningen...».⁷ Andre igjen argumenterer for en mer generell umodenhet i forbindelse til det nyskapede demokratiske prinsippet som hadde oppstått i Norge, og de politiske normene som kom i forbindelse med dette. Da spesifikt i forbindelse med «uavhengige representantidealet» som ønsket mer individualistisk fokus i politikken.⁸ Det vi derimot ikke finner er et helhetlig dypdykk inn i Reformforeningens forfall, og spesifikt hvorfor forsøket ikke holdt lenger enn det gjorde. Manglende nyanse i diskursen, og delvis informasjon finner vi også på Reformforeningens rolle i historiografien om for eksempel hvordan Sverdrup som leder for det første partiforsøket, med dette hadde posisjonert seg til å bli lederen i det første faktiske politiske partiet i Norge med parti Venstre. Den neglisjerte posisjonen Reformforeningen har fått i historien kan man bruke tid på å diskutere om er rettfærdiggjort eller ikke, og det er noe vi kommer til å se på også, men det større faglige spørsmålet vil være rundt medienes påvirkning nettopp i avskaffelsen av dette oppblomstrende partiet. Var det medienes harselering som ble dødsdommen til den politiske bevegelsen, eller var det bare en av de flere spikrene i kista? Jeg skal

⁶ Bergsgård 1932:189-190

⁷ Christophersen 1969:51

⁸ Pryser 1993:298

også prøve å nettopp nyansere diskursen rundt Reformforeningen mer, og prøve å kunne binde sammen flere av problemene for å forhåpentligvis kunne presentere et mer helhetlig format som vil kunne hjelpe å illustrere effekten Reformforeningen har hatt innenfor norsk politikk, og eventuelt hvor stor denne effekt kan sies å ha vært.

1.3 Kilder og metode

Hvis vi skal ha et reflektert syn på Reformforeningens effekt må vi se på samtidsdiskursen som foregikk mellom avisene som diskuterte hvordan enten Reformforeningen ville være politikkenes fremtid, eller om det var individets dødsdom.⁹ Der har vi *Aftenbladet* som hadde en generelt positiv holdning til Reformforeningens dannelse, spesielt under Bjørnstjerne Bjørnson sin tid som redaktør for avisen. *Morgenbladet* derimot var harde i sin kritikk av forsøket på partistiftelsen, og var de som mente at dette var individets dødsdom.¹⁰ Disse avisene blir også representative for de politiske holdningene innad blant politikerne, hvorav *Aftenbladet* var stort sett mer representative for de liberale tendensene, mens *Morgenbladet* representerte de mer sentrale, og individualistiske tendensene i politikken, men ble også i sin samtid i spørsmål om Reformforeningen klassifisert som konservativ. Her blir liberale tendensene brukt til å beskrive de delene av det politiske landskapet som kjempet for større demokratisk utvikling innad i det norske politiske systemet. Representert her av Reformforeningens ønske om å for eksempel informere den generelle befolkningen om de politiske posisjonene og gjøre de forståelige for de som ikke allerede var drevne politikere. De konservative tendensene blir her brukt til å beskrive de kreftene som heller ville knytte makten nærmere til monarkiet, og fortsette med de gamle og tradisjonelle posisjonene. Spesifikt i forbindelse med embetsmennene og deres politiske posisjon. Noen konservative krefter som hjelper med å eksemplifisere nettopp disse holdningene er for eksempel noen av de skrivende aktørene i *Morgenbladet* og deres protester over det skiftet i politikken Reformforeningen medførte. Severin Løvenskjold er også et godt eksempel på en av de fremtredende tradisjonelle

⁹ Christophersen 1969:51

¹⁰ Christophersen 1969:51

konservative som ikke bare ønsket å beholde embetsmennene sin posisjon, men også forsøker å få svenske kongen til å forsikre de allerede etablerte maktposisjonene.¹¹ Dermed kan vi si at den tidligere forskningen plasserer Reformforeningen inn i en politisk maktkamp mellom de liberale kreftene, mot de konservative kreftene innad i Stortinget. Dette blir også bekreftet hvis vi ser på det politiske landskapet som var rundt dannelsen av Reformforeningen, for eksempel ved starten og fortsettelsen av stattholderstriden som skjer i overlapp av denne tiden.

Det er hensiktsmessig på dette stadiet å argumentere for både kildene jeg tar i bruk, og hvordan jeg tilnærmer meg disse. Primærkildene jeg tar i bruk, er som nevnt ovenfor aviser fra den aktuelle tidsperioden som da er 1859-1863. Da med hovedfokus på *Aftenbladet*, *Morgenbladet* og *Christiania-Posten*. Det vil forekomme omtale av andre aviser noe mer sporadisk, men er disse tre det vil bli lagt hovedsakelig fokus på. Dette er på grunn av hvor omfattende *Morgenbladet* og *Aftenbladet* inngår i den offentlige diskursen, både i omfang av antall lesere, og på grunn av dedikerte spalter innad i begge avisene. *Christiania-Posten* blir her vektlagt på grunn av sitt tilsynelatende mer nøytrale synspunkt på den offentlige debatten, og gir oss muligens et innblikk av de mer moderat engasjerte deltagerne i debatten. Vi finner disse kildene via Nasjonalbiblioteket sine digitaliserte nettsider og via søk innad på denne nettsiden. På grunn av denne måten å tilnærme seg kildene på kan det gjennomføres mye mer kvantitative søk uten å la det gå utover kvaliteten av søkene, og jeg får muligheten til å se på flere kilder enn hvis jeg skulle tilnærmet meg dem manuelt i et arkiv. Søkefunksjonen Nb.no tilbyr derimot er ikke ufeilbarlig og har noen ganger problemer med å kunne skille og finne ordene man søker etter, dette er da en av feilkildene med denne tilnærmingen. Jeg har valgt å omgå dette ved å snevre inn hvilke aviser jeg fokuserer på, og heller da går gjennom de tre forskjellige avisene manuelt i de periodene jeg ser Reformforeningen blir mye omtalt, så jeg kan være så sikker som mulig for at jeg ikke går glipp av essensielle deler av debatten. Der det virker som at omtalen av Reformforeningen ikke er særlig omfattende nøyer jeg meg med å fokusere på det søkefunksjonen kan finne via nettsiden. Feilkildene er da altså en noe redusert

¹¹ Bergsgård 1964:138-139

søkefunksjon som gjør at jeg kan gå glipp av noe av debatten, men som jeg prøver å motvirke via manuelle søk der det virker mest hensiktsmessig. Når det er nevnt er det ellers lite feilkilder å finne blant nettsiden i seg selv, og heller flere når det kommer til avisene og deres tilnærming til den offentlige debatten. Et problem vi møter mest er at det blir vanskelig for oss å se hvem som skriver og mener hva, og dermed skille mellom avisene som forening, hva de mener, og hva de individuelle skribentene mener. Dette er grunnet datidens anonymiserte tilnærming til journalistisk skriving. Det vanligste i den aktuelle tidsperioden var at de som skrev i avisene ikke gjorde seg kjente om hvem de var. Dette er en del av det individualistiske idealet vi ser regjerer på denne tiden, hvorav man ikke ønsket at journalisten sin skriving skulle bli kritisert, eller hyllet, bare på grunn av navnet til den som skrev det. Selv om denne hensikten er god i seg selv, utgjør det en utfordring for oss som i senere tid skal prøve å analysere og dedusere hva som faktisk skjer i det politiske landskapet på denne tiden. Eneste vi kan finne av identifikasjon er noen tilfeller hvorav pseudonymer er tatt i bruk, og noen tilfeller hvor noen av skribenter skriver under hva de har skrevet. Dette forekommer derimot sporadisk, og er ikke noe vi har luksusen av å kunne lene oss på det meste av tiden.

Så for å konkretisere helt på tampen så har vi via avisene en god kilde til den offentlige debatten som stadig ble mer og mer populær, og akkurat det emne vi skal se på er blitt tatt i bruk av de to mest kjente publikasjonene på sin tid. Men vi vet ikke hvem som skriver hva, noe som gjør det vanskelig å se hvilke aktører som engasjerer seg i debatten, og da igjen nettopp hvilke sider av det politiske landskapet som blir representert.

2 Forskjellige politiske standpunkter

1850-1860 var en turbulent tid i det norske politiske landskapet, og denne tiden var fylt av mange opphetede diskusjoner og harde ordføringer mellom de forskjellige politiske interessene. Dette er i og for seg ikke noe unikt, og selv i dag kan vi se hvordan politikken er fylt med karakterer som setter farge på den offentlige debatten. Derimot det som er interessant i diskursen vi skal få et godt overblikk over er nettopp hvordan *Morgenbladet* og *Aftenbladet* fører diskursen mellom hverandre, men om de er så politisk ulike som diskursen skulle tilsi er ikke nødvendigvis like sikkert. *Morgenbladet* kan vi se hadde sin start som en liberal avis spesielt under Alfred Bredo Stabell, men etter å ha blitt tatt over av Christian G. Friele så ser vi en overgang til at det ble en mer konservativ avis.¹² Det som er ekstra interessant med dette, er hvordan Stabell selv blir titulert i noen av motargumentene som kommer fra *Aftenbladet*, og han blir sett på som en av aktørene som fører kritikken mot Reformforeningen.¹³ Om dette stemmer eller ikke kan være vanskelig for oss å fastslå, men vi kan i hvert fall se at han er enig i hva som blir sagt, og når det er tilfelle så kan vi i så fall se at noe av den hardeste kritikken som blir brukt mot Reformforeningen og *Aftenbladet* ikke kommer fra politiske motpoler, men snarere politiske aktører som er ganske nærme i standpunkt.¹⁴

Konkret forholder vi oss til en venstreside av politikken, en høyreside av politikken og en mer sentrumsorientert del. Disse tre politiske grupperingene kan vi dele inn enda mer spesifikt, for enkeltheten skyld skal en kort redegjørelse forekomme, men ikke en dybde avklaring av alle de forskjellige affiliasjonene. Venstresiden kan vi dele inn i de radikale og de moderate. De radikale kan vi klassifisere som Marcus Thrane og arbeiderforeningene hans. Deres politiske motivasjoner kan vi dele inn i deres ønske om å organisere den fremvoksende arbeiderklassen og i tillegg øke demokratiseringen ved å gi disse tilgangen til å kunne stemme. Tittelen med venstremoderate kan vi tildele bondepolitikere og da inkludert her Reformforeningen. Det er viktig å skille mellom bondepolitikere generelt og Reformforeningen derimot. Jaabæk er en av disse

¹² Rudeng 2020:92

¹³ *Aftenbladet*, 2.11.1859:2

¹⁴ *Morgenbladet*, 2.11.1859:2

bondepolitikerne som hadde et betydelig antall støttespillere innenfor bøndene.¹⁵ Vi skal se litt senere på noen utsagn fra både *Morgenbladet* og *Aftenbladet* som sår tvil i forbindelse med Jaabæk sin tilhørighet til foreningen eller ikke. Politikerne som vi kan identifisere som sentrumsorienterte er en større utfordring derimot, ettersom hva vi kan se i de forskjellige avisartiklene, at nettopp disse mennene gjorde lite for å skille seg ut. Snarere kan vi heller finne anklager for at de aktivt unngår å skille seg fra den trygge flokken de tilhørte, noe vi skal se nærmere på senere. Høyresiden kan nok også deles opp i en moderat og radikal høyreside, men ettersom vi ikke finner et særlig stort antall av disse aktørene, så velger jeg heller å presentere høyresiden ved deres talerør, nemlig *Morgenbladet* selv. Jeg velger å tildele denne avisen til høyre siden på grunn av det skille som forekom i 1857 hvorav eierskapet gikk fra en liberalist i form av Adolf Bredo Stabell, over til en mer konservativ redaktør.¹⁶ Overgangen her derimot er usikkert om hvor tydelig var for den gjennomsnittlige leseren, vi kan til og med argumentere for at det var en manglende kunnskap at avisen hadde byttet eierskap i det hele tatt ettersom vi kan se flere artikler titulert til den tidligere redaktøren, som tildeler han meningene representert i avisen.

En videre viktig presisering for oss er å skille mellom begrepene konservativ og liberal som vi her bruker litt uavhengig i forbindelse med venstre og høyreside av politikken. Vi kan klassifisere en generell tildeling om at høyresiden var mer konservativ og at venstresiden var mer liberal orientert. Vi finner derimot flere tilfeller hvor for eksempel bondepolitikerne kunne være konservative, spesielt i forbindelse med utdelingen av stemmerett, og hvor mye penger staten skulle ha muligheten til å benytte seg av. Til tross for at de egentlig i det store bildet tilhørte venstresiden av politikken. Konservativ blir kort sagt i denne teksten brukt til å generelt beskrive de høyretypiske holdningene som jeg definerer som en generell motstand til endring av status quo. Konservative holdninger vil også bli representert mer spesifikt i holdningene til statsmakten, og en uvilje til å øke demokratiseringsprosessen som har blitt iverksatt. Viktige konservative skikkelser som er verdt å nevne er Fredrik Stang, og Anton Martin Schweigaard. Nettopp med disse tilnærmingene til begrepene kommer vi til å se hvorfor konservativ,

¹⁵ Pryser 1993:297-300

¹⁶ Rudeng 2020:92

og liberal er løsrevet fra høyre og venstre siden til det politiske landskapet. Spesielt ettersom at vi flere tilfeller kan se at Reformforeningen varierer mellom liberal utfolding og konservativ preservering.

2.1 Hvem er hvem?

De politiske standpunktene vi møter kan være forvirrende for seg selv, samtidig som hvem som kritiserer hvem kan også være et virvar å holde styr på. Det er derfor nødvendig med en kort introduksjon av de forskjellige politiske aktørene og hva slags påvirkning de hadde på den offentlige debatten. De mest essensielle politikerne å ha kjennskap til for vår del er kjente navn i den norske politiske historien. Dermed vil noen av introduksjonene være heller korte, hvis deres involvering forekommer mer selvfølgelig enn andres. Johan Sverdrup og Ole Gabriel Ueland er to viktige skikkelser i forbindelse med vår problemstilling. De representerer også noen giganter i den norske politiske opposisjon. Sverdrup og Ueland kan vi plassere innenfor den moderate venstreopposisjonen, og til en viss grad liberale, og vi kan kalle dem regjeringsskeptiske. Anton Martin Schweigaard og Fredrik Stang blir fort dratt opp som eksempler på hva de politiske idealene var på denne tiden. I forbindelse med dette, og når du leser gjennom denne teksten er det fort gjort å spørre hvor disse figurene er i diskursen. Vi finner ganske lite involvering av Stang og Schweigaard, uten å kunne finne noen etablert grunn til hvorfor, så kan vi bare synse, men det kan tenkes at denne diskusjonen er såpass liten i forhold til andre samtidsdiskusjoner, at det er noe de velger å ikke involvere seg i. Stang og Schweigaard tilhører som nevnt den mer konservative klassen, og var mer regjeringstro. Adolf Bredo Stabell er en som kaster seg inn i debatten i forbindelse med å ha vært tidligere redaktør for *Morgenbladet*. Vi kan tildele Stabell en liberal holdning, og var tidligere ut mot venstresiden, men i den tidsperioden som omhandler oss kan vi heller definere ham som en del av sentrumsmennene. Stabell ser vi har hatt relativt stor effekt på den norske økonomien, og politikken, både ved å være redaktør for *Morgenbladet*, aktiv politiker, og bankmann. Vi kan se at han tidligere var medlem av «Den demokratiske forening».¹⁷

¹⁷ Storsveen 2022

Når vi prøver å identifisere og klassifisere de forskjellige politiske grupperingene, og se hvem som er støttespillere, forkjempere og motstandere for forskjellige politiske utforminger så støter vi på et problem når vi kommer til den norske politiske historien. Bøndene er en gruppering som er vanskelig å tildele en fast tilhørighet, og enda vanskeligere å plassere innenfor et spesifikt politisk mønster.¹⁸ Bøndene hadde tidlig en politisk agenda som ikke passet innenfor verken liberalistisk eller konservativt tankemønster. Dette var på grunn av deres relativt strenge tankemønster i forbindelse med hva staten egentlig skulle gjøre. Staten skulle blande seg minst mulig inn i innbyggernes liv, og handel, samtidig som de skulle legge til rette for at norsk bondedrift ikke skulle bli utkonkurrert av konkurrenter i utlandet. Staten skulle også bruke minst mulig penger, noe vi kan se påvirket mye av den politiske diskursen som ble ført på Stortinget, både i forbindelse med jury, men også hvor ofte Stortinget skulle møtes, og hvordan skolevesenet skulle bli drevet. Vi kan også se hvordan bøndene hadde en dualitet mellom liberalistisk tankegang, og konservativ tankegang når det kommer til Stortingets posisjon, og maktfordelingsprinsippet. Bøndene kjempet generelt imot en sterk innflytelse fra kongemakten, og prøvde å opprettholde makten Stortinget hadde, og til og med i noen tilfeller få Stortinget til å bli enda mer fremtredende i politikken. Svekkelse av embetsmennene og mer regional styring var noen av fanesakene de hadde for å oppnå dette. Til tross for at de hadde et ideal og bredere maktfordeling så var de derimot relativt konservative i forbindelse med hvem som skulle ha tilgang til denne politiske makten. Vi kan se tegn til at bøndene kjempet aktiv imot en bredere stemmerett, og var uenig med at den fremvoksende arbeiderklassen skulle ha noe å si i det politiske landskapet.¹⁹ Bøndene er kanskje noe av det første organiserte politiske vesenet vi kan se i den norske politikken, ettersom de ofte opererte etter en felles politisk agenda. Selv bøndene derimot var ikke alltid enige, og vi kan se hvordan spesielt rundt Reformforeningens tid et relativt tydelig skille fant

¹⁸ Bergsgård 1964:100-117; Seip 1974:148-158; Pryser 1993:313-357 Generelt gjennom hele det politiske bilde på 1800-tallet kan vi se bøndene er innblandet, både som liberalistisk kraft, og som konservativ kraft. Dette er det flere grunner til, men for å oppsummere det kort, så var bøndene generelt enige og opererte som en enhet på Stortinget, samtidig så var de såpass splittet, både som vestlendingsbønder og østlendingsbønder som gjorde interessefeltet deres innenfor noen saker splittet, i tillegg så var det bøndene uten egen jord, som riktig nok ikke hadde stemmerett, men som fortsatt påvirket politikken med for eksempel å være med å Thrane bevegelsen. Det er dette som medfører at bøndene er vanskelige å definere i politikken.

¹⁹ Bergsgård 1964:159-160

sted blant bøndenes linjer. Ueland og Jaabæk var begge fremtredende skikkelser blant bøndene, men under Reformforeningens dannelse kan vi se en splittelse, hvorav bøndene splittes og Ueland får med seg cirka 2 tredjedeler, og Jaabæk blir værende igjen med den siste tredjedelen. Dette inntrykket forekommer hvis vi ser på tidligere forskning basert på Reformforeningen.²⁰ Vi kan se senere hvordan Jaabæk, til tross for å muligens ikke være villig til å slutte seg til Reformforeningens rekke, ofte sier seg enig i deres politiske budskap. Så det kan hende at å kalle det en splittelse mellom bøndene er litt i overkant, men det er nok noe vi kan kalle et politisk skille innad blant stortingsbøndene i hvert fall.

De markerte idealene vi hadde fra første halvdel av 1800-tallet ble endret både gradvis, og drastisk utover mot andre halvdel av århundre. Dette er det flere grunner til. En av grunnene jeg vil fremheve for at det var nødt til å komme en utfordring på de politiske normene, var nettopp på grunn av den økte urbaniseringen i landet. Norge som startet med en av Europas mest liberale grunnlover i løpet av 1814, ble etter hvert mer konservativt etter februarrevolusjonene hvis vi fortsetter å sammenligne den med andre grunnlover. Ikke bare hadde det vært få politiske bevegelser for å utvide stemmeretten, og den politiske innflytelsen til folket, men på grunn av hvordan stemmeretten ble tildelt, og hvordan den samfunnsmessige utviklingen hadde forekommet, hadde det faktisk blitt en mindre prosentandel av befolkningen som hadde tilgang til stemmerett enn de som startet. Det er som nevnt, både på grunn av hvordan samfunnet utviklet seg på tiden, og innflytningen til byene, men også på grunn av en stor befolkningsvekst som hadde funnet sted i løpet av 1800-tallet.

Urbaniseringen medførte også en ny levemåte for mange, i stedet for å være så selvbergede som mulig, ble det mer og mer normalt å jobbe i bytte mot lønn, noe som ikke kvalifiserte deg til stemmerett etter Grunnloven.²¹ Effekten på hvordan denne tilbakegående demokratiserende prosessen påvirket samfunnet kan vi allerede se

²⁰ Seip 1974:150 her ser vi at Jaabæk og Ueland i hvert fall var fremtredende bondepolitikere, men det virker som det er en del usikkerhet rundt Jaabæk sin tiltredelse inn i Reformforeningen. Pryser mener for eksempel at han var med fra starten, mens noen samtidsaviser mener han tiltrede senere, andre forfattere som Christophersen og Bergsgård ikke nevner han i forbindelse med Reformforeningen i det hele tatt; Sars 1913:180, ser vi at Jaabæk spesifikt blir tildelt tilhørighet blant Reformforeningens medlemmer.

²¹ Pryser 1993:275-280

effekten på når vi passerer 1850-tallet med Thranebevegelsen. Det økte presset ser vi begynner å bygge seg opp med nettopp Thranebevegelsen, og det kan tenkes at dette økte presset og den stadig voksende demografien som ikke følte seg representert i politikken hadde en effekt på de konservative aktørene. Dette presset kan vi tenke oss medførte til den stadig mer liberaliserende effekten, men også den stadig større konservative mot offensiven som kom ettersom det liberale presset bare fortsatte.

3 Hvordan ble Reformforeningen til?

I dagens lys kan det virke fremmed og spesielt at arbeidere og bønder var så langt distansert fra hverandre, og at et politisk parti skal bli oppfattet som så revolusjonerende som det blir presentert i denne teksten. For at dette skal gi mening, og bli satt i det perspektivet det fortjener, så er det viktig at vi illustrerer nettopp hva det politiske landskapet bestod av, og hvilke normer som regjerte. Ovenfor er det blitt presentert flere forskjellige normer, og politiske tendenser eller ideologier, men for å komme med en mer konkretisert og total oversikt over hva det faktiske politiske landskapet var, skal vi prøve å oppsummere det nå. I 1814 var det folkestyrets forkjempere som stod og banet vei, men ikke for alle. Dette ble videreført av flere steg både fremover og bakover, noen til og med sidelengs, hvorav alt resulterte i at embetsmennene fikk en sterk maktposisjon. Maktposisjonen fikk de både på grunn av embetsstanden sin rolle i oppbygging av nasjonen, men også på grunn av en fornyelse av de gamle aristokratiske tradisjonene. Likeverdighetsprinsippet var et viktig aspekt i statsdannelsen, men bare så lenge man var en uavhengig mann, og for å være uavhengig måtte man enten ha eiendom, utdanning, eller viktig statlig posisjon.²² Dette resulterte i en relativt liberal grunnlov i 1814, men jo lenger vi beveger oss ut i det 1800-århundre blir denne avgrensingen mer og mer antikvert. Presset om en mer demokratisert stemmerettslovgivning kunne bli merket ved Marcus Thrane og thranittbevegelsen som stadig vokste og ble mer og mer pressende etter hvert som den utviklet seg til en større arbeiderbevegelse. Til tross for dette økte presset ble liten økt demokratisering iverksatt, men snarere var en av de få tingene de liberalistiske og konservative kunne være enige om at, til tross for at Norge var et folkestyre, så skal ikke hvem som helst få stemme. Til slutt blir det stadig mer og mer pressende for det politiske landskapet å få et oppgjør innad rundt de stadig mer polariserende punktene, noe som kulminerte i den kjente statsrådssaken på 1880-tallet. Til tross for at hoveddebatten rundt statsrådssaken forgikk rundt 1880-tallet, så ser vi også spor av den på slutten av 1850-tallet. I begynnelsen av denne konflikten er her vi ser Reformforeningen gjør sin fremmarsj. Utfordret av etterskjelvene fra thranittbevegelsen, men også i løpet av statsrådssaken sin startsfase. Dette turbulente landskapet kan man argumentere for

²² Nymark 2020:75-78

at resulterte å være en utfordrende arena for Reformforeningen å gjøre sin entre. Det var imidlertid ikke bare omstendighetene rundt det politiske som ble et hinder for Reformforeningen.

3.1 Forsøk på politisk samarbeid før Reformforeningen

Tidligere forsøk på en organisering innenfor politikken kan vi finne før Reformforeningen trer inn i søkelyset. Både Den hemmelig direksjon ved Stortinget i 1833 og Den demokratiske forening i 1849 er to eksempler på dette.²³ Den hemmelige direksjon er den tidligste av de to, og er heller hva vi i dag ville definert som en diskusjonsklubb der sentrale stortingsrepresentanter samlet seg for å bli enig om forskjellige fanesaker. De utvalgte stortingsrepresentantene i dette tilfellet var hovedsakelig bonderepresentanter som Ole Gabriel Ueland og Jon Neergaard, i tillegg til et fåtall av hva som ble definert som «radikale intellektuelle» som for eksempel Henrik Wergeland. Her kan vi allerede se hvordan Ueland involverer seg, og ser nytten av en mer organisert politisk opposisjon tidlig på 1830-tallet. Det er også ikke umulig at det er her han erverver seg noen av holdningene, og erfaringene sine som vi kan se preger politikken hans under Reformforeningens periode også, som for eksempel hans senere mer fremtredende holdning til en form for voteringstvang. Vi kan også se en annen form for diskusjonsklubb som gjør seg gjeldende på 1830-tallet, nemlig Intelligensen. Her var det heller de unge akademikerne som gjorde seg gjeldende, og vi kan se spesifikt to viktige navn tre frem i forbindelse med Intelligensen Fredrik Stang og Anton Martin Schweigaard. Det som er mer viktig med å påpeke Intelligensen annet enn å poengtere hvor to av politikken tidligere makthus gjør sin fremtreden, er også å poengtere at det ikke bare var venstresiden av det politiske landskapet som så nytten av en organisert politikk. Denne mentaliteten og tankegangen er viktig å ha i tankene når vi senere skal lese nettopp hvordan de forskjellige avisene, og de politiske standpunktene de representerer, argumenterer mot hverandre.²⁴ Kanskje ekstra viktig å tenke på med

²³ Pryser 1993:289; Seip 1974:77

²⁴ Pryser 1993:289-292

nettopp dette er i forbindelse med hvordan opposisjonen til organisert politikk argumenterer, mens vi kan se spor av at nettopp den senere opposisjonen kan ha nytt godt av at høyresiden av politikken var mer organisert enn venstresiden tidligere.

Den demokratiske foreningen var en blanding av diskusjonsgruppe som hadde oppstått mange ganger tidligere i politikken, men også en form for partiorganisering. Tore Pryser viser hvordan denne foreningen fikk en stor oppsving i populariteten i løpet av sin startsfase, men mest blant de som ikke hadde mulighet selv til å påvirke politikken, nemlig håndverkere og kjøpmenn.²⁵ Grunnen til at vi kan kalle det en form for partiorganisering er at vi kan finne spor til et organisert oppsett av et partiprogram. «1) stemmerettens og valgbarhedens utvidelse, 2) meir rettferdig skattlegging, 3) allmenn verneplikt 4) Kommunernes frigjørelse, 5) jury, 6) politisk tilnærming mellom by og land, og 7) utjevning av politiske folkeskrifter».²⁶ Her kommer vi til å se både noen likheter og ulikheter mellom Demokratiske Foreningen sitt oppsatte partiprogram, og Reformforeningen sitt. Den mest bemerkelsesverdige forskjellen er de tre første punktene derimot. Her kan vi tydelig se et avbilde fra den politiske tiden foreningen blir opprettet. Stemmerett og valgbarheten sin utvidelse var revolusjonerende for tiden partiprogrammet ble skrevet i, mens også veldig upopulært. Så upopulært var dette i forbindelse med regjeringen at stattholder Løvenskjold til og med organiserte for at møtene skulle bli overvåket, og bli rapportert tilbake til unionskongen. Punktet om mer rettferdig skattelegging ville også vise seg å være en brannfakkell for tiden sin, og som medførte mer opposisjon blant bøndene, enn det allerede hadde blitt med det første punktet. Dette var et motstandspunkt for bøndene siden mer rettferdig skattelegging i denne forstand betydde å avskaffe toll på forbruksvarer, som var en aktiv trussel mot inntektene til bøndene her i landet. Hvis folk kunne kjøpe forbruksvarer til samme pris fra utlandet, kunne de norske bøndene risikere å bli utkonkurrert.²⁷ Det var fellende for foreningen at de frastøtte seg bøndene med disse punktene, spesielt fordi de resterende 5 punktene var ellers noe bøndene hadde som viktige saker. Dette medførte

²⁵ Pryser, 1993:295

²⁶ Pryser, 1993:296

²⁷ Pryser, 1993: 296

at foreningen ikke bare skremte unna hva som kunne vært viktige forbundsfeller, men også deres opposisjon igjen.

Ovenfor ser vi en oppsummering på den politiske verdenen som fantes i oppløpet til Reformforeningens unnfangelse, men akkurat thranittbevegelsen kan virke til å ha formet mottakelsen Reformforeningen fikk. Thranittbevegelsen skapte harnisk i overgangen til 1850-tallet, både på grunn av de revolusjonerende reformene de ønsket, som allmenn stemmerett (for menn), frihandel på landet, og til og med innførelsen av allmenn verneplikt. Dette med mer sendte de inn til Oscar 1. og ønsket at han skulle engasjere seg i deres sak.²⁸ Kongen ved tips fra både Stortinget og hans egen regjering bestemte seg for å avslå alle ønskene deres. Thranittbevegelsen bestemte seg deretter å i stedet prøve å få Stortinget på sin side. Forskjellige virkemidler ble tatt i bruk, til og med etablering av et Lilletinget som skulle virke ved siden av Stortinget og prøve å komme i dialog, og påvirke dem. Resultatet ble at flere av lederne i arbeiderforeningene, samt Marcus Thrane selv ble tatt til fange. 149 medlemmer ble funnet skyldig, og måtte sone en eller annen form for dom. For å motvirke at dette skulle gjenta seg, iverksatte myndighetene tiltak for å forhindre foreningslysten blant arbeiderne, og at de heller skulle kunne samle seg i egne upolitiske organisasjoner skapt av statens egne menn. Her ser vi hvordan det gikk med det første ordentlige forsøket på å ikke stifte et politisk parti, men innføre politisk forandring. Riktig nok var statens frykt at det skulle skje i Norge det samme som skjedde i mange andre land, etter Februarrevolusjonen, men fortsatt kan vi se en tydelig stigmatisering rundt holdningen til politiske foreninger og ansamlinger. Grunnlaget til denne stigmatiseringen skal vi gå dypere gjennom etter hvert, men det meste relevante så langt er hvordan denne stigmatiseringen kan virke til å ha blitt forverret etter thranittbevegelsen ble ferdig, og rettsoppjøret ble unnagjort. Marcus Thrane ble ferdig med å sone dommen sin i ca. 1857. Han fikk skylden for å være den store agitatorene, og rettsaken sin gang ble ikke ferdig med alle de anklagde før 1854. Reformforeningens dannelse som kommer bare 5 år etter rettsakenes konklusjon, og 2 år etter at den store agitatorene ble sluppet ut illustrerer nettopp hvor nærme disse hendelsesforløpene er. Frykten som kom med

²⁸ Ringvej 2014:70-75

arbeiderklassens forsøk på å få en reell politisk makt, via politiske reformer via foreninger og samarbeid, kan tenkes å fortsatt være ferskt i minne for de fleste politikerne som fortsatt var i Stortinget. *Morgenbladet* som best illustrer den sterke opposisjon for denne politiske nytenkningen i forbindelse med organisert enighet kan muligens bli sett på som et talerør for nettopp denne frykten etter Thranittbevegelsen. Vi kan tørre å påstå på dette grunn av de sterke retoriske virkemidlene som de tar i bruk. Vi ser også en gjenspeiling av de stigmatiserende holdningene som antageligvis motarbeidet arbeiderne selv. De elitistiske og individualistiske normene var godt vernet om inne i det norske politiske landskapet. Arbeidernes kollektivistiske ideal ble en trussel for den etablerte maktbalansen til en så stor grad at selv de som var en del av den etablerte venstrefløyen i Stortinget syntes det ble for ekstremt med utvidet stemmerett og skatteendring.

3.2 Etableringen av Reformforeningen

Dannelsen av Reformforeningen virker til å ha blitt etablert i en konsensus om behov for å øke den politiske informasjonen som kom ut til folket. Samtidig som det fikk etablert en felles agenda som skulle gjøre det enklere å få gjennomslag på forslagene sine, til tross (og kanskje spesifikt på grunn av) tiden den ble dannet i. Hvor det bare var møter hvert tredje år, og vanskelig å få gjennomslag uten stor støtte i Stortinget grunnet kongens veto rett. I tillegg så ble Reformforeningen dannet i en tid hvor de liberalistiske tendensene i Stortinget var i anmarsj. Dette i form av Marcus Thrane og arbeiderforeningene hans, som nevnt tidligere.²⁹ Motreaksjonene var også i anmarsj i Stortingets samlet respons imot disse venstreradikale aktørene.³⁰ Politiske klubber, også kjent som «diskusjons-klubber» ble mer og mer normert samt en mer «uniform» tendens innad i det politiske samfunnet, som ved store spørsmål kan man se en tendens til at grupperinger fra de samme klubbene ofte kunne stemme det samme, noe som kan bety at de antageligvis har diskutert dette på forhånd.³¹ Det er en fortsettelse av disse tendensene Reformforeningen blir uttenkt. Derimot ser vi også allerede i startsfasen

²⁹ Bjørklund 1951:211-212

³⁰ Ringvej 2014: 212-215

³¹ Pryser 1993:286-287

hvordan det politiske landskaper har påvirket Reformforeningens unnfangelse. De kom med 7 generelle punkter som det var en viss enighet om:

1. At hævde Norges nationale Interesser og Ligeberettigelser i Unionen.
2. Aarlige storting
3. Ordning af Forholdet mellem Byernes og Landets Repræsentanter i Overensstemmelse med Grundloven.
4. Jury i Straffesager
5. Modarbeidelse af Centralisation i Udvikling og i Administration
6. Gjennemførelse af den kommunale Selvstændighed
7. Almueskolevæsenets selvstændige Udvikling.³²

Disse punktene var det generell enighet om på venstresiden, men deretter så kom striden i stadig større grad. Ludvig Daae er en av startsmedlemmene som illustrerer motstanden bra. Det fremstår at han var enige i programpostene selv, men fryktet voteringstvungen som ble implisert av Sverdrup.³³ Spesielt voteringstvungen ble raskt et voksende motstandspunkt for flere, og Ueland virker her til å bli satt i en kinkig posisjon hvorav han både var for å utvikle dette til mer enn bare en «diskusjonsklubb» men ei heller ønsket at individet skulle falme bort under majoritetens kamp om enighet.³⁴ En tydelig dissonans hadde oppstått innad i foreningen allerede her, hvorav Ueland ble nødt til å være den forsonende part så for stor splittelse kunne bli unngått. Dette virker som ikke gikk som tiltenkt, ettersom samarbeidet i seg selv bare varte i en kort tidsperiode, men diskursen vi får se i denne delen av Reformforeningen er ganske interessant. Sverdrup sitt spørsmål til Ueland «vil du ha førti menn du kan stole på, eller åtti halveisfarere?» illustrer den banebrytende tanken Reformforeningen representerte, en tanke om at individet må ha lojalitet til majoriteten etter at en avgjørelse har blitt tatt.³⁵ Sverdrup presenterer også en annen holdningsendring innenfor hvordan politikken hadde blitt ført:

Man har underskrevet et Program med en Række av Principer, der omspende en hel politisk Bevisthed, i disse principer ligger hele Selskabets Mening Udtalt... Her er ikke tale om at stifte en diskuterende Forening, her er tale om at stifte et politisk Parti, og et saadant tilsteder ikke Uenighed om Principer; i et saadant kan der ikke være Tale om Majoritet og Minoritet.³⁶

Her ser vi tendensen til at oppgitthet over nettopp disse diskusjonsklubbene som har blitt nevnt tidligere. Det var et tydelig formulert ønske om å kunne utgjøre noe med

³² Bergsgård 1932:187

³³ Bergsgård 1932:190

³⁴ Christophersen 1969:49-50

³⁵ Christophersen 1969:52

³⁶ Christophersen 1969:52

diskusjonene, og faktisk presentere en felles front for de forslagene flertallet ville få gjennomført. Det var nettopp dette som møtte hardest kritikk. Sverdrup ville at i den nye foreningen, selv om det var et ønske om å oppfordre til debatt, og en generell politisk dannelse innad blant populasjonen, så ville han fjerne diskusjonen om individet, når avgjørelsen først hadde blitt tatt. Hadde flertallet stemt, så var han uinteressert i hva mindretallet hadde å si om dette, for da var det avgjort. Jeg vil her presisere at vi kan se senere i avisartiklene at Sverdrup selv ikke så på dette som en form for vootingstvang, men som en videreføring av hvordan politikken i Stortinget allerede ble drevet. Motpolene mellom Sverdrup og Daae kommer i disse utsagnene godt frem, spesielt hvis vi går tilbake til Daae sin motstand mot tvangsvoteringen fordi han «ikke hadde Ret til saaledes at slaae sin Individualitet ihjel.»³⁷ Daae så på det som et ansvar overfor de som hadde votert han inn på Stortinget å følge sin egen overbevisning i enhver sak, og dermed var det vanskelig eller umulig å binde seg til en forening med vootingstvang.³⁸ Her ser vi med andre ord spenningen mellom de mer tradisjonelle og de mer moderne normene som startet å utvikle seg. Normen som sier jeg har et ansvar overfor mine velgere om å følge min egen fornuft mot den nye normen med vi må ofre noe av lojaliteten til velgerne, for å få større gjennomslagskraft med politikken. Den allerede etablerte normen om ivaretagelse av jeg-et vil vi definere som en individualistisk norm. Den fremvoksende tankegangen på å ofre jeg-et til fordel for en større helhet og enighet blir definert som en kollektivistisk norm.

Kritikken som haglet mot Reformforeningen virker også til å være noe av kritikken som lå til rette for samfunnsdebatten selv, i hvert fall innad i den noenlunde reformforeningspositive avisen *Aftenbladet* hvorav skribent Bjørnstjerne Bjørnson kommer med «nemlig at finde Alt, hvad en vis Mand siger, aller-helvedes godt».³⁹ Han drar videre kritikken ut for å illustrere nettopp hvor gunstig det er å samle seg rundt i et parti, versus det å samle seg rundt en mann, og hva han mener.

Det at samle sig om en Sag er i alle Henseende værdigere end at samle sig om en Mand, og ganske anderledes betryggende for deres personlige Overbevisning og Frihed. -- Det at organisere Parti, men derimot at sanke den ind fra forfængelig og uendelig Guerillakrig til Orden

³⁷ Christophersen 1969:51

³⁸ Christophersen 1969:51

³⁹ Christophersen 1969: 53

i Slag og Linje, give den Maal og Ærgjærighet; det er at gjøre hver hver enkelt Stakkel, som nu staaer tvivlraadig og spedjer efter den Sag, han skal tjene, til en besluttet, stærk Kjæmper for et uendeligt Maal, saasom i den ene Sag altid Spiren ligger til den næste.⁴⁰

Men her ser vi også kritikken som blir servert Reformforeningen bli sendt i retur, nettopp hvordan individualiteten lider like mye, om ikke mer, under manglende direksjon og ledelse, som den ville stått i fare for å gjøre under tryggheten et parti sitt flertall representerte. Flertallet her snakket om blir da at man kan forene stemmene som ville omtrentlig det samme, og da i stedet for at opposisjonen ville hatt flere mennesker å sikte seg ut, måtte de heller konfrontere disse menneskene som en forent front, altså en større politisk trussel. Samtidig så ser vi også her i Bjørnstjerne Bjørnson sitt utsagn en kritikk i forbindelse med de politiske klubbene som hadde oppstått. Her argumenterer han for at disse politiske klubbene var mer kuende for individualismen ettersom diskusjonene og enighetene her ble avgjort i skjul og uten noen ordentlig diskurs, i motsetning til i et offentlig dannet parti hvor man må bli enig innad, og deretter står samlet om hva majoriteten ble enige i. Denne argumentasjonen fra Bjørnstjerne Bjørnson glorifiserer også partidannelsen, og bruker en retorikk som glorifiserer det forente og samlede i Reformforeningen i stedet for en kaotisk og individualistisk stemning som ellers regjerte. Dette fargerike språket illustrerer også den relativt volatile politiske tiden Reformforeningen blir dannet i.

3.3 Partiprogrammet

Reformforeningens partiprogram gjenspeiler oppsetningen og verdiene de ønsket å representere som en forent opposisjonell forening. Programmet bærer også preg av at foreningen var hovedsakelig en sammensetning av bøndene til Ueland, og bare et fåtall akademikere og byboere, 30 bønder til 7 byboere for å være mer spesifikk.⁴¹ Dette medførte at det var en programpost dominert av bondesaker, men allikevel tyder det på at Sverdrup greide å posisjonere seg slik at programposten fortsatt skulle kunne ha en god bæring av byboerne sine verdier og politiske ønsker, om ikke i hvert fall Sverdrup

⁴⁰ Christophersen 1969:53

⁴¹ Pryser 1993:298

sine egne. For å illustrere de forskjellige punktene og deres betydning skal vi også ta oss tiden til å gå gjennom disse litt mer grundig.

1. At hævde Norges nationale Interesser og Ligeberettigelse i Unionen.

Første punktet er det som blir trukket frem av Arne Bergsgård som Sverdrup sin oppfinnelse for å få med bøndene, som fram til nå hadde vært konservative når det stod om spørsmålet angående nasjonale interesser.⁴² Her kan vi se litt av argumentasjonsgrunnlaget for at Reformforeningen hadde en nevneverdig effekt på samtidens politiske landskap. Det å få bøndene motivert i nasjonale interesser, og samtidig gi dem en større fellesnevner kan virke til å ha hatt betydning når det kommer til den videre skjebnen til opposisjonen og deres samarbeid.⁴³ Vi kan nemlig se at gjennom Reformforeningen begynner et samarbeid som senere kommer til å utforme seg til å bli partiet Venstre. Venstre blir senere dannet med, stort sett, de samme medlemsgrupperingene som ble med i Reformforeningen. Sverdrup også gjennom Reformforeningen fikk vist sine politiske evner, noe som virker til å motivere et samarbeid mellom Sverdrup og Jaabæk senere, noe vi kan tenke oss er i relasjon til hvordan Sverdrup greide å for eksempel fremme dette punktet i en hovedsakelig bondemajoritetsgruppering

2. Aarlige Storting

Det andre punktet er omdiskutert om er et påfunn fra Sverdrup eller om det kom fra et tidligere forslag til Hartvig Nissen.⁴⁴ Uavhengig av opprinnelsen til programpunktet er det en felles konsensus om at dette punktet ble en av grunnene til den tidlige splittelsen til Reformforeningen. Bøndene så langt etter 1814 hadde vært en konservativ og pengebesparende kraft i politikken, og de økende utgiftene det årlige Stortinget representerte ble uforenlig i forbindelse med deres tidligere førte politikk.⁴⁵ Dette

⁴² Bergsgård 1964:180

⁴³ Pryser 1993:299

⁴⁴ Bergsgård 1964:180

⁴⁵ Pryser 1993:298

punktet kan også tenkes å være en medførende faktor til at ikke hele bondeforsamlingen ble med Reformforeningen fra starten, og at Jaabæk hadde et behov for å holde seg tilbake. Nettopp hvor betent spørsmålet om årlige Storting var på tiden er vanskelig å fastslå, men vi kan i diskusjonen angående grunnprinsippene til Reformforeningen se hvordan en av de tilstedeværende uttaler seg: «Veseth bemerkede, at de selvsamme Punkter havde han bestandig af al Evne strævet for. Det Eneste, som var nogenlunde nyt for ham og som han derfor havde nogen Betænkelighed ved, var Fordringen om aarlige Storting».⁴⁶ Selv om vi ikke akkurat ser en like fargerik ordlegging her som ved debatten mellom *Morgenbladet* og *Aftenbladet*, kan vi se hvordan dette punktet medfører en grobunn for uenighet, og indre splid.

3. Ordning af Forholdet mellem Byernes og Landets Repræsentanter i Overensstemmelse med Grundloven

Dette punktet har vært sentral på lik linje som konservativ pengebruk for bøndene helt siden de fikk politisk makt i 1814. Embetsmannsstaten var her i perioden 1845-1870 ifølge Seip i sin glansperiode.⁴⁷ Her kan man argumentere innenfor et visst slingringsmonn, allerede fra agitasjonsperioden fra 1832, og det følgende valget i 1833 at bøndene var et flertall på Stortinget.⁴⁸ Stortinget var ikke det eneste stedet man kunne påvirke politikken på derimot, både grunnet oppmøte bare hvert tredje år, den utvalgte kongelige regjeringen og i tillegg den kongelige veto retten han hadde. Dette la grunnlaget for maktkampen mellom Stortinget og regjeringen. Denne maktkampen hadde betydning i politikken i form av at til tross for at bøndene kunne ha en majoritet i Stortinget, ville det fortsatt ta lang tid å gjennomføre lovendringer som de fikk gjennomslag for. Eksempel på dette kan vi se i gjennomførelsen av lokalt selvstyre, som bøndene fikk gjennomslag for i 1837, men som fortsatt var en fanesak for bondepolitikere i 1859, noe som blir reflektert inn i programmet til Reformforeningen. På grunn av dette så må man erkjenne embetsmennes politiske makt og embetsmannsstaten spesielt fordi embetsstanden kunne ha og opprettholde «...politisk

⁴⁶ Morgenbladet, 4.11.1859:2

⁴⁷ Seip, 1981:47

⁴⁸ Hyvik 2020

hegemoni sjølv om embetsmennene berre utgjorde 25-40 prosent av stortingsrepresentantane i denne perioden.»⁴⁹ Denne konteksten illustrerer hvorfor bøndene har hatt dette punktet som fanesak over en lenger tidsperiode, nettopp i et forsøk å svekke embetsmannsstaten slik at det ble en viss form for politisk likevekt mellom bøndene og embetsstanden. Vi ser i §59 i grunnloven hvordan det er blitt lovfestet en fast fordeling mellom hvor stortingsrepresentantene skal bli innhentet fra:

De i §57 og 58 fastsatte Bestemmelser gjælde indtil neste Storting. Befindes det da, at Kjøbstedernes Repræsentanter udgjøre mere eller mindre end een trediedeel af hele Rigets, bør Stortinget, til Følge for Fremtiden, forandre disse Bestemmelser saaledes, at Kjøbstædernes Repræsentanter forholde sig til Landets, som een til to.⁵⁰

Det skal altså så godt som mulig, bli lagt til rette for at hver representant fra byene, skal ha to representanter fra distriktene. Dette punktet har allerede vært mye omdiskutert, og vi kan se at det har blitt endret 2 ganger innen 1842 allerede.⁵¹ Hvor viktig dette punktet var viser seg i endringene og det politiske engasjementet som medførte at endringene greide å finne sted. I 1859 kan vi se at engasjementet ikke har blitt mindre. «Ordning af Forholdet mellem Byernes og Landets Repræsentanter i Overensstemmelse med Grundloven efter en saavidt mulig bred Basis».⁵² Denne nesten like ordlyden finner vi i *Morgenbladet* sin utgitte avis av et nytt referat i forbindelse med Reformforeningens første møte. Her viser de hvordan ordlyden var før den ble revidert til sånn vi kan se den ble fastslått til. Eneste forskjellen vi finner er «efter en saavidt mulig bred Basis», til tross for denne upresise og ellers generelle endringen ser vi hvordan *Morgenbladet* viser til en kraftig diskurs rundt akkurat disse ordene. Såpass er diskusjonen vi ser i avisen at flere representanter som Jaabæk og Johan Augustinussen stiller seg så negativ til å ha med formuleringen angående den brede basisen at de er villig til å unngå å føre seg opp som medlemmer. Johannes Wilhelm Christian Steen og Jørgen Olafsen mener den rake motsetningen, at den brede basisen ville fungere som den forsonende bit mellom byene og distriktene, at det gjorde punktet ikke for kontroversielt. Ingebret Svendsen Mossige derimot argumenter mer i linje med bøndenes generelle politiske holdning. At det stadfestete ordningen var vel og grei, men den kunne ikke

⁴⁹ Myhre 2015:145

⁵⁰ §59 i Grunnloven av 4. november 1814

⁵¹ Lovdata 2014

⁵² *Morgenbladet*, 8.11.1859:2

oppretholdes ved å videre utvide antall stortingsrepresentanter på grunn av de offentlige utgiftene disse vil medføre.⁵³

4. Jury i Straffesager

Jury i straffesaker var viktig for bøndene av hovedsakelig to grunner, nummer 1 var før juryene ble et faktum så betydde det at alle instansene innenfor den dømmende makten var klassifisert som embetsmenn, noe som reduserte evnen lekfolk selv hadde til å innvirke på rettferdighetens gang. Grunn nummer 2 var at ikke bare hadde embetsstanden et monopol i den dømmende makt, men de opp gjennom store deler av første halvdel av 1800-tallet, dominerte de også lovgivende makt, i form av å ha et uforholdsmessig høyt antall representanter i Stortinget. Utøvende makten var også under embetsstanden sin innflytelse.⁵⁴ Den politiske overmakten ble med andre ord dominert av de forskjellige embetsmennene, noe som illustrerte nettopp grunnlaget bøndene hadde for å prøve å utjevne stillingen, med å få større innflytelse både innenfor Stortinget, som nevnt ovenfor, men også gi lekfolk muligheten til å være aktive aktører i folkestyret. Selv om mange bønder kunne være forkjempere for juriesaken, var det flere som mente at selv dette var en for stor økonomisk utgift for staten. Her ser vi nok en illustrasjon på hvordan bøndene, til tross for at de ofte hadde en konsensus i hva de mente var viktig, kunne ha relativt store uenigheter seg imellom.

5. Modarbeidelse af Centralisation i Udvikling og i Administration

Arbeid mot politisk sentralisering var nok en kjernesak for bøndene, nettopp grunnet den sterke posisjonen embetsmenn allerede hadde. Riktignok var bøndene for en viss grad av elitistiske holdninger når det kom til stemmerett og politikk, men sentraliseringen mente både mer makt til byene, samt flere avgjørelser som de ikke kunne ha innflytelse på, ettersom at de bodde i distriktene. De var også redde for at en mer sentralisert statsmakt også ville medføre større statlig pengebruk, og et sterkere behov for skatt og kostnader påført dem og deres kjerneaktører.

⁵³ Morgenbladet, 8.11.1859:2

⁵⁴ Myhre 2015:46-47

6. Gjennomførelse af den kommunale Selvstændighed.

Formannskapslovene var en god politisk seier for bøndene når det kom til å oppnå en mer desentralisert og lokal maktfordeling. Dette var et mål for bøndene både fordi de ville øke regionalt selvstyre og desentralisere staten, men også fordi det ville medføre mindre utgifter for staten selv, og heller legge kostnadsbyrden på de lokale autoritetene. Nettopp gjennomførelsen av dette allerede stadfestede Stortingspunktet var viktig for bøndene å ha med i programposten, fordi til tross for at dette punktet hadde blitt godkjent i Stortinget tidligere, så hadde ikke innføringen av den funnet sted.⁵⁵

7. Almueskolevesenets selvstændige Udvikling

Vi kan se almueskolevesenet var et omdiskutert tema i avisene, *Morgenbladet* fremmer sin sak om at bondepolitikere og deres manglende vilje til å bruke penger. «Saalænge Geistligheden derfor skal have heftige Modstandere i Bondestandens Medlemmer i Skolekommission og Kommunebestyrelse, naar den mindste Udgift fordres».⁵⁶ Her ser vi *Morgenbladet* sin holdning representert i forbindelse med bondepolitikere og deres konservative pengebruk. Dette punktet til tross for å være mye omdiskutert i avisene i sin samtid viste seg å ha lite innvirkning på hvordan Reformforeningen som organisert politikk ente opp med å utarte seg. Vi kan heller ikke se noen tydelig innflytelse fra Reformforeningen inn i denne saken, og ettersom at levetiden til foreningen ikke ble over en lenger periode så viser dette punktet bare til den politiske retningen Reformforeningen representerte, enn noen videre viktig del av den politiske utfoldelsen.

⁵⁵ Pryser 1993:303-305

⁵⁶ *Morgenbladet*, 3.11.1859:2

4 Konfliktene og holdningene

Diskursen mellom *Morgenbladet* og *Aftenbladet* ble raskt opphetet. Ovenfor kan vi allerede se hvordan det ble opphetet ved første svar og respons, men anklagene fløy frem og tilbake i de neste artiklene også. *Aftenbladet* i respons til *Morgenbladets* anklager beskyldte *Morgenbladet* for å ha truet, med hva de selv referer til som, rare trusler og å offentliggjøre de politiske stortingsmedlemmene som var villig til å stille seg på Reformforeningen sin side. Anklager om trusler kom også fykende i form av å prøve å presse Reformforeningens medlemmer om å passe seg hvis ikke kom de til å utgi «byhistorier», med dette mener de antagelig historier og rykter som sirkulerte om de vedkommende medlemmene, hvis de ikke passet seg.⁵⁷ Slik fortsatte diskursen mellom de to avisene, spesielt i startfasen, men det som er fascinerende med nettopp dette fenomenet, er både hvor forskjellig det er fra dagens tid, men også hvordan vi kan bruke de holdningene de viser innenfor denne kveruleringen til nettopp å prøve å resonnerer oss frem til hva slags holdninger og normer som var representert i politikken.

4.1 Idealene i diskusjonene

Nettopp hvordan denne diskursen former og utvikler seg gir oss også innblikk i hvordan disse avisene blir med å forme den generelle opinionen rundt Reformforeningen, men også de nye politiske normene. Eksempelvis kan vi se med hvordan *Aftenbladet* kommenterer Reformforeningen: «Dersom man kan tænke sig en mere ærlig og aaben Adfærd end denne». Her blir det tydelig ikke bare det positive lyset denne avisen ser på Reformforeningen med.⁵⁸ Derimot ser vi også tydelig at denne avisen syntes det er Stortingets plikt å oppføre seg med en ærlighet og åpenhet. Normen om åpenhet og ærlighet til tross for å ikke være ny, blir her brukt for å argumentere for nytenking i *Aftenbladet* sine aviser, og det som er i fare i *Morgenbladet* sine. Det har vært et tydelig ønske i politikken om å føre en ærlig og åpen tone, og er nettopp noe av det argumentene fra *Morgenbladet* baserer seg på. Nemlig at Reformforeningen fremstår som en trussel ettersom at de kan gjennomføre diskusjoner på bakrommet og tvinge

⁵⁷ *Aftenbladet*, 27.10.1859:2

⁵⁸ *Aftenbladet*, 27.10.1859:2

dem gjennom i Stortinget. Her ser vi derimot *Aftenbladet* bruke akkurat samme argumentasjonslinje tilbake mot dem. Reformforeningen for dem virker til å tilby sjansen om åpenhet og ærlighet, i motsetning til hvordan det foreløpig har foregått hvor «der er blot to eller tre af de Dristigste, som stikke Hovederne sammen, og det Resultat, hvortil disse kommer, bliver da Rettesnoren for de Øvrige».⁵⁹ Det er med andre ord tydelig at dette er noe den Reformforeningspositive avisen mener er et friskt pust inn i politikken, men den negative avisen argumenter for at de bringer med seg flere steg bakover i politikken. *Christiania-posten* gir da et interessant innblikk i å være enige med *Aftenbladet*, samtidig som de mener at starten har gjort gjennomførelsen av denne foreningen til en usannsynlighet.

26. oktober 1859 ser vi *Morgenbladets* første omtale av Reformforeningen. Denne skiller seg fra resten som kommer, de er nemlig ikke like kritiske. Denne utgaven av *Morgenbladet* viser en negativ innstilling, men fortsatt en innstilling som er villig til å kommunisere, og se noen fordeler med foreningen. Partiprogrammet blir til og med omtalt i positivt lys, og de skriver om programpunktene:

De fremsatte og vedtagne syv Grundregler finde vi derimod saa rigtige og uskyldige, at vi foreslaa, at de sendes om paa bænkene i Storthinget til hver Mands Underskrift, med det Tillæg, at den Forening, hvori man skal beskræbe af al Magt på å gjøre disse Grundsætninger gjældende, er – Storthinget.⁶⁰

Her ser vi tydelig at i hvert fall i startfasen så var det ikke selve politikken som var det største motstandspunktet for *Morgenbladet*. Vi ser også i uttalelsen over en generell tendens til motvilje eller forakt for tanken rundt å binde seg via voteringstvang, ettersom at de argumenterer for at eneste stedet man kan ta i bruk sin makt til å lage lignende grunnsetninger burde være inne på Stortinget. Tidligere i artikkelen ser vi også hvordan de tar kraftig avstand fra tanken rundt voteringstvang, såpass så at de ikke engang underholder tanken på dens realitet, noe som kanskje kan være grunnen rundt hvorfor motstanden ikke er så kraftig helt fra starten av. Her i denne artikkelen ser vi også grunnholdningen *Morgenbladet* representerer, at nemlig Stortinget er plassen hvor diskurs skal foregå, og ikke i private tilstelninger, og i hvert fall ifølge dem, ikke via en majoritet som drar med seg en uvillig minoritet. Denne utgaven har også med noe som vekker en viss avsmak i *Aftenbladet*, og som skaper grunnlaget for diskursen som

⁵⁹ *Aftenbladet*, 4.11.1859:2 / *Morgenbladet*, 4.11.1859:1

⁶⁰ *Morgenbladet*, 26.10.1859:2

kommer derfra: En navneliste over hvem som var med på Reformforeningens første møte, og en navneliste angående hvem som hadde tilskrevet seg til partiet selv. Med denne listen kom også uttalelsen «Vi aftrykke denne Navneliste med Bemærkning om at forsaavidt vi gjør nogen æret Medborger Uret ved at indtage hans Navn, skulle vi straks paa Opfordring rette Feiltagelsen.»⁶¹ Implisert med denne uttalelsen ser vi *Aftenbladet* tolket denne navnelisten som en trussel til medlemmene i Reformforeningen, noe vi kan se på blir enda en grobunn for debatt senere i *Aftenbladet* sine artikler.

Individualismen hadde som tidligere nevnt stor betydning i det politiske landskapet Reformforeningen befant seg i. Den preget Stortinget, og var det idealet man mente skulle dominere politikken, og det er her mye av kritikken til dannelsen av et såkalt parti skremte de som stilte seg i opposisjon for organiserte stortingsmennene. *Aftenbladet* stilte derimot disse mennene flere spørsmål om hvordan den skjulte organisering ikke var verre enn den åpne, og om ikke en dannet forening vil kunne samle og tilføre mer mening i politikken enn en haug av politikere som er uinspirerte og demotiverte. Denne argumentasjonslinjen ble derimot godt oppsummert videre inn debatten mellom *Aftenbladet* og *Morgenbladet*. Når støvet la seg litt etter den første store oppstandelsen så finner vi en ryddig artikkel som oppsummerte mye av den debatten som så langt var blitt presentert, både i denne teksten, og i deres egne aviser. For å ikke måtte sitere hele avisartikkelen så kan jeg bare velge hovedlinjene i argumenteringsrekkene deres. Artikkelen hadde en satirisk tilnærming til *Morgenbladets* harde linje mot Reformforeningen og dens støttespillere: «vi mindes aldrig i vore Levedage at have seet saamegen Mandighed i en enkelt Mand».⁶² Mandighet ble sett på som et ideal innenfor politikken hvor man skulle ha egne meninger og være villig til å kjemp for dem.⁶³ I sitatet fra *Aftenbladet* kan vi snarere se hvordan de tilnærmet seg *Morgenbladet* sin dedikasjon til denne normen. Gjennom en blanding av hva som kan virke som sarkasme og et ønske om dialog, anerkjente de motstanderne sin argumentasjon som å holde seg godt til dette idealet. Der de snarere argumenterte imot er nettopp rundt behovet om at dette skulle være et ideal. Jeg går mer i dybden angående mandighet senere, men

⁶¹ Morgenbladet, 26.10.1859:2

⁶² Aftenbladet, 3.11.1859:3

⁶³ Seip 1974:98-99

det som er viktig i forbindelse med nettopp denne artikkelen er hvordan *Aftenbladet* kan virke til å binde fast *Morgenbladet* på grunn av hva de ville kalt utdaterte holdninger. Denne fastbindingen medfører at *Morgenbladet* setter søkelyset på en ting, mens de samtidig kan virke til å være støttespillere av alle de andre aspektene. Søkelyset ble satt nettopp på spørsmålet rundt voteringstvang. *Aftenbladet* svarte støtt og stadig på denne argumentasjonslinjen, men her ser vi de nettopp forholder seg til en av normene og idealene som setter en stopper for hva som ellers kunne vært en konstruktiv diskusjon, nemlig idealet om mandighet.

Fra mandighetskommentaren bevegde de seg videre til det *Aftenbladet* virket til å mene var en av hovedgrunnene til Reformforeningens nødvendighet, nemlig de politikerne som verken følte tilhørighet til vervet eller politikken.

Naar vi har fremstillet Forholdene ganske som de er, at her er mange paa Thinget, som selv siger, de har ingen Lyst til hvervet, eller som selv siger, de er uforberedte, er bange den gang gjøre noget galt, og vi, den gang betegne dem, falder dem «retsindige Mænd», fordi de, foruden at være dette, ikke er Nogenting, hverken konservative, Centrums eller liberale Mænd, da skjælder vi ikke disse Mænd ud «fordi de er retsindige»; - at vende Historien saadan til er en uværdig Taktik.⁶⁴

Det manglende engasjementet som regjerte i politikken, og Stortinget kan virke til å ha vært symptomatisk på den generelle apatiske holdningen som ble presentert av *Aftenbladet* som regjerende i det den norske politikken rundt denne tiden.⁶⁵ Debatten som gikk mellom de forskjellige aktørene i politikken virket til å være mest blant det utvalgte fåtall som faktisk engasjerte seg fra begge sider, som desperat prøver å få overbevist de mennene som stod stilt i sentrum. Det er her vi ser at den argumentasjonslinjen som kommer fra *Aftenbladet* og Reformforeningen selv, argumenterer for organisering i politikken. Vi kan se hvordan både her og i tidligere utgaver av *Aftenbladet* at de er positive til generelle tiltak som medfører økt engasjement i politikken, og tiltak som greier å føre med seg disse passive «Centrumsmænd». Her er det nok på sin plass å nevne at det er ikke sikkert *Aftenbladet* hadde argumentert like hjertelig for Reformforeningen om de ikke hadde også vært enig i deres politiske budskap. Til tross for det hypotetiske kontrafaktisk historiske

⁶⁴ *Aftenbladet*, 3.11.1859:3

⁶⁵ Dette er den generelle holdningen vi ser *Aftenbladet* prøver å illustrere, men samtidig ser vi at den blir bekreftet av Pryser 1993:280-282

aspektet så ser vi her at *Aftenbladet* tar til orde for en positiv utvikling i politikken, også ser vi at de også er positive til at andre grupperinger av forskjellige politiske ståsteder burde gjøre det samme. Vi ser med dette nettopp hvordan Reformforeningen representerer hva vi har definert som kollektivismens idealer. Diskursen Reformforeningen fører mellom sine egne medlemmer, og andre tilnærmet likesinnede politiske aktører kan vi også se følger samme spor, at organisering i politikken vil medføre mer engasjement og mindre kjekling på Stortinget.

Aftenbladet og *Morgenbladet* er som illustrert to ganske forskjellige aviser, spesielt når det kommer til politiske syn og holdninger i forbindelse med Reformforeningssaken. Dette hjelper oss med å kunne bruke de respektive holdningene de representerer til å stadfeste hvilke politiske normer som er i spill. *Morgenbladet* er som tidligere nevnt representative for de mer konservative trekk, og medienes utløp til disse holdningene blant avisene, noe vi ser tydelig eksempel på når det kommer til deres kraftige uttalelser i opposisjon til Reformforeningen. Eksempler på dette ser vi ovenfor, men nøyaktig spesifikke normer vi kan tolke ut ifra disse uttalelsene skal prøves å bli tydeligere definert. Idealet om individet er en av disse normene vi tydelig ser kommer frem fra deres kraftige motstand i forbindelse med alle spørsmål vedgående voteringstvungen. Ikke bare ser vi en tydelig norm om at stortingsmennene skal opptre som individer og ha selvstendig tankegang, men også hvor viktig dette var i forbindelse med maktbalansen i seg selv. *Morgenbladet* sine kraftige uttalelser gir mer mening når vi ser det i samspill med tidens politiske tumulter. Verdenen var i endring, og demokratiseringsprosessen var i gang, men hvor denne veien kom til å ende opp var ikke oversiktlig og forutsigbar for stortingsmennene, og ei heller de lekfolkene som avisene ble skrevet for, og av. Tanken om å kunne tilby individuell påvirkningskraft inn i landets politikk var derfor en stor endring for mange, da den kom i 1814, og det var et stort ønske om å ikke forspille denne muligheten kan vi se ut ifra den offentlige diskursen. Denne verdenen er den *Morgenbladet* skriver i. Det er også i denne oppstartsfasen Reformforeningen starter å tilby en organisering av det fragmenterte politiske samfunnet, til prisen av å forplikte stemmene sine til foreningens majoritetsønsker. Vi kan se hvordan *Morgenbladet* håndterte denne politiske utviklingen, med stor furore og harde ord, hvorav alt fra ovenfor bemerkelse kommer,

og i tillegg blir uttalt om, og trukket likhetstrekk med «Sabelherredømme» og «Inkvisitionen».⁶⁶ Det er tydelig de henvisningene disse uttrykkene hadde, og *Morgenbladet* kan vi regne med har trukket på disse med overlegg for å ikke bare illustrere deres avsky på denne tanken, men også fordi nettopp disse uttrykkene illustrerer den strake motsetningen av hva som var ønsket på denne tiden, frihet og muligheten til å bli representert. Vi ser også via dette individualistiske idealet også en annen norm som viser seg skjult deriblant.

4.2 Kampen mot “de retsindige Mænd”

Demokratiseringen var på vei i 1859, men hvor langt den hadde kommet kan diskuteres. Kriteriene for å kunne inneha stemmerett på dette tidspunktet var strenge og eksklusive. Bønder og embetsmenn kunne stemme, samt et fåtall av de som bodde i byene, og blant de som hadde stemmerett, så var det enda færre som tok den i bruk.⁶⁷ Ønsket om demokrati i seg selv hadde ikke nødvendigvis vært så pressende heller, ettersom det ikke var før 1840-årene ordet demokrati i seg selv startet å få et positivt bilde i folks øyne.⁶⁸ Den manglende oppslutningen rundt stemmeurnene ser vi gjenspeilet i *Aftenbladet* sine kommentarer og holdninger da vi ser dem skrive. Holdningene til de passive og uengasjerte deltagerne kommer tydelig frem når: «de retsindige Mænd» ble presentert i *Aftenbladet* som en tragedie for politikken.⁶⁹ Dette nettopp på grunn av deres manglende lidenskap innenfor det politiske landskapet. Her argumenterte den aktuelle journalisten for at en forening som Reformforeningen kunne vært med på å gi et felles mål for de målløse. Det ville tilby noe å samle seg om, ved de som ikke hadde noe ellers eget initiativ til å kjempe for et eget mål. Ved fordømmelsen av de «retsindige mænd er bare gaaet indunder dem som indunder et højt, bredt Træ i Regnvej, nemlig den gang staa tør» kan vi se en negativ holdning til de politiske aktørene som bare prøvde å unngå problemer i politikken.⁷⁰ Enklere sagt så ser vi her at de moderate venstre aktørene fordømte de politikerne som ikke aktivt deltok i

⁶⁶ *Morgenbladet*, 26.10.1859:2

⁶⁷ Pryser 1993:280-284

⁶⁸ Seip 1974:108-110

⁶⁹ *Aftenbladet*, 31.10.1859:2

⁷⁰ *Aftenbladet*, 31.10.1859:2

politikken. Vi kan se referansen til de rettsindige menn som prøvde å holde seg tørre og dra likhetstrekk til dagens politikere som ikke tar standpunkt fordi de er redde for å gjøre feil. Forskjellen på dagens politikere og datidens politikere er at datidens politikere ikke nødvendigvis hadde et stort nok intensiv til å prøve å kjempe frem sine saker. Grunnet vanskelighetene de kunne ha i å få gjennomført sakene sine, som for eksempel ved gjennomførelsen av formannskapsloven som er nevnt ovenfor.⁷¹ Vi ser at artikkelen presenterer to grupperinger man kan plassere stortingsrepresentantene i, det er de som kan tingene sine, og vet hva de vil, og de som ikke kan de og vil være i fred. Det kan til og med virke som at det var en todeling innad i sistnevnte gruppe også, både de som ikke forstår sine ting, eller som blir presentert som verre, ikke tørr å representere dem. Det er dette som blir definert som de rettsindige menn. Rettsindige menn blir dermed her nesten et skjellsord.

Saalænge vi ikke har aarlige Thing, saa Folk i visse tre Aar ved, at de skal på Thinget og kan forberede sig, saalænge vi ikke har et Valgsystem, som forskaaner den Mand den gang komme dit, som slet ingen Lyst har, saalænge kan heller ikke Politik blive Fag og Meninger blive oppgjorte, saalænge er visse retsindige Mænd de uselvstændigste af alle i Thinget; thi det er klart, at af to Stykker, hvoraf den Ene forstaa sine Ting til eget Brug og har Lyst for at bruge dem, - og den Anden forstaa dem ikke, eller tør ikke være sig betjendt at forstaa dem eller vil ikke forstaa, vil være i Fred, - af disse to maa den sidste tabe og senere eller tidligere i en Kamp blive Rov for den første. Se over Stemmelisterne og saa Bekræftelsen; saalænge det paa nogen mulig Maade kan gaa an, ser man de «retsindige Mænd» holde sig opunder Træet; men endelig kommer der Storm, Træet maa ogsaa med, og saa hele Sværmen!⁷²

Her ser vi tydelig hva slags meninger den anonyme rapportøren hadde i forbindelse med både den ansamlingen av uengasjerte, eller påtvungne politikere, og de normene valgsystemet fremskyndet. Valgsystemet i seg selv ble fremhevet som en av grunnene til at disse menn som egentlig ikke ville være der ikke hadde muligheten til å slippe unna. Stortinget ble derimot ikke foreslått å bli omstrukturert som institusjon, men vi kan heller skimte et ønske om indre organisering som kuren for det manglende engasjementet. Hvis vi ser dette forslaget med dagens øyne vil vi kunne argumentere imot med flere eksempler, men på en tid med apatiske politikere og enda mer apatiske stemmere så kan vi se hvordan Reformforeningen tilbydde et håp. Vi kan i hvert fall se hvordan dette håpet ble forbundet til denne stormen som skal komme og rive med seg treet som tilbyr ly for regnværet. Reformforeningen brøt tydelig ikke bare med de politiske normene, men også med tryggheten i den uorganiserte politikken. Vi kan også

⁷¹ Pryser 1993:301-313

⁷² Aftenbladet, 31.10.1859:2

tydelig skissere forhåpningene denne skribenten hadde til Reformforeningen, og hva slags forventinger som ble stilt ettersom at det ble siktet såpass høyt at «hele Sværmen» skulle bli feid bort.⁷³ Historien skal vise seg at disse forhåpningene tydeligvis var litt for ambisiøse, men samtidig kan vi se hvordan Reformforeningen kanskje ikke rev med seg hele svermen, men i hvert fall greide å brette noen kvister på treet.

Vi kan se her at vi har noen indikasjoner på hva de politiske normene var på dette tidspunktet. Det er et individualistisk ideal, som i hvert fall blir opprettholdt av de konservative kreftene. Ønsket om et mer kollektivistisk samhold ser vi dermed bli mer propagert ettersom at den mer passive politiske stilen virket til å skape frustrasjon i forbindelse med ønsket om å gjøre større samfunnsendringer, som vi kan se presentert ovenfor. Embetsmenneskets dominans og den mentaliteten *Aftenbladet* beskriver i forbindelse med å holde seg i sentrum, og ikke være en aktiv deltager i det politiske bildet i stedet for å være en drivende aktør og tørre å stikke seg ut.⁷⁴ Problemene rundt disse to faktorene, i tillegg til at man kan se en marginal deltagelse fra de med stemmerett medfører en apatisk tilnærming til politikken.⁷⁵ Her er det også viktig å nevne at det ikke bare er disse faktorene som medfører dette politiske problemet. Det å være en underdanig part i en union, og å være under en fremmed konge, som i tillegg hadde veto rett er også lett å forestille seg som en tydelig demotiverende faktor. Samt at regjeringen som ble styrt av unionskongen som måtte være et mellomledd i alle politiske saker Stortinget prøvde å gjennomføre. Alt dette sammenlagt er også viktige saker som påvirke det politiske engasjementet. Det er her viktig å presisere, at selv om vi har tydelige indikasjoner på at mange av stortingsrepresentantene hadde grunn for manglende dedikasjon, eller som *Aftenbladet* sier at de er apatiske og uvitende, så betyr ikke det at dette var tilfelle for alle. Stortingsrepresentantene ble valgt inn i Stortinget på grunn av sine evner og kunnskaper, men til tross for dette er det ikke sikkert at alle var like komfortable med egen evne til å diskutere. Derfor kan det fort tenkes at flere som hadde kunnskap og engasjement allikevel ikke involverte seg i de offentlige diskursene, men til tross for at disse sikkert eksisterte de også, er det den generelle

⁷³ *Aftenbladet*, 31.10.1859:2

⁷⁴ *Aftenbladet*, 31.10.1859:2

⁷⁵ Pryser 1993:280-284

apatiske holdningen som har størst relevans for oss. Da Stortinget i tillegg bare hadde mulighet til å samles hvert tredje år blir det tydeligere hvorfor akkurat det ble viktigere å heller fokusere på alle andre geskjeftigheter stortingsrepresentantene hadde, i stedet for å se på seg selv som politiker. Det er derimot her vi også kan se skiftet Reformforeningen trer inn i. Reformforeningen sin posisjon er i fare for å bli overdrevet i denne forbindelse, når vi skal fordype oss så mye som vi er i ferd med å gjøre i denne teksten, derfor er det viktig å sette det inn i perspektiv. Det er med andre ord godt mulig å vise forståelse for manglende engasjement, men vi kan også se hvorfor Reformforeningen har en tydelig effekt allerede når vi ser på det offentlige engasjementet som kan finnes i landets medier. *Morgenbladet* og *Aftenbladet* er i het debatt i forbindelse med Reformforeningens kreasjon, og vi kan se tydelig hvordan de konservative aktørene forholder seg til dette. Bare her kan vi lage et argument for at Reformforeningens dannelse skaper økt engasjement i politikken. Samtidig til å skape et økt engasjement, kan vi også se at *Aftenbladet* presenterer Reformforeningen som et mirakuløst botemiddel på alle disse problemene i den norske politikken. Ved å tilby dem en forening som de kan dele ansvaret med, og forhåpentligvis finne et større engasjement hos.

Morgenbladet bringer mye inn i diskursen rundt mediene sin behandling av Reformforeningen, og hvordan den offentlige debatten utartet seg. Avisen tilbyr også derimot noen utfordringer i hvordan vi kan tolke deres ståsted når vi kommer til debatten. Vi kan se flere eksempler på kraftig fordømmelse i fra *Morgenbladet* når det kommer til Reformforeningens dannelse, men tvilen kommer når vi også kan finne positive artikler innenfor deres sider. Harro Paul Harring kan vi finne som en av de få underskriftene i forbindelse med *Morgenbladet* sine omtalelser av Reformforeningen generelt, men også spesifikt Ueland og Sverdrup. Anonymitet var viktig for den norske pressen på dette tidspunktet. Hensikten med dette var at man skulle tenke på argumentene presentert, og ikke bare på hvem som kom med dem, for å unngå personangrep og heller tilnærme seg objektivitet.⁷⁶ Harring derimot bryter denne normen ved å skrive under med sitt faktiske navn. *Morgenbladet* bryter også med

⁷⁶ Rudeng 2021:99-100

hvordan de omtaler Reformforeningen fra sine tidligere artikler. Haring skriver nemlig hva som virker til å være en personlig velsignelse ovenfor Ueland og Sverdrup sin organisasjon. Hva som får denne artikkelen til å stå enda mer i kontrast i forhold til tidligere artikler vedrørende samme emne er hans ikke negative omtalelse av *Aftenbladet* i samme artikkel. Det er nettopp dette som gjør denne artikkelen interessant for denne oppgaven. Haring i seg selv vet vi i ettertid var en støttespiller ovenfor Marcus Thrane og arbeiderne, og ble sett på som ganske radikal i sin tid. I motsetning ser vi hvordan *Morgenbladet* har generelt artikler som stiller seg i tråd med de konservative aktørene på denne tiden. Denne dissonansen medfører en interessant kontrast for oss som historikere når vi prøver å se hvilken rolle Reformforeningen hadde og hvordan diskursen rundt foreningen tok form. En tanke som er verdt å vurdere er også ettersom at Haring hadde et relativt kontroversielt bilde innad i Norge, så kan det tenkes at *Morgenbladet* tok seg bryet til å ha med hans artikkel i sin avis med forventningen om at det ville vende enda flere folk imot Reformforeningen. Denne tanken er derimot bare spekulativ, og noe vi ikke vil kunne finne svar på.

Haring og hans venstreradikale historikk gir oss et interessant innblikk i hvordan Reformforeningen blir tolket i sin samtid av fremstående personer. Det gir oss også den dissonansen jeg nevner ovenfor. Hvorfor blir han publisert i *Morgenbladet*? Hvorfor valgte det som i senere tid ble kjent som «Hovudorgan for regjeringa» å tillate å publisere en slik regjeringsfiendtlig karakter?⁷⁷ Haring referer til *Aftenbladet* som «mest anseede af de frisindede Blade i Eders Land».⁷⁸ Dette blir en kraftig kontrast hvis vi sammenligner det med tidligere uttalelser fra *Morgenbladet*. Bare et par dager tidligere kan vi se hentydninger til trusler og anklager mot *Aftenbladet*: «Vil Aftenbladet opfordre Morgenbladet til at fremvise nogle kaleidoskopiske Billeder fra dets forskjellige Perioder (...) Eller maaste det heller vil have fremviist et Billede fra dets Senvell-Nedske Periode».⁷⁹ Det kan selvsagt være noe *Morgenbladet* gjør fordi de vet at Haring i seg selv er en kontroversiell figur, som vil vende folk imot Reformforeningen ved å binde hans navn til en gruppe stortingsrepresentanter, men det kan også være fordi dette var

⁷⁷ Norland & Hetland 2023

⁷⁸ *Morgenbladet*, 1.11.1859:1

⁷⁹ *Morgenbladet*, 28.10.1859:2

en tidligere stor karakter innenfor den norsk politiske verdenen og at de dermed tok med hans artikkel for å fremme hans synspunkter i saken også. Nøyaktig hvorfor de tok med denne artikkelen vet vi med andre ord ikke, men det gir oss muligheten for interessant refleksjon i midten av en ellers het debatt.

I samme avis hvor Harro Harring har presentert sin hyllest av Reformforeningen kan vi finne et dikt som referer både til Reformforeningen og deres representanter i Ueland og Sverdrup, men også deres støttespiller, i hvert fall slik jeg tolker skribenten, utenfor foreningen, nemlig Jaabæk. Dette diktet er vanskelig å tolke som noe annet enn et bønnerop om hjelp, ettersom vi kan se referanser til skitne gater og hardhendte konstabler. «Tror De, vi tør Reformforeningen besvære, at den blandt Andet vil os Gaden reformere? Ak! snille Ueland og Sverdrup og saa Jaabæk, o gjør en Snaus-Reform – for Byens Smuds at faa væk!». ⁸⁰ Det er et tydelig skille mellom denne utgaven av *Morgenbladet* og de andre, og nettopp hva dette er virker ikke så lett å svare på. Gjennom diktets format kan vi se muligens en form for sarkastisk undertone, ettersom de neste strofene i diktet henviser til en dyreforening som skal stoppe politiet til å behandle aktørene som dyr. Dette er hvis jeg skal forsøke å tolke diktet i den sedvanlige stilen vi kan finne i tidligere utgaver av *Morgenbladet* derimot. Her blir vi i hvert fall igjen presentert med problematikken når vi ikke kan vite hvem det er som har skrevet diktet. Her har vi noen initialer og forholde oss til som er mer enn ved mange andre artikler, men selv med initialene S.S. Virker det vanskelig å fastslå hvem det er som kan ha skrevet dette diktet, og deretter dens faktiske betydning.

At embetsmennene hadde en viktig posisjon i samfunnet i 1859 er det ingen tvil om, men det som er enda mer interessant er hvordan selv de som er støttespillere for Reformforeningen tar begrepet embetsmenn i forsvar selv da det ble brukt til å angripe motstanderne deres. Vi ser dette via en artikkel som ble sendt ut med *Aftenbladet* hvor det blir omtalt ««et Embedsmændenes Parti» modsat «det liberale Parti»». ⁸¹ Hvor det blir hentydet til at Reformforeningen tar opp kampen mot et foreldet embetsmannssystem. Her derimot tar skribenten til *Aftenbladet* embetsmennene til

⁸⁰ *Morgenbladet*, 1.11.1859:2

⁸¹ *Aftenbladet*, 19.11.1869:2

forsvar, og sier at selv om systemet burde endres, er det ikke på grunn av embetsmennene det er feil.⁸² I denne sammenheng finner vi dette sitatet: «Vi tror at Historien engang vil være et godt Vidnesbyrd for den norske Embedstand, baade fordi den har bestaaet af en Stok af idetheletaget samvittighedsfulde og dygtige Statens Tjenere».⁸³ Dette tyder også på at distansen mellom Reformforeningen og deres motstandere, kanskje ikke er så stor tross alt til tross for hva vi ser blir presentert gjennom skribentene til avisene?

4.3 Diskursen mellom redaktørene

I *Aftenbladet* kan vi finne flere referanser til en A.B. Stabell som har forekommet i deres artikler. Adolf Bredo Stabell var som tidligere presentert redaktør for *Morgenbladet*. Her kan vi nok se begrunnelsen til tidligere dedikerte artikler i opposisjonsavisen. Stabell til slutt har tatt til orde mot denne kritikken og adressert hva han selv kaller «angribe Folks Charakter og at tegne Vrængebilleder».⁸⁴ Ifølge denne artikkelen kan vi se at de tidligere adresserte utsagnene fra *Aftenbladet* kan tenkes å være et tiltenkt stråmannsscenario hvorav stråmannen i dette tilfelle er bladets tidligere redaktør. Dette medfører en viss mulighet til spekulasjon, om dette var blitt gjort på grunn av manglende kunnskap om skifte i redaksjonen, eller om det evar blitt gjort bevist i forbindelse med å ville svekke Stabell sitt navn og rykte. Spekulasjonene deler vi her med Stabell selv hvor han er skeptisk til at de ikke var informert om hans fratredelse som redaktør, men allikevel vil gi dem tvilen til gode.

Aftenbladets Skribenter kunne ikke være uvidende i dette Stykke, men for at betage dem denne Udvei, vil jeg tjene dem med den vistnok overflødige Oplysning, at jeg i flere Aar ikke har havt og ikke har Kundskab om Morgenbladets Indhold, førend det bringes i mit Hus den Morgen det er udkomet⁸⁵

Annet enn en skeptisk holdning kan vi derimot se i Stabell sitt svar til anklagene ikke bare en positiv holdning til Reformforeningen i seg selv, men snarere en hyllest. Det eneste vi kan finne en negativ omtale i forbindelse med forsøket på å organisere politikken er rundt tanken om voringstvang, hvor vi kan se at han stiller seg bak *Morgenbladet* sine tidligere uttalelser, uten å ta eierskap til dem. Mer interessant ved

⁸² Aftenbladet, 19.11.1859:2

⁸³ Aftenbladet, 19.11.1859:2

⁸⁴ Morgenbladet, 2.11.1859:2

⁸⁵ Morgenbladet, 2.11.1859:1

nettopp denne artikkelen er ikke bare Stabell sitt forsvar som både går kategorisk imot alle anklager, men også de normene han fremstiller i forbindelse med anklagene mot ham. Vi kan se ikke bare en heder til ytringsfriheten, men også en selvfølgelighet rundt den. Han kritiserer de ubegrunnede anklagene rettet mot ham, men argumenterer også fritt for at *Aftenbladet* kan stille seg bak hvilket parti de selv ønsker i debatten rundt Reformforeningen. Dette kan tolkes som en selvfølgelighet, men jeg velger å ta det med ettersom det tilbyr oss en kontrast mellom de tunge angrepene avisene kaster mot hverandre, så er det en nyttig illustrasjon å se at en tidligere redaktør støtter en mangfoldig offentlig debatt. Innenfor pressekulturen bringer han opp flere interessante normer, en av dem var tendensen til å bruke syndebukker. «Det var den gang ligesom nu sædvanligt, at nogle af vore Aviskrivere gjorde mig til Syndebuk» selv om han her referer til ham selv som syndebukken våger jeg å strekke dette ut til en bredere kultur, ettersom vi kan se senere historikere referere til Ueland og han sin opplevelse av pressens anklager.⁸⁶ Hvordan avisene fremstilte syndebukker og hvordan det kan ha farget politikken er en problemstilling i seg selv, men hvis det var en pågående tendens å gjøre det mot enkeltpersoner så er det heller ikke så avsidesliggende å tenke seg at dette er noe vi kan se *Morgenbladet* gjør mot Reformforeningen på denne tiden. Akkurat som *Aftenbladet* gjør mot Stabell.

Til tross for Stabell sin kritikk til *Aftenbladet* for deres personangrep så kan vi se senere i hans eget svar en mer personlig retning på kritikken hvor han anklager en Richter for å ha vært hovedpersonen bak angrepene på ham selv. Det interessante her er ikke nødvendigvis hva han sier om Richter og anklagene i seg selv, men heller villighet til å bruke samme taktikk tilbake mot hva som blir ansett som motstandere. Ole Jørgensen Richter sammen med Ditmar Medell var redaktører for *Aftenbladet* både rett før og rett etter Bjørnstjerne Bjørnson tredde inn i rollen.⁸⁷ Det kan tenkes at Stabell her prøver å betale tilbake med samme mynt og sverte Richters rykte som hevn for egne personangrep. Vi kan også tenke oss at det er noe han gjør for å gjennom retaliasjon skulle sverte politiske budskap Richter selv skulle komme med. Vi kan se senere i politikken at Richter og Sverdrup var i tett samspill og var sammen del av

⁸⁶ Bergsgård, 1932:188-189

⁸⁷ Fuglum 2022

Sakførerpartiet, som var en viss form for organisert politisk samling før Venstre ble stiftet. Richter kan vi derimot finne også som motstander til partidisiplin og blir i senere tid titulert som «utpreget individualist».⁸⁸ Dette gjør det mer tvilsomt at Stabell faktisk har rett i sine anklagelser som blir rettet mot Richter. Richter til tross for å være erklært individualist av senere historikere kan vi se at han ikke tar avstand fra de anklagelser sendt mot Stabell. «Jeg vilde sat en Ære i at have skrevet de Artikler i de sidste numere af Aftenbladet, der har bragt Dem i saa heftig Oprør» her ser vi tydelig Richter og Stabells holdninger ovenfor hverandre.⁸⁹ Grunnen til å gå såpass i dybden i akkurat denne debatten er hvordan vi kan se disse tidligere redaktørene forholder seg til hverandre gjennom sine representative medier. Redaktører og hvordan de fører diskursen med hverandre kan være visende for hvordan diskurser generelt ble ført i det offentlige rom.

4.4 To sider av samme mynt?

Kritikken som hagler både mot *Morgenbladet* og *Aftenbladet* kan vi fort tenke oss er fra store motsetninger i politikken, men det er ikke nødvendigvis sånn det var. Selv om vi kan med en viss trygghet anta at *Morgenbladet* på tiden vi omhandler ble ansett som en konservativ avis må vi fortsatt ta forbehold for at innsenderne og deres artikler ikke nødvendigvis er konservative. Vi kan for eksempel se ovenfor i tilfellet ved Harro Harring, en som i samtiden ble ansett som en radikal venstre politisk forkjemper, uttale seg i *Morgenbladet*. Bekreftelse på dette får vi også fra samtiden.

Men de, som har gaaet halvvejs med Bønderne, og halvvejs med Andre, de jamrer sig nu; thi alle fordele, som man kan høste af Tvetydighed, er affstængte. Det er derfor ogsaa karakteristisk at se, fra hvilken Kant Forfølgelsen viser sig. Netop for den Kant er det ogsaa karakteristisk at tale saa højt om Baand paa Overbevisning.⁹⁰

Tolkningen av sitatet ovenfor er vanskelig å tyde på noen annen måte enn som frustrasjon om de politikerne som først er med på en side, og dermed går over til en annen side. Her ser vi igjen *Aftenbladet* bruker muligheten sin til å bagatellisere *Morgenbladet* sin største protest angående Reformforeningen, nemlig voringstvangen. Det er imidlertid ikke avisens forsvar av Reformforeningens politikk

⁸⁸ Mardal 2023

⁸⁹ *Aftenbladet*, 2.11.1859:2

⁹⁰ *Aftenbladet*, 4.11.1859:2

som er interessant med denne artikkelen, men hvordan de henviser til politikere som først er på en side, for deretter å kritisere samme side de selv har tilhørt til. Vi kan dra likhetstrekk her mellom hvordan både Ueland og Jaabæk tilhører bonderepresentantene, men som muligens ikke er medlemmer av samme forening. Ikke at jeg her antyder at Jaabæk selv har vært veldig vokal i kritikken til Reformforeningen, men eksempelvis på to forbundsfeller som har lyst på samme resultat, men uenig i hvilken fremgangsmåte som skal tas i bruk. Et annet eksempel på dette i samtiden er diskusjonen vi ser mellom Stabell og Richter. Selv om Stabell var før på linje med dem, som nå blir påstått å være de resterende radikale politikerne, og var til og med delaktig i politiske foreninger kan vi se hvordan han argumenterer imot i denne diskursen. Vi kan se likhetstrekk i Richter også som senere skal bli klassifisert som individualist, kan vi se tilbyr Reformforeningen støtte i denne debatten. Spesielt interessant er at her kan vi klassifisere begge av debattantene som liberale. Det er med andre ord tydelig tegn på at det ikke er nødvendigvis de rake motsetningene som tilbyr størst opposisjon for Reformforeningen, og deres støttespillere i *Aftenbladet*, men snarere deres likemenn som fort er enige i politikken, men ikke gjennomførelsen av den.

4.5 Mottagelsen av Reformforeningen i andre aviser

Mye av diskursene vi ser på er innenfor de offentlige mediene, spesifikt da *Morgenbladet* og *Aftenbladet*. Det er imidlertid ikke bare disse to avisene som er delaktige i denne diskursen. Vi kan se Reformforeningen bli nevnt i flere andre aviser også, som for eksempel *Drammens blad*, *Drammens Tidende* og *Christiania-Posten*. Vi skal se litt hva slags diskurs disse fører også for å få en større total oversikt på hvordan Reformforeningen ble presentert i det offentlige bildet. Vi kan i en av de tidligere uttalelsene fra *Christiania-posten* se hvordan normene i forbindelse med offentlige møter, og hvordan den offentlige diskursen påvirket de politiske møtene. 9. november 1859 ser vi nettopp hvordan holdningene til den offentlige diskursen farget Reformforeningenes møter.

Her er unge Mænd med mange gode og friske ideer, som de maaske frit ville lade strømme frem i en engere Kreds, hvor de med større Driftighed kunne udtale sine Tanker, end naar de paa alle

Kanter ere udsatte for Kritiken, en Kritik, der, naar den har fremtraadt som Avisdespoti over Storthingets Repræsentanter, har vist sig at være meget stødende.⁹¹ Her kan vi se hvordan avisenes omtalelse av Reformforeningsmøter påvirker politikerne personlig, men også hva grunntanken til de politiske møtene er. Nemlig å presentere gode tanker og kunne diskutere hvilke ideer som er gode i en åpen krets, uten å bli harselert for sine ufullstendige tanker. Vi ser også her et ord som hadde god innflytelse helt tilbake i 1814. «Avisdespoti» som blir nevnt ovenfor møter vi også i Jens Arup Seip sin tekst. Her blir «despoti» definert som motstykke til frihet, noe som vi ser var et ofte nevnt ideal i den offentlige diskursen.⁹² Det vi finner videre i *Christiania-Posten* er en viss støtte til Reformforeningens ønske om mer private møter. Det kan tyde på at Reformforeningen med andre ord hadde flere støttespillere innenfor den offentlige diskursen, til å i hvert fall kunne ivareta egne interesser ved å ikke bli for mye påvirket av avisenes personlige meninger. Her ser vi også et tydelig skille mellom diskursen vi ser i denne artikkelen, og diskursen *Aftenposten* presenterer i Reformforeningens startsfase, som nettopp kommenterer hvor godt det er at møtene er offentlige, og binder dem til ærligheten.⁹³ Vi kan altså se flere om ikke direkte støttende, så i hvert fall indirekte forståelsesfulle aviser, noe som vi kanskje kan tolke som at det var et skifte i den politiske normen allerede? Det kan i hvert fall argumenteres for at diskursen om det offentlige mot det private, og hvor grensen gikk i forbindelse med politikken var i ferd med å bli utfordret.

I den opphetede debatten som vi ser oppstår mellom *Morgenbladet* og *Aftenbladet* kan vi se tredje avis som melder seg inn ikke i noen favør, men heller som en kommentator. *Christiania-Posten* som nevnt ovenfor har et enda tidligere utsagn som er mer interessant når vi skal prøve å se hvordan generelle meningen former seg rundt Reformforeningen. Hvis vi skal anta at det denne avisen er generelt representativ for en viss andel av befolkningen så kan det tyde på at det var i hvert fall like mange som hadde et mer avmålt bilde til den åpne debatten, enn det var som hadde sterke følelser, enten fra eller til. 1. november 1859 ser vi en artikkel fra *Christiania-Posten* som nemlig prøvde å illustrere de gode og dårlige sidene med Reformforeningen i sin helhet.

⁹¹ Christiania-Posten, 9.11.1859:2

⁹² Seip, 1974:90-91

⁹³ Aftenbladet, 28.10.1859:1-2

Tendensene og sidene som ble brakt frem gir også innblikk i at normene kanskje ikke nødvendigvis ble brutt, i hvert fall ikke til den grad vi kan få inntrykket av gjennom debatten som foregikk mellom *Morgenbladet* og *Aftenbladet*. Vi ser en mer avbalansert tilnærming til hvilke holdninger og normer som ble utfordret, eller i hvert fall prøvd å bli utfordret. Hvis vi skal ta denne avisen som en pålitelig kilde vil vi måtte også ta å revurdere hvor stor effekt Reformforeningen hadde på det politiske landskapet også. Her ser vi nemlig en avis som egentlig stiller seg positiv til ideen Reformforeningen prøvde å representere, men foreløpig mente at det ble for manglende i sin gjennomførelse. De går til og med så langt at de tar avstand fra klassifiseringen som konservative innad i egen redaksjon, noe vi da kan tenke oss representerte et ønske om å fremme det positive i denne reformtenkende foreningen. Selv med hva vi kan tenke oss var et vennlig innstilt sinn presenterer avisen den uheldige starten på Reformforeningen som en spiker i kisten. Vi skal også se senere en artikkel som representerer den store uenigheten som hersket innad i foreningen selv. Kisten ble derimot ikke stengt av en spiker, og avisen fremlegger flere andre punkter som nevnt tidligere, for eksempel det manglende reformative programmet som navnet skulle tilsa, samt en manglende organiserings og strukturings evne. En viktig norm artikkelen her konstaterer er også hvor akseptabelt det er for pressen å forbinde seg til spesifikke politiske partier. De skriver til og med

Dette er altsaa, hvis vi tør anse det for paalideligt, at Aftenbladet er Foreningens Organ, dens Tendens, dette dens Fremtid. Med dettte [sic] Ord «Organ» mener vi, i Parantes bemærket, intet Ondt, - en Parenthes, hvortil vi os foranlediget derved at Aftenbladet tidligere fra en anden Kant synes at have taget dette Ord ilde op. Hertil ser vi ingen Grund.⁹⁴

Her ser vi en stor forskjell fra den tiden vi lever i nå, hvor media og pressen prøver å forholde seg relativt uavhengige. *Christiania-Posten* her ser vi argumenter nettopp for den motsatte holdningen. De viser til en naturlighet over at en avis tilkjenner seg å være stemmen til en forening. Det som er viktig med akkurat denne holdningen, og hva den kan argumentere for å vise oss, er nemlig en mer modenhet i landskapet til samarbeid, i hvert fall mellom politiske, og originalt ikke politiske instanser. Et steg på veien til et mer kollektivistisk syn.

⁹⁴ Christiania-Posten 1.11.1859:2

I den avmålte tilnærmingen til Reformforeningen som vi finner i *Christiania-Posten* sine aviser får vi et muligens bedre bilde til hvorfor Reformforeningen ikke gikk som planlagt. Det å påstå at *Christiania-Posten* ikke har noen politisk agenda vil være naivt og uinformert, men å påstå at avisen hadde mindre investert i den politiske debatten rundt enn hva *Morgenbladet* og *Aftenbladet* hadde er vanskelig å argumentere imot. Denne distanserte tilnærmingen tillater oss å kunne tildele avisen en viss mer nøytralitet, samtidig kan det også være en problematisk holdning for avisen å ha. Ved å være mer distansert kan vi kanskje se en mer avklarende holdning til hva som skjer i debatten, men ettersom vi ikke kan være sikre på hvem journalistene er, kan vi heller ikke være sikre på om det er en skjult agenda eller ikke. Som vi allerede har fått vist så var oppstarten til Reformforeningen en ambivalent mottagelse, men vi ser lite i samtiden som illustrerer innad diskurs. Dette stemmer helt til vi ser nettopp i *Christiania-Posten* sine omtalelser. 4. november 1859 ser vi en artikkel som omtaler ikke bare en indre diskurs om Reformforeningen som et faktum i seg selv, men også en omfattende diskurs om hva som skal implementeres i regelverket til foreningen, og hva som deretter skal være formålet med hele ideen. Det som vi ser som interessant med nettopp dette referatet som illustrerer den indre debatten, er de tumultene vi ser helt fra starten av. Dette kan vi tenke oss var en av grunnene til at Reformforeningen ikke bestod. Interessant er det derimot at vi ser at allerede helt i sin startsfase så er de bevisste på at det mulige partiet de snakker om å starte, vil måtte få sitt motstykke. Holdningen de fremviser i denne delen av diskursen virker til at det tenderer til å være en positiv holdning til generelt mer struktur innad i det politiske bildet. I et referat av en samtale mellom Ueland og Jaabæk ser vi denne holdningen bli gjenspeilet:

Ueland havde sagt, at det skulde være et Selskab for det hele Rige (...) Ueland holdt det for en værdig Tanke, om der hele Landet rundt dannede sig saadanne Selskaber. Han havde ikke gjort bestemt Forslag om noget Selskab for der hele Rige, men han havde ytret, at denne Forening skulde være det Frø, hvorav der skulde oppstaa et Træ, der skulde udbrede sig over det hele Land.⁹⁵

I tillegg til å se en positiv innstilling til et mer strukturert politisk landskap ser vi også noe som tyder på relativt ydmyke ambisjoner fra Ueland sin side. Reformforeningen skulle ikke være en landsdekkende organisasjon, med innflytelse i alle kriker og kroker, men heller bare være en inspirasjon for resten av politikerne å engasjere og organisere seg.

⁹⁵ Christiania-Posten 4.11.1859:2

I *Morgenbladet* sitt referat av Reformforeningen sitt andre møte kan vi finne spor av hvordan normene i det politiske samfunnet hadde endret seg, kanskje ikke hos alle, men i hvert fall hos Ueland.

Det var nu ellers ikke første Gang, at en saadan Forening var i Gjære; ... Men saadanne forsøg vare bestandig gaaede i stykker, fordi man uden Forskjel havde optaget som Medlemmer Mænd af de mest uligartede Anskuelser, af hvilke det vel ikke var utænkeligt, at nogle kunde have Villien til at splitte vedkommende Forening, Noget, som kun altfor godt var lykkes. Vilde man nu altsaa ikke, at det skulde gaa ligesaa med dette Selskab, var det selvfølgelig aldeles nødvendigt, at de indtrædende Medlemmer vare usvigeligt enige i visse Grundanskuelser...⁹⁶

Her ser vi tydelig hvordan Ueland har tatt i bruk erfaring fra tidligere foreninger han har tatt del i, som den hemmelige direksjon, som det virker som at han ikke var fornøyd med hva de fikk oppnådd før foreningen måtte løses opp. Det forekommer også med den måten vi ser uttalelsen blir referert til, at voteringstvungen kanskje ikke bare er en måte å forplikte sine medlemmer til å føre en forent politisk agenda, men også en måte å sørge for at de som blir medlemmer av foreningen faktisk støtter hva foreningen prøver å kjempe for. Til tross for at Ueland sin formulering gir oss den muligheten til å drøfte dette spørsmålet kan vi se litt senere i artikkelen en uttalelse fra Sverdrup som kommer med en annen vinkling: (til svar på diskursen om foreningen trengte en sett med regler)

Naar som her Mænd sammentraadte i en Forening, der støttede sig paa visse bestemt fremstillede fælles Grundanskuelser, kunde ingen Fornuftig falde paa at tale om Meningstvang; her gjaldt blot Principsspørgsmaal, og i dem kunde der ingen Tale være om Majoritet eller Minoritet inden Foreningen var der Spørgsmaal om en principiel Forholdsregel, maatte ifølge de Grundsætninger, Medlemmerne havde vedkjendt sig som sine egne, nødvendigviis alle Foreningens Stemmer være samlede om den. ... Den saa meget omtalte Meningstvang var rent ud sagt noget Vrøvl, som aldrig havde været foreslaaet eller debatteret i Foreningen.⁹⁷

Dette sitatet gir oss inntrykk av Sverdrup sin holdning ovenfor hva han syntes om den offentlige debatten som hadde funnet sted. Uttalelsen til Sverdrup gir også inntrykket av at han anser hele diskursen om meningstvang for å være bortkastet tid.

4.6 Debattens plass i politikken

Vi kan i flere av artiklene som omhandlet Reformforeningen og deres politiske holdninger se at det ble referert til et ønske om at alle som tilegnet seg medlemskap i

⁹⁶ *Morgenbladet*, 5.11.1859:1

⁹⁷ *Morgenbladet*, 5.11.1859:1-2

foreningen skulle ha en plikt, enten til å innlede diskusjoner, eller holde foredrag. Denne plikten, eller i hvert fall ønske om en plikt, sier noe om hvor sterkt det individualistiske idealet stod, selv når man prøvd å etablere en mer samstemt og koordinert politisk gruppe. Plikten om diskusjon og diskusjonens kraft var også noe *Morgenbladet* har lagt vekten på, og satt en klar linje mellom hva Reformforeningen gjør når de prøvde å danne et politisk parti, i motsetning til hva *Morgenbladet* mener de burde ha gjort, i form av å lage en diskusjonsklubb. Det kommer frem i senere artikler derimot at en holdning som kan tolkes slik at *Morgenbladet* mener at Reformforeningen ville være til skade i politikken selv som en diskusjonsklubb. Her virker det til at vi kan se en endring i argumentene fra *Morgenbladet* sin side. I Samme artikkel kan vi til og med se de gå fra en hyllest til diskusjonsklubber, til en fordømmelse av Reformforeningens faste møteplikt til å diskutere Stortingsanliggender.

At flere eller færre Storthingsmænd træde sammen til foreløpig Diskussion af Sager, der siden skulle forhandles i Thinget, hvad enten et saadant Sammentræde heder Klub elled hvadsomhelst, er naturligvis en ærlig Sag og synes snarere at maatte gavne end skade, forudsat, at Diskussionen føres med Frihed og Alsidighed, og forbliver foreløpig Diskussion uden at man befatter sig med at binde sin egen, end sige Andres endelige Stemmegivning. Og dog kan selv en saadan privat diskuterende Forsamling naar den faar en vis Fasthed og Regelmæssighed, let bidrage til at kalde Debatten bort fra dens egentlige Kampplads i Stortinget eller idetmindste til at betage de her førte Debatter en stor Del af deres Interesse og Betydning, saa at de tildsidst mere blive en Formalitet end en Virkelighed.⁹⁸

Her kan vi se hvordan argumentasjonen gikk fra å kunne diskutere og en hyllest av diskusjonens kraft, til at en regelmessighet i diskusjonsmøtene vil ha samme konsekvens som de argumenterer for at voteringstvingen vil kunne ha. Her ser vi med andre ord en dualitet i *Morgenbladet* sin argumentasjon. Dette har vi kunnet se tidligere i artiklene til *Morgenbladet*, men det er noe som kan tilskrives forskjellige skribenter til de forskjellige artiklene. Det å se en lignende dualitet dukke opp i en og samme artikkel legger grunnlaget for spekulasjon. Hvorfor har denne spekulasjonen og dualiteten noe å si for oss som historikere? Inntrykket jeg får av denne dualiteten er at argumentasjonen vi ser bli tatt i bruk ikke er en objektiv og fornuftspreget argumentasjon. Den viser til en prinsippdrevet debatt som trekker resten av argumentene som ble tatt i bruk, også i tvil. Dette er noe som vi historikere må ta hensyn til når vi ser på betydningen av denne debatten. Vi må prøve å forstå om debatten vi ser utfolde seg er representativ for samfunnet generelt eller bare er en prinsippfast diskurs mellom to aviser. Denne

⁹⁸ *Morgenbladet*, 6.11.1859:2

artikkelen i seg selv gir oss ikke et fasit svar, men tilbyr oss enda en bit av det større puslespill som tilsier at en god del av diskursen som utfoldet seg er prinsippfast krancling, i stedet for en diskurs på søken etter en løsning.

Diskusjonen om offentligheten til politikerne og deres møter vi ser forekommer rundt Reformforeningens etablering er interessant å se utfolde seg i mediene. Vi kan se forskjellige uttalelser fra både *Aftenbladet*, *Morgenbladet* og *Christiania-Posten*. I denne debatten kan vi i tillegg til å finne spor på hva pressene mener normen for offentliggjøring og åpenhet burde være, kan vi også se omrisset av hvordan den offentlige debatten påvirket Reformforeningens holdning til media. Reformforeningen blir omtalt i avisene til å i starten være positiv til en full åpenhet i alle møter, og alle som kunne finne interesse, men dette er noe vi ser endre seg allerede ved andre møte.

Det havde i forrige Møde været foreslaaet, at Selskabets skulde søges gjorte saa offentlige som muligt. Der var nu paakommet ham (Ueland) en Tvivl, om der dog ikke kunde trænges nogen Begrændsning i denne henseende. Der kunde jo, som man allerede havde seet Prøver paa, indfinde sig høist forskjellige Referenter, som man ikke kunde være saa ganske sikker paa, altid vilde fremstille Forhandlingerne med den tilbørlige Rolighed og Upartiskhed.⁹⁹

Her ser vi nettopp hvordan mediene har påvirket den offentlige debatten bare noen uker etter at foreningen sin dannelselse har funnet sted.

4.7 Det andre møtet

I *Morgenbladet* finner vi et referat av det andre møtet til Reformforeningen hvor vi kan se Ueland presenterte ønsket om et fastsatt reglement for Reformforeningen. Vi kan se at han la mye vekt på innstramningen til offentligheten rundt møtene til foreningen. Vi ser også at han hadde spesifikke mål for hva Reformforeningen skulle representere. Både at foreningen skulle være en arena for å diskutere de politiske spørsmålene som fantes i samfunnet, samtidig som det skulle være en forening som skulle kunne være en arena for å belyse befolkningen om hva som foregikk i politikken. «Som en følge av vort Lands eiendommelige Forholde levende det store Publikum levede det store Publikum i et Tusmørke, hvad politiske Gjenstande angik. Vor presse havde endda til denne Tid ikke været skikket til at brede Klarhed udover disse Materier.»¹⁰⁰ Ueland presenterte også

⁹⁹ Morgenbladet, 5.11.1859:1

¹⁰⁰ Morgenbladet, 5.11.1859:1

fastbindingen av stemmeavgivningen som et sikkerhetsnett for at foreningen skal kunne bestå. Han baserte dette på tidligere erfaringer av etablering av politiske foreninger som ikke hadde fungert ettersom at de hadde vært for villige til å ta imot medlemmer, som derav kan ha ødelagt foreningen fra innsiden. Vi ser også hvordan det ble diskutert spørsmålet om voringstvang videre hvor det ble stilt spørsmål om de som var uenig med de syv grunnsetningene fortsatt var nødt til å stille seg bak disse. Her ser vi at det ble presentert en tydelig enighet i forbindelse til at alle som hadde meldt seg til som medlem av foreningen måtte også nøye seg med å stemme til fordel for de syv grunnsetningene. Sverdrup presenterte derimot et tydelig skille mellom dette, og begrepet meningstvang.

Taleren (Sverdrup) endte med at udhæve, at Selskabet var konstitueret paa Programmet i sex og tredives Navn og at dem med Glæde modtog ethvert Medlem af Thinget, der delte dets Principer. Den saa meget omtalte Meningstvang var rent ud sagt noget Vrøvl, som aldrig havde været foreslaaet eller debatteret i Foreningen.¹⁰¹

Det ble også avgjort å avsette en komité som skulle sette opp foreningens reglement, og denne komitéen skulle bestå av Sverdrup, Ueland, Sten, Vig og Jaabæk.

I Reformforeningens andre møte ser vi hvordan diskusjonen utfolder seg hovedsakelig om to ting, nemlig spørsmålet om voringstvang, og spørsmålet om offentligheten. Omtalelsen angående Reformforeningens andre møte kommer i *Aftenbladet* sine sider, og ganske kort etter at vi kan se *Morgenbladet* avfeie Reformforeningen som en ting av fortiden. Noe vi kan se de gjør med uttalelsen «Reformforeningen har intet møte holdt, undtagen det foreløbige, konstituerende. Man betragter den som død».¹⁰² Det kommer derimot en interessant bit av informasjon på slutten av artikkelen, nemlig at Jaabæk og en Viig blir innført som nye medlemmer, noe som virker til at også *Morgenbladet* også bekrefter. Dette er interessant på grunn av at vi i senere tid ikke kan se noen omtale av at Jaabæk har vært et medlem av Reformforeningen. Hvis det stemmer at Jaabæk også er blitt innført som medlem vil det også underbygge hypotesen fremført her om at Reformforeningen var grobunnen for hva som til slutte ville utfolde seg til å bli partiet Venstre.¹⁰³

¹⁰¹ Morgenbladet, 5.11.1859:2

¹⁰² Morgenbladet, 2.11.1859:2

¹⁰³ Pryser 1993:298

Vi kan se i *Aftenbladet* en uttalelse om en stiftelse av en annen forening 7. november 1859, men som bare hadde hensikt i å være en diskusjonsklubb. Det enda mer interessante er at vi kan se en viss «Prokurator Falsen» som tar avstand av å være med i denne foreningen fordi han ikke ville «være med paa noget, som kunde faa Skin af en Demonstration mod den oprettede Reformforening».¹⁰⁴ Denne holdningen vi ser her bli reflektert er interessant, fordi den kan virke å støtte hva *Morgenbladet* har argumentert for at kommer til å skje på grunn av Reformforeningen, nemlig at stortingsrepresentantene er redde for å komme i en posisjon hvor de går imot foreningen, og deres medlemmer. Derimot er det vanskelig å si om denne uttalelsen kommer på grunn av frykt for å veke Reformforeningens vrede, eller fordi han ikke har lyst til å motstride hva Reformforeningen prøver å utrette. At vi finner artikkelen i *Aftenbladet* vil virke til å bety at det heller er det siste alternativet, hvis vi skal ta i betraktning tidligere favorisering i forbindelse med Reformforeningen og *Aftenbladet* som avis. Stiftelsen av denne diskusjonsklubben har ikke gått *Morgenbladet* ubemerket hen. I en fotnote i en artikkel som diskuterer Reformforeningens nytte eller skade ser vi:

I Eftermiddag erfare vi, at endel Repræsentanter ere komne saavidt i deres Tanker om Dannelse af en Diskuterende Forening, at der virkelig iaften skal være Møde etsteds, for at afhandle Spørgsmaalet om Organisationen af en saadan Forening, hvori ogsaa Andre end «Ligesindede» skulde optages. Sygdommen begynder at blive epidemisk.¹⁰⁵

Her ser vi ikke bare en dualitet mellom *Morgenbladets* tidligere uttalelser, men noe som virker til å være direkte motsigende. Nemlig at dannelsen av en diskuterende klubb er like ille som Reformforeningen. Dette kan vi si er en direkte motsigelse ettersom vi i tidligere artikler fra *Morgenbladet* har sett de oppfordre ønsker om at det er nettopp dette Reformforeningen helst skulle være. Interessant nok kan vi allerede se dagen etter en ellers nøktern beskrivelse av den samme diskusjonsklubben, uten å dra noen faretruende likhetstegn til Reformforeningen.

4.8 Reformforeningen, anonymitet og personangrep

Reformforeningen var en trussel, ikke bare fordi de kunne ta bort overbevisningen sin makt fra stortingsrepresentantene, men også fordi de ville medføre at Stortinget ble for

¹⁰⁴ *Aftenbladet* 7.11.1859:3

¹⁰⁵ *Morgenbladet*, 6.11.1859:2

effektivt. Dette er en fremmed tanke for oss som historikere å tenke på med dagens briller. Fortsatt er det en holdning og en tanke vi kan se representert i *Morgenbladet*.

Da man første Gang foreslog Ophævelsen af Grundlovens §2, var der Mange, der i sin utaalmodige Iver meget stærkt beklagede, at det gik saa langsomt med at faa Stortingets Pluralitet til at gaa ind paa denne Ophævelse, og der kunde da vel have været En eller Anden, som gjerne, om det havde gaaet an, vilde været med at imponere denne Pluralitet, for at den ikke skulde modsætte sig, hvad Tidens Kultur formentlig krævede. Men hvad havde været Følgen? At man havde tilføjet sig et Kulturtrin, hvorpaa man i Virkeligheden ikke stod, at man ved en Skuffelse i en Snarvending havde faaet Jøder ind, medens Nationen eller Flerheden af dens berettigede Repræsentanter endnu ikke havde overvundet sine Betænkligheder imod dem.¹⁰⁶

Uttalelsen er i skarp kontrast fra hva vi ville kunnet finne i dagens avis, men gjenspeiler den konservative holdningen *Morgenbladet* hadde i forbindelse med Reformforeningen. Skribenten viste her tydelig holdningen de hadde til normene Reformforeningen brøt med: En tydelig misnøye med at datidens status quo ble utfordret, og hastigheten Reformforeningens aktører hadde vist at de ønsket den skal skje på. De brukte også dette argumentet til å rettferdiggjøre sin uenighet i Reformforeningens program, som skribenten egentlig virket politisk positiv til, men motsatte seg på grunn av prinsippet reflektert i sitatet over. Dette kan vi også tenke oss at vekke så stor avsmak hos skribenten ettersom det også var et tydelig brudd på idealene rundt maktfordelingsprinsippet som fortsatt stod sterkt på den tiden. Spesielt vedrørende Reformforeningens sitt 4. punkt om å innføre juryer i straffesaker.

Etter Reformforeningens andre møte har vi sett flere referater av hva som har skjedd, og hvordan det har foretatt seg. *Aftenbladet*, *Morgenbladet* og *Christiania-Posten* skrev alle et eget referat av høydepunktene i møtet og budskapet de mente burde bli tatt med videre, alt etter de egne agendaene avisene representerer. Hvor nøyaktige er imidlertid disse referatene? Vi kan i *Aftenbladet* finne en kritikk fra stortingsrepresentant Jaabæk om hvordan *Morgenbladet* har farget hans uttalelser etter Reformforeningens andre møte. Jaabæk sin kritikk av *Morgenbladet* illustrerte nettopp avisenes tendens fra denne tiden å skreddersy hva de selv mente var viktig ut ifra hvilken agenda de prøvde å fremme. Vi kan gjennom argumentasjonsformen og retorikken som blir tatt i bruk se en tydelig agenda som ble presentert i alle artiklene og fra alle de forskjellige skribentene som deltok i diskursen. På grunn av dette er det ingen

¹⁰⁶ *Morgenbladet*, 7.11.1859:2

grunn til å tro at dette ikke forekom også når vi snakker om de forskjellige referatene som ble presentert ifra møtene til Reformforeningen.¹⁰⁷

Morgenbladet som ble utgitt 6. november 1859 har nesten en hel side fylt med flere forskjellige artikler som alle uttalte seg angående Reformforeningen og dens holdning til debatten om minoriteten som må føye seg til majoriteten. Dette var et kjent tema som ofte gikk igjen i flere av *Morgenbladet* sine aviser. Det som var oppsiktsvekkende med akkurat denne utgaven var nettopp mengden av forskjellige artikler som uttalte seg om samme sak. Dette var avisen etter at referatet om Reformforeningen sitt andre møte ble utgitt i samme avis, noe som kan være årsaken til den økte mengden artikler, men det kan også si noe om omfanget den offentlige debatten har fått på dette stadiet. Dette er en usikker antagelse å lene seg på ettersom det også kan være redaktøren som har tatt en bevisst avgjørelse av å sette inn så mange artikler som mulig får å få det til å virke som at det hadde blitt flere motstandere til Reformforeningens virksomhet, men til tross for denne muligheten er det en interessant utvikling i debatten. Vi kan også i en av artiklene finne en representativ argumentasjonslinje ført av både *Morgenbladet*, men også *Aftenbladet* sine redaksjoner i debatten, nemlig artikler som henviste seg til enkeltpersoner:

«Thr. Adr. ytrer i Anledning af «Reformforeningen»: Vi maa beklage, at vi se en af Thronhjems Repræsentanter nemlig Hr. D. A. Krogness blandt dem, som her have erklæret sig villig til at lade sin egen Overbevisning lænkebinde i den enkelte Sag for overhovedet at være sine politiske Venner tillags».¹⁰⁸

Argumentene og artiklene som gikk på personer og angrep eller truet dem enten med by-historier, eller som ovenfor tildeler dem karakteristikk som går på bekostning av idealene er noe som kjennetegnet den offentlige debatten så langt.

Vi finner en artikkel som spesifikt illustrerer svakheten med idealet om anonyme innsendere. Generelt illustrerer denne diskursen mellom *Morgenbladet* og *Aftenbladet* dette, spesielt for historisk kontekst, ettersom det er vanskelig å vite hvem som sier ja. Det virker derimot tydelig at dette også er en ulempe i samtiden ettersom artiklene som flyr mellom *Morgenbladet* og *Aftenbladet* angriper bladene som helheter, i stedet for den spesifikke skribenten som er ansvarlig for de provoserende ytringene. Dette ser vi

¹⁰⁷ *Aftenbladet*, 8.11.1859:1

¹⁰⁸ *Morgenbladet*, 6.11.1859:2

bidrar flere steder til å opphete diskursen. Samtidig ser vi også hvordan denne diskursen og hvordan den utartet seg, som et bra eksempel til hvordan Reformforeningen kan bli sett på som en ressurs innad i det politiske landskapet, ettersom det gir en viss anonymitet å gjemme seg bak rundt avgjørelser, i stedet for å skape like mye furore rundt seg som vi ser skjer med debatten rundt Reformforeningen.¹⁰⁹ I *Morgenbladet* 26. november finner vi et innlegg som illustrerer nettopp svakheten med anonymitetsidealet, ettersom det ble sendt inn en artikkel fra en Karl Bofs som tok avstand fra artikler som var skrevet under et pseudonym som han selv tidligere hadde tatt i bruk.¹¹⁰

En artikkel som tar både fra de gamle idealene og de nye idealene er skrevet under med bokstaven «B.»¹¹¹ hvor vi ser vedkommende dra inn det viktige med partier og foreninger, ved å sammenligne det med Martin Luther sin kamp mot paven. Samtidig som vi ser hvordan han kjemper for en mer moderne tolkning av disse partiene, i form av at det er her diskursen kan modnes, ikke når man snakker med folk man ikke anser som likesinnede. Med andre ord finner vi en videreføring av individualismen innad i diskursens modning, slått sammen med kollektivismens tankesett om at det burde skje i plenum med andre du er villig til å høre på.¹¹² Denne artikkelen er tydelig skrevet for å fremme Reformforeningens sak, og dermed utvider den kollektivismens relevans til å passe det politiske budskapet skribenten forsøker å fremme. Derimot så ser argumentene som blir presentert interessante for oss ettersom de viser en tilnærmet modernistisk tankegang i forbindelse med samling i politikken.

4.9 Diskursen og hvordan avisene fremmer en agenda

Jeg argumenterer i flere av avsnittene i denne teksten for at både *Morgenbladet* og *Aftenbladet* har en politisk agenda de prøver å vinne frem, og tilpasset argumentene de

¹⁰⁹ Aftenbladet, 16.11.1859:3. Vi kan finne mange eksempler og artikler som illustrer akkurat dette punktet, men jeg syntes spesifikt denne artikkelen illustrerer det ekstra godt.

¹¹⁰ Morgenbladet, 26.11.1859:2

¹¹¹ Aftenbladet, 14.11.1859:2

¹¹² Aftenbladet, 14.11.1859:1-2

la frem til hva som best passet agendaen sin. Et tydelig eksempel på dette kan vi finne blant *Aftenbladet* sine artikler. *Aftenbladet* uttalte seg tidlig som støttespillere av Reformforeningen og den utvikling de presenterte i det politiske landskapet. Denne støtten kunne vi også se at ikke ble tildelt uten betingelser i starten. En av hovedgrunnene vi kan se i støtten fra *Aftenbladet* var nettopp hvordan de hedret Reformforeningen sin tanke om å ha offentlige møter, og åpen debatt, som vi kan se ovenfor. Dette ble dratt frem som et perfekt eksempel på hvor edel og ærlig denne foreningen var. I senere aviser derimot kan vi se hvordan de tilpasset dette argumentet for å kunne fortsette støtten til Reformforeningen når de fant ut at møtene ikke kom til å ha den offentligheten som først var antatt.

Det sømmer sig netop en Mand som Overlærer Steen at forudsætte, at Ingen mistror ham, selv hvor han finder det nødvendigt at overlægge en Sag for lukkede Døre med sine politiske Venner. Man maa ikke forvexle Reformforeningen som Selskab, der er tænkt at faa større og større Udbredelse, med de Medlemmer af samme Selskab, betroede Statshverv, hvis Resultater altid er offentlige, men hvis Forbredelse ofte, i kommitte som i Thing og da ogsaa i Møder mellem dem selv, maa holdes hemmelige til en vis Tid. ... I en tid som denne, hvori et Blad «gjør i Folks Mistænksomhed», er det endnu rimeligere, at enhver ærekyndig Mand i fornærmet Selvfølelse gaar ind til sig selv og lader dem staa derude og snakke.¹¹³

Her ser vi flere ting, i tillegg til den holdningsendringen som er nevnt ovenfor. Til tross for at den nok er den mest betydningsfulle av dem, men allikevel er det verdt å nevne hva annet det symboliserer. Her er et tydelig eksempel på hvordan *Aftenbladet* har en politisk agenda som de endret argumentasjonen sin ettersom hva som passet best. Denne formen for holdningsendring og argumentasjonstilpasning er noe begge hovedaktørene til denne debatten gjorde sånn som de selv så var nyttig. Vi ser derimot også en pekende finger i dette forsvaret av hemmeligheten: «enhver ærekyndig Mand i fornærmet Selvfølelse gaar ind til sig selv og lader dem staa derude og snakke».¹¹⁴ Her ser vi ikke bare hvordan *Aftenbladet* retter en pekefinger mot *Morgenbladet* sine artikler og svartmaling av Reformforeningsmedlemmene. Vi ser også i større grad hvordan den offentlige debatten ikke bare har endret Reformforeningens startsideal om full åpenhet, men kanskje måten den offentlige debatten har utfoldet seg har bidratt til å endre *Aftenbladets* egen holdning?

Nu har man denne gang forladt Privatværelset og samlet sig i et offentligt Lokale; Tingen er ganske den samme, men Virkningen vil naturligvis blive større end ved de smaa Sammenkomster, og det er dette, som vore stormløbende Morgenbladister meget vel indser og

¹¹³ *Aftenbladet*, 9.11.1859:3

¹¹⁴ *Aftenbladet*, 9.11.1859:3

frygter. At forspidle en Sag har hidindtil været meget let for vore Konservative, der uagtet faa i Antal dog har været et vel organiseret og vel disciplineret Parti. Det liberale Parti eller Folkepartiet har derimod hidindtil kjæmpet som en Flok Mandhusinger uden Enhed og Sammenhold. «Reformforening» har villet raade Bod paa, og som vil have saa store Følger, dersom det lykkes.¹¹⁵

Denne uttalelsen finner vi mange påstander om Reformforeningen og dens effekt den har på både den konservative forsamlingen, og den politiske modningen i Norge. Her kan vi se at *Morgenbladet* ble definert som et talerør for de konservative holdningene som var representert, i hvert fall i den offentlige debatten. Det kan være nyttig å være skeptisk til denne presentasjonen, ettersom at det kan bety noe så lite som at avisen bare er mer konservativ enn det skribenten selv anser seg selv. Til tross for at vi må være litt forsiktig i forbindelse med hvor stor validitet som tilegnes de politiske tildelingene i utsagnet så forteller det oss fortsatt mye om skribentens holdninger til den offentlige debatten. Parti var ifølge skribenten ikke en fremmed ting som de måtte passe seg for, men en ting av faktum som måtte tilnærmes deretter. Reformforeningen ble tildelt rollen til å være den store motkjemper til de konservatives organiserte politikk. Her vil jeg argumentere for at skribenten refererte til den etablerte embetsmannsstaten, og at det er denne Reformforeningen truet. Denne artikkelen tilhørte også et fåtall av artikler som i denne debatten er underskrevet, til tross for at det bare ble gjort med aliaset «b.».¹¹⁶ Hva dette forteller oss er at det antagelig var en annen skribent enn en av de vanlige som har deltatt i det foregående av debatten. I tillegg til å være det liberales parti mulighet til samlet organisert politikk, ser vi også hvordan skribenten argumenter for at Reformforeningen truet maktbalansen i politikken. Skribenten skrev om hvor lett det var for de konservative aktørene i Stortinget «At forspilde en Sag», hvilket tilsier at de konservative hadde muligheten i sin organiserte form, å undergrave de liberale politikernes forslag på Stortinget.¹¹⁷ Noe som vil tilsa at dette var en bevist agenda fra de konservatives side. Her må jeg presisere at det ikke er en organisering i samme form som Reformforeningen jeg mener, men heller at de konservative var bedre til å ha en felles agenda og et felles mål, enn det de liberale hadde generelt på Stortinget (med unntak av bondeforsamlingen som holdt sammen). Hvis denne anklagen stemte ville det undergrave *Morgenbladet* i sin frykt for at Reformforeningen vil hemme den offentlige debatten, ettersom at denne skribenten

¹¹⁵ Aftenbladet, 10.11.1859:2

¹¹⁶ Aftenbladet, 10.11.1859:2

¹¹⁷ Aftenbladet, 10.11.1859:2

argumenterte for at denne hemningen allerede hadde forekommet. Hvor riktig denne uttalelsen er vil vi ikke kunne få klarhet i, men det virker ei heller til å være noe særlig viktig. Vi kan nemlig se i denne debatten hva som viser til at fakta har liten betydning, og heller skandaløse anklagers makt.

8. november 1859 ser vi et nytt referat utgitt i *Morgenbladet* som omdiskuterer Reformforeningens sitt første møte. I dette referatet ser vi diverse diskusjoner utfolde seg, noen som er nevnt ovenfor, og noen som ikke gir oss noe mer klarhet enn allerede tilbyd av andre eksempler. Det er derimot en ting dette referatet setter lys på angående Reformforeningens intensjon i forbindelse med voteringstvang og forpliktelse til partiet:

I disse Møder skulde det delibere om foreliggende vigtige Storthingsspørsmaal, hvilke man havde tænkt sig inddelte i aabne og i fælles Spørgesmaal. De aabne skulde blot diskuteres, og ethvert Medlem have Frihed til i Thinget derom af stemme efter Overbevisning; Fællesspørgesmaalene derimod skulde ikke alene diskuteres, men derover ogsaa formelig voteres, og med Betingelse af, at den Mening, hvortil Flertallet sluttede sig, ubetinget skulde ansees som Foreningens Votum ved sagens Behandling i Thinget.¹¹⁸

Hvis dette stemmer i referatet, noe som ingen av de andre avisene ser ut til å benekte, så er dette noe vi ser være utelatt når det kommer til tidligere i diskusjonens fremgang. Hvor vi har sett argumenter fly frem og tilbake om enten den skadelige, eller uskadelige effekten denne formen for voteringstvang som Reformforeningen representerer vil ha på det politiske bildet. Så ser vi ingen som nevner det tilsynelatende faktum at denne voteringstvangen ser ut til å gjøre et tydelig skille på hva som blir ansett som personlige meninger, og foreningens meninger. Vi ser videre i referatets artikkel hvordan ellers diskusjonen går tilbake til faremomentene ved voteringstvang, målt opp imot den nytteløse holdningen en diskuterende forsamling medførte seg.

Sverdrup ser vi spesifikt diskutere imot tanken på å forme en diskusjonsklubb, og heller hvorfor det er viktig at Reformforeningen fokuserer på å være et parti, i deres øyne og ikke en klubb. Synet Sverdrup her presenterer kan vi tenke oss har sammenheng med den hemmelige direksjons skjebne ikke engang 30 år tidligere som vi kan se Ueland være en del av. Den hemmelige direksjon ser vi var sett på som en diskuterende klubb, samtidig som vi kan bruke det som et eksempel på hvordan tanken på partidannelser ikke var fremmed, til tross for at det ikke var en felles agenda eller et program involvert.

¹¹⁸ Morgenbladet, 8.11.1859:2

Denne hybriden var kanskje akkurat den blandingen av frihet og organisasjon stortingsrepresentantene så etter på 1850-tallet. Muligheten til å være en del av noe større, mens man fortsatt opprettholdt individualismens idealer. Dette i hvert fall det inntrykket vi får når vi ser på argumentasjonen rundt voteringstvungen. I denne argumentasjonen kan vi nemlig se konturen av hva forventingene til en diskuterende klubb var, og hvordan Sverdrup spesifikt tar avstand fra disse forventingene. Vi ser hvordan disse forventingene var gjenspeilet i kritikken til *Morgenbladet* hvor de mener at klubbene skal holdes til diskurs ikke til avgjørelser av stemmer.¹¹⁹

En artikkel vedrørende den offentlige debatten rundt Reformforeningen virker også til å ha farget hvordan skribentene selv ser på hva som har skjedd. Hva slags effekt den har på de nye stortingsmennene. Derimot finner vi også i artikkelen et argument for hvorfor diskursen hadde utfoldet seg som den hadde, hvor den anonyme skribenten henvender seg til at det bare et stortingsmøter hvert tredje år, og hvor i mellomtiden:

Storthingstiden er ligesom en Oase i denne Ørken, men ogsaa kun en Oase. Ved hvert Storthings Begyndelse vaagner der et Slags politisk Liv i Landet, men det slumrer gjerne ligesaa sødeligt ind igjen naar Thingmændene rejser hjem. Og hvad der er det slemmeste, den politiske Bevisthed føler sig saa styrket af denne lange Søvn, at den er oplagt til alt muligt og den har en saa glubende appetit, at den sluger selv de største politiske Stokfiske hele og holdne. Den mindes Lidet eller Intet af hvad der tidligere er foregaaet og forstaar derfor ikke let, hvad der foregaar. Derfor er heller Intet lettere, end paa urigtige og urimelige Beretninger at rejse den stærkeste Agitation.¹²⁰

Her ser vi som allerede nevnt, at skribenten oppga grunnen til den store furoren, som at den politiske interessen blir vekket mellom hvert Storting, men også på grunn av at den ligger i dvale i mellomtiden betyr det at den politiske modningen som skjedde rundt forrige Storting også i stor grad forsvinner. Dette bruker skribenten da til å argumentere for at både kan være overveldende for nye Stortingsmenn, som dermed kan miste sitt engasjement, eller ikke tørre å ytre seg i Stortinget, i frykt for å ikke være like retorisk sterke som sine mer erfarne stortingskompanjonger. Vi ser også at skribenten her argumenterer for at den dvalen som faller mellom hvert Storting var også en hemmende faktor for den politiske modningsprosessen.

¹¹⁹ Rudeng 2021:203-204

¹²⁰ Aftenbladet, 23.12.1859:2

4.10 Indre press, hvor stor var konflikten innad?

En artikkel i *Aftenbladet* vedrørende transportsaken/skyssordningen bekrefter i store trekk det som stod i *Morgenbladet* sin artikkel om det samme temaet, nemlig en diskurs innad i Reformforeningen hvor vi kan se diskusjonen utviklet seg til å bli en diskurs vedrørende om penger og kapitalismen skulle ha fortrinn, eller velferdsideer og fordeler for innbyggerne. Selv om dette kan hjelpe oss med å mer nøyaktig sette Reformforeningen inn i et politisk lys, så er det enda mer interessant for denne oppgaven hvordan diskursen i seg selv tyder muligens på en større uenighet innad hvor man kan se medlemmene returnere i en viss grad mer til gamle grupperinger.¹²¹ Til tross for dette kan vi finne i en senere utgave av *Aftenbladet* at totalt av 30 medlemmer som møtte opp til å stemme på 3 forskjellige forslag, var det 5 medlemmer som stemte for to av forslagene, og cirka 25 medlemmer som stemte for å støtte opp under Aalls forslag, som tilsier at denne diskursen kanskje ikke var så betydelig.¹²²

Vi finner en artikkel som tar opp en Johan Henrik Dietrichs forslag om å fjerne pensjonen til en tidligere Postmester, fordi han hadde meldt seg ut av statskirken. På grunn av dette forslaget skriver skribenten i *Morgenbladet* at Reformforeningen, ser ut til å være et ting innad i Stortinget, som bare er til besvær, og ikke har noe for seg, ettersom de er så urettskafne. Det som er interessant er at det ser ut som individene innad i Reformforeningen, og valgene de tok, blir brukt som representasjon for hele foreningen i seg selv, mulig det var dette som til slutt ble dødsdommen for Reformforeningen?¹²³ Vi kan i hvert fall i denne forbindelse se at hvordan Reformforeningen som en helhet, var svar skyldig for hvert av enkeltmedlemmene virker til å ha vært en belastning på foreningen. Et svar på artikkelen vi ser ovenfor finner vi i *Aftenbladet* hvor skribenten anklager *Morgenbladet* om å med vilje presentere løgner. Skribenten adresserer generelle artikler *Morgenbladet* har latt printe i forbindelse med Johan Henrik Dietrichs, men retter seg spesifikt inn på artikkelen nevnt ovenfor, hvor de henviser til at Dietrichs hadde stemt for at Glørsen skulle få den høyeste pensjonen mulig. Der tvilen oppstod var heller rundt om Reformforeningen

¹²¹ *Aftenbladet*, 25.11.1859:2-3

¹²² *Aftenbladet*, 28.11.1859:3

¹²³ *Morgenbladet*, 12.12.1859:1

skulle fastsette en holdning i forbindelse med pensjon, hvorav her Dietrichs hadde stemt imot. Det er vanskelig å avgjøre hvem av skribentene som har rett i sine påstander ettersom ingen av dem referer til noe vi kan sjekke i ettertid, men det er heller ikke poenget for vår del. Heller interessant er hvordan begge aviser fortsatt slenger anklager og minst en av partene virker villig til å fabrikke påstander som passer egen agenda.¹²⁴

Nu til Exempel Partiernes Stilling i Skydsspørgsmaalet er al Ære Værd; Reformforeningen, - endnu det mest udprægede eller rettere mest aabne – havde her arbejdet meget i Forvejen, fordi dens Medlemmer er dem, som her er nærmest interesseret og kjender forholdene bedst;¹²⁵

Her ser vi en hentydning til at det eksisterte flere partier på Stortinget, og at disse partiene og Stortingsmennene fortjente heder og ære for deres oppførsel. Sitatet fortsetter med en illustrasjon angående effekten Reformforeningen har påført diskursen i Stortinget i forbindelse med «Skydsspørgsmaalet», hvorav kort oppsummert skribenten skrev at takket være Reformforeningen virket det til å kunne komme en løsning inn i Stortinget vedrørende dette betente spørsmålet. Dette kan i hvert fall være en liten hentydning til at Reformforeningen kanskje hadde en effekt på politikken rundt seg.¹²⁶ Dette vil i så fall være motsigende hva den generelle opinionen til historikere har hatt i Reformforeningen sin ettertid. Samtidig er en skribents uttalelse ikke på langt nær nok til å endre totalt på den historiske oppfatningen, men er fortsatt interessant å se hvordan Reformforeningen blir presentert som en drivkraft i politikken av sin samtid.

I en av *Morgenbladets* siste uttalelser angående Reformforeningen kan vi se en hentydning til uenighet mellom lederne til Reformforeningen, da definert som Ueland og Sverdrup. Uenigheten vi ser var vedrørende spørsmål vi allerede har sett på, som for eksempel rundt spørsmålet om voteringstvungen, og dens nødvendighet innad i foreningen. Vi ser også en artikkel sendt inn av 21 reformforeningsmedlemmer som alle taler imot en eksistens angående voteringstvungen, og at heller det var et fokus på å

¹²⁴ Aftenbladet, 14.12.1859:2

¹²⁵ Aftenbladet, 2.12.1859:3

¹²⁶ Aftenbladet, 2.12.1859:3

kunne diskutere saker blant likesinnede stortingsrepresentanter.¹²⁷ Derimot referer også disse medlemmene til en opphetet debatt hvor spørsmålet om voringstvang først oppstod, men det virker som dette er noe de heller så på som en uforsiktig uttalelse enn noe bindende, noe vi kan få bekreftet etter uttalelsene vi kan se i mediene i ettertid, både fra Ueland og Sverdrup. Hvorav begge disse enten taler imot at voringstvangen eksisterte, eller for at uttalelsen bare var en misforståelse og egentlig bare refererte til en sedvanlig enighet om å stemme på det som ble debattert. Uavhengig av hva som er sant eller ikke er denne diskursen interessant, ettersom at det viser en usikkerhet innad blant reformforeningsmedlemmene og de uttalelsene som fant sted.¹²⁸ Det vi i hvert fall ser generelt i denne delen av oppgaven, er at til tross for at det var noe uenighet innad i partiet, virket det ikke til at noen av uenighetene som oppstod var kraftige nok, til å oppløse Reformforeningen.

4.11 Ytre press og politisk modning

Vi ser at Reformforeningen hadde noen støttende elementer innenfor avisene og media, spesielt da innenfor *Aftenbladet* med skribent i Bjørnstjerne Bjørnson, men de fikk også hard kritikk som vi allerede har sett eksempler på ovenfor, ved «individualitetens død» og en forpliktelse flere mente man hadde til sine velgere. Denne holdningen ser vi selv blant Reformforeningens egne mulige allierte/støttespillere som for eksempel med Daae, som ikke ville forplikte seg til partiet grunnet Sverdrup sitt ønske om voringstvang. Nettopp denne nye tanken til Sverdrup om en lojalitet til partiet, ikke bare til sine velgere, og hva han mente ville være representativ lojalitet til sine velgere, gjennom å kunne få gjennomslag i et fastbundet parti var banebrytende for denne tiden. Spesielt fordi tiden før 1859 var det nærmeste som kunne ligne på partidannelse nettopp diskusjonsklubber, og politiske fester, hvor man heller diskuterte seg imellom for å få en felles enighet, versus å faktisk diskutere offentlig blant partier av likesinnede. Til tross for denne allerede «bindende» lojaliteten

¹²⁷ Morgenbladet, 05.02.1860:1-2 Det er to artikler her som går rett etter hverandre, hvorav den ene er redegjørelsen fra Reformforeningens medlemmer, mens den andre virker til å se på Reformforeningsspørsmålet som avsluttet

¹²⁸ Morgenbladet, 05.02.1860:1-2 vi finner samme redegjørelse skrevet under av 21 stortingsrepresentanter i Aftenbladet, 06.02.1860:1-2

til hva man har blitt enige om i diskusjonsklubbene, så var det med Sverdrup sin voringstvang som egget opp til mest kritikk av avisene og andre politiske figurer, som for eksempel *Morgenbladet* som ble hovedkilden til Reformforeningens opposisjon.

Morgenbladet 25.11.1859 har skrevet en artikkel med overskriften «Napoleon og Ueland». ¹²⁹ Her henvises det til de sedvanlige holdningene *Morgenbladet* ellers har representert ovenfor Reformforeningen og Ueland (Ueland blir spesielt siktet til i denne artikkelen). Samtidig ser vi i denne artikkelen et motargument til at stortingsmennene har et jerngrep på hva opinionen, eller folket faktisk sier og mener. Dette går noe imot tidligere diskurs som tilsier at stortingsrepresentantene egentlig skal ha kontroll på, hva deres velgere skal mene, og dermed ha full rett til å si at de representerer dette synspunktet. Det skal også sies at selv om denne artikkelen påstår at embetsmenn alene ikke har fullmakt til å påstå hva opinionen til folket er, så virker det til at artikkelen bare bruker dette argumentet ikke for å fordømme embetsmenn generelt, men fordi de var ekstra ute etter Ueland spesifikt. ¹³⁰ Dette er et av flere tilfeller som vi har sett på tidligere, hvorav pressen går til angrep på spesifikke personer for å fremme en politisk agenda. Denne formen for angrep ser vi nesten var en ordinær affære på 1800-tallet, men derimot virker det som at intensiteten som forekom i forbindelse med Reformforeningen var med enn vanlig.

I *Morgenbladet* 14.11.1859 ser vi under «Christiania» spalten en videre diskusjon rundt Reformforeningens støtte i mediene. Her blir det spesielt presentert kritikk Reformforeningen har mottatt fra lokalaviser, som aviser fra Trondhjem, Kongsberg og *Illustreret Nyhedsblad*, hvor kritikken ble videreført til sammenligningen mellom Reformforeningen og andre klubber i utlandet. Noen nye begreper av interesse dukker her opp, «Rygstødet» i forbindelse med *Aftenbladet* og «selvmorderen» i forbindelse med overlærer Steen, og «selvmorderene» i forbindelse med Reformforeningens støttespillere. ¹³¹ Vi finner et par artikler senere en gjennomgang av de forskjellige referatene og deres validitet, innad i denne gjennomgangen ser vi hvordan det ble

¹²⁹ *Morgenbladet*, 25.11.1859:1-2

¹³⁰ *Morgenbladet*, 25.11.1859:1-2

¹³¹ *Morgenbladet*, 14.11.1859:2

diskutert nødvendigheten rundt en Reformforeningen, men også hvor det ble stilt spørsmål til hvorfor Reformforeningen var imot adgangen til Statsrådene inn til Stortinget, siden dette er en demokratisk utvikling. Oppsiktsvekkende at demokratisk her virket til å bli brukt i en positiv forstand, og at Reformforeningen ble linket til statsrådsaken.¹³² Dette utsagnet og denne artikkelen ser vi også blir omhandlet av historikerne i forbindelse med at det virket til å ha vekket en avsmak for noen enkelte stortingsrepresentanter å bli med i Reformforeningen. Spesielt når det ble tatt med i eksempelet at en av startsmedlemmene i Johannes Steen selv ble anklaget for å ha gitt ett sin egen overbevisning for å rette seg etter Reformforeningens linjer.¹³³

Et argument som vi får presentert i en artikkel som er undertegnet med dekknavnet «En Vestlænder» presenterer noe vi har omhandlet, men ikke gått direkte inn på.¹³⁴ Vedkommende her tar nettopp opp at siden Reformforeningen har dannet seg i startfasen av stortingsmøtene så kan også dramaskrikene fra avisene tilhøre de som er politisk uenige, uavhengig om de er imot partidannelse i seg selv. Da at de heller angriper partidannelsen ettersom de muligens ser på det som noe som er lettere å få støtte rundt, enn ved å kritisere politikken Reformforeningen representerer. Derimot argumenterte innsenderen litt mot seg selv at dette var nødvendigvis tilfelle ettersom vedkommende også henviste til at slike dramaskrik har skjedd ved ethvert forsøk på politisk organisering. Det er viktig å her konstatere at dette argumentet går imot den hypotesen som blir presentert i denne oppgaven. Dette på grunn av at dramaskriket vi ser rundt Reformforeningen ikke er unikt. Her kan vi tolke det på forskjellige måter, noe som gjør nettopp denne artikkelen interessant for oss. Tolkningen jeg allerede har presentert vedrørende at dramaskriket ikke er unikt er en måte. Den andre måten å tolke det på er at via hvert dramaskrik kan man nok se en utvikling innad i den offentlige diskursen. Tolkning nummer 2 er den som virker mest sannsynlig ettersom at vi allerede bare innad i dette dramaskriket kan se en holdningsendring.¹³⁵

¹³² Morgenbladet, 14.11.1859:2

¹³³ Sunnanå 1966:37-42

¹³⁴ Aftenbladet, 19.11.1859:1

¹³⁵ Aftenbladet, 19.11.1859:1

Vi ser i en artikkel at Friele ble anklaget både for å være kun økonomisk motivert i sin drift av *Morgenbladet*, men også at den konservative siden i politikken tydeligvis står uten representasjon. Generelt i denne artikkelen er det mye vi har vært gjennom før, men det mest interessante er hvordan skribenten viser til at de liberale aktørene i politikken har funnet hverandre og jobber sammen:

Den liberale Side har længe haft sit Program færdigt, der er dannet ligeud af de Spørgsmaal, der har været Gjenstand for Bladenes Diskussion i de senere Aar, og dens Førere havde tillige let for at finde hinanden, da det gjaldt om at træde sammen, fordi hver Enkelt af dem i mere eller mindre Grad har virket for sine meninger ude i det offentlige Liv. Saaledes er den liberale Side tildels allerede organiseret og derfor er der Ro, Orden og maadehold blant dens Medlemmer og i dens handlinger. Nu er der at vente, at de Konservative vil følge exemplet.¹³⁶

I dette sitatet ser vi også hvordan skribenten argumenterte for at gjennom mye diskurs innad i pressen har den liberale siden hatt muligheten til å oppleve en modning vedrørende hvordan å tilnærme seg den politiske diskurs. Skribenten argumenterer også da med at denne offentlige diskursen rundt Reformforeningen er med på å tilby de konservative samme mulighet til politiske modning. Noe som er interessant ettersom vi kan se at Pryser argumenterer for at det samme skjedde under intelligens bevegelsen på 1830-1840 årene.¹³⁷

4.12 Uelands svar på kritikken

Ole Gabriel Ueland skriver selv en artikkel i *Aftenbladet* som tar for seg partivirkosmheten innad i Stortinget fra og med 1833, hvorav han deler partiene først inn i bøndene som gikk sammen for å kunne påvirke Stortinget, og motvirke embetsmennene. Deretter forteller han om hvordan motstanderne så seg selv nødt til å organisere seg. Etter dette påstår han at det ble presentert 2 forskjellige grupper innad i Stortinget, og de var de dumme, og de intelligente, hvorav bøndene ble beskyldt for å være de dumme.¹³⁸ Dette i seg selv er ikke meget oppsiktsvekkende, derimot nevner Ueland disse bemerkningene derimot, fordi det virker som at de kom fra pressen, og ikke deres motstandere i Stortinget. Det er nettopp dette som gjør denne artikkelen så spennende. Ueland som nevnt tidligere er ofte blitt sagt at har blitt angrepet av

¹³⁶ Aftenbladet, 21.12.1859:2-3

¹³⁷ Pryser 1993:292-294

¹³⁸ Aftenbladet, 07.01.1860:1

mediene, hvorav her hvor det virker som han nesten går til motangrep. Han nevner også innad i reformenes gang gjennom hans tid på Stortinget, og bemerker hvordan reformene sjeldent kom fra de lærde, men heller de pressen kalte de dumme:

En anden Besynderlighed er ogsaa egen for os, nemlig at Reformer ikke ere, - som nok er den almindelige og naturlige Vei, - gaaet ud fra de mest Dannede i Samfundet, - men fra det egentlige Folk, der som sagt just ikke har kunnet rose sig af udmærket Lærdom; thi selv dets fleste Talsmænd have været selvdannede Mænd.¹³⁹

Dette er selvsagt en favorisering ovenfor sine egne folk, og støttespillere, men samtidig så kan vi se hvordan han her bruker pressens tidligere argumenter imot dem for å låse dem fast, med deres egen argumentasjon. Han viderefører denne argumentasjonen ved å si at Reformforeningen nå ble dannet, for å videreføre denne tradisjonen om å møtes på forhånd for å kunne drive politikken fremover. Eneste forskjellen i Ueland sine øyne virket til å være at denne gangen skulle de prøve å gjøre det så offentlig som mulig. Han konstaterer dette med å si: «At repræsentanter samles og paa forhaand overveier de Sager, som skal behandles i Storthinget, er ikke noget nyt, det er saa gammelt som Storthinget selv».¹⁴⁰ Han fortsetter med å fortelle om hvordan den eneste revolusjonerende tanken med Reformforeningen var nettopp det å gi avisene tilgang: «Der er rigtignok den Forskjel mellem denne Forsamling og de ældre, at den Møder har været offentlige og at medlemmerne ere blevne enige om visse politiske Principer, istedenfor at holde møder i Stilhed og have Grundsætninger hos sig selv».¹⁴¹ I disse uttalelsene kan vi også skimte hva som virker som at Ueland selv mente at det var tid for en politisk modning innad i Stortinget.

I tillegg til å være et svar på kritikken til Reformforeningen, i forbindelse med at det skulle være en del av den naturlige modningen så ser vi også hvordan Ueland tar seg selv i forsvar ved å kategorisk gå imot tidligere anklager fra avisene, både fra sin tid i 1833, men også fra *Morgenbladets* kommentarer som sammenlignet ham med Napoleon. Via denne artikkelen kan vi skimte en erfaren Stortingsmann som virket til å henvise en normalisert partikultur innad i Stortinget, bare at parti sånn som Ueland referer til ikke var fastbundet med voteringstvang. Samme sier han var tanken med Reformforeningen, at det ikke skulle være noen voteringstvang, men heller et felles sett

¹³⁹ Aftenbladet, 07.01.1860:1

¹⁴⁰ Aftenbladet, 07.01.1860:1

¹⁴¹ Aftenbladet, 07.01.1860:1

med regler som skulle jevne ut feltet for både de mer og mindre erfarne stortingsrepresentantene som skulle ta del i Reformforeningen sine møter. Ueland virker altså representativ for i hvert fall bøndene og deres forbundsfeller og hvilke holdninger de representerte innad i Stortinget, hvorav det virket til at Reformforeningen ikke var revolusjonerende, men heller bare det neste naturlige steget.¹⁴²

En respons til Uelands bidrag til den offentlige diskursen kommer noen uker senere hvor den blir møtt med en viss forundring kan det virke som. Flere av tingene Ueland nevner stiller *Morgenbladet* seg usikker ovenfor, eller sier imot i det hele tatt. Dette er derimot ikke forunderlig ettersom det er noe vi ser gjennom hele denne offentlige diskursen. Spørsmålet som oppstår derimot, er: var dette en av hendelsene som sementerer *Morgenbladet* som en konservativ avis fremover? Vi har tidligere sett hvordan *Morgenbladet* ikke har tatt avstand fra politikken til Reformforeningen, men heller hvordan det er sagt at det skal gjennomføres. Det er også denne uenigheten av gjennomførelsen i politikken som har gitt avisen sin posisjon i denne debatten som konservativ. I responsen til Ueland spesifikt derimot får vi et inntrykk av at det var gamle venner som skilte lag, noe som får det til å virke som at det var her det endelige skille skjedde mellom de liberales agenda og *Morgenbladet*. I hvert fall var det inntrykket som ble presentert gjennom Ueland, og responsen skribenten i *Morgenbladet* ga. Det er mye mulig at dette er en litt for modig deduksjon ut ifra denne responsen, men samtidig kan vi se hvordan *Morgenbladet* formulerte seg ovenfor Ueland: «De taale ikke den sande Uafhængighed mere end andre Despoter; Robespierre, Danton, Louis Napoleon og Hr. Ueland ere i saa fald ganske lige».¹⁴³ De fortsetter med å redegjøre for hva de mener var grunnen til at Ueland hadde et ønske om å danne et parti, som de begrunner med:

Det er Herskesyge, det er Lysten til Magt og Indflydelse, som maa understøttes ved slige kunstige Midler, fordi Grundene ikke ere stærke nok, fordi Sandheden ikke ere klar eller fordi Evnerne til at fremstille den ikke ere tilstrækkelige.¹⁴⁴

Som vi ser var det ikke med vennlige gemytter de siste diskursene mellom Ueland og *Morgenbladet* forekom, og som vi ser gjennom historien tar avisen en høyrevending

¹⁴² Aftenbladet, 07.01.1860:1

¹⁴³ Morgenbladet, 22.01.1860:1

¹⁴⁴ Morgenbladet, 22.01.1860:1

både i løpet av Reformforeningsspørsmålet og fortsetter denne i ettertid også. Spørsmålet blir da, er dette på grunn av at Friele tok over redaksjonen, eller fordi uenighetene mellom de liberale og *Morgenbladets* skribenter ble for stor gjennom Reformforeningens forløp?¹⁴⁵

4.13 Veien som var, og veien som kom etter

Reformforeningen ble etablert i en volatil og opposisjonell periode som medførte en god grobunn til å endre det politiske landskapet i en, hvor det ble lagt til rette for at Reformforeningen kunne endre politikken i en større istedenfor mindre grad.

Thranittbevegelsen hadde satt sine spor og en fremvoksende arbeider og middel – klasse ble bare større og større, i tillegg ville de ha stemmerettigheter.¹⁴⁶ Dette kan vi tenke oss hadde en stor effekt på hvordan Reformforeningen kom til å bli mottatt, og hvordan den kom til å bli tolket i sin samtid.

Veien før Reformforeningen ble banet av bøndenes kamp for å forbedre sin rolle i samfunnet, spesielt etter de privilegiene som danskekongene hadde gitt til byene, samt sagbrukene. De presset også de konservative til å konfrontere holdningene sine, og måtte se på bøndene som en reell trussel, og en politisk kraft som de måtte ta hensyn til i sine politiske avgjørelser. Spesielt grunnet deres økte politiske posisjon etter 1814, ettersom de hadde blitt brukt som samlingspunkt for nasjonen i det romantiske bildet som ble brukt for å fremme den nasjonale selvstendigheten Norge ønsket. Deres inntog i de politiske sfærene var derimot ikke enkel, og selv om de hadde fått sikret sin stemmerett så var det fortsatt ikke et politisk landskap som tillot mye plass for bøndene og deres ønsker. Vi ser en «patriotisk liberalisme» som forekommer etter 1814, og dette politiske idealet som først og fremst kan argumenteres til å tillate bøndene å få deres stemmerett, kan vi også se at begrenset deres innflytelse samtidig. «Patriotisk liberalisme» er en betegnelse vi kan finne hos Jens Arup Seip, og som for å oppsummere og definere denne politiske tankegangen kan beskrives til å være tanken

¹⁴⁵ Rudeng 2021:167-168

¹⁴⁶ Myhre, 2015:145, 147

som setter frihet opp mot despoti.¹⁴⁷ Tydelige forventinger til personlig oppførsel blir også karakterisert innenfor denne tankegangen hvorav de viktigste ble definert som «mandighet og almenånd».¹⁴⁸ Presentasjonen av denne ideelle karakteristikken ville vært i bøndenes favør, men vi ser også en dualitet i grunnloven. Representativt demokrati, og enevelde går som regel ikke elegant sammen. Tanken på å utvikle en stat med maktfordelingsprinsippet og folkesuverenitetsprinsippet, samtidig som man anerkjenner et annet statsoverhode som sin konge i en og samme grunnlov var en av grunnene til den at grunnloven var nødt til å være relativt diffus spesielt i spørsmål rundt hvor den ene statsmakten starten og den andre sluttet. Det som viser seg å være interessant spesifikt rundt dette spørsmålet var det vi ser senere kom til å ha en stor betydning for parlamentarismens inntog. Disse politiske tankegangene virket også til å ha satt spor videre innover og ikke ble gjort fullstendig oppgjør med før rundt 1840-1850-tallet. På grunn av dette sene oppgjøret kan vi også anta at de embetsmennene, og radikale politikerne som diskuterte rundt dannelsen av Reformforeningen fort kan være farget av disse politiske idealene og normene som har blitt fostret opp av disse tankegangene.¹⁴⁹

Seip diskuterer også tre andre politiske ideologier som det er viktig å redegjøre for, nemlig den «konstitusjonelle liberalisme» som blir representert av Frederik Stang og Anton Martin Schweigaard. Denne ideologien ble karakterisert av et visst ønske om reform, men da heller i sentraliseringens navn. Ønsket om at statsråder skulle delta på Stortingsmøter var en av fanesakene tidlig i denne politisk ideologiske tankegangen, men da ikke som de ender opp med å bli gjennomført, ved at statsrådene må rette seg etter Stortinget. De ønsket heller at Regjeringen skulle kunne ha en kontrollerende og styrende makt over Stortinget. Seip bruker her analogien med «rytter og hest» hvorav Stortinget var hesten som måtte kontrolleres, og Regjeringen som den kontrollerende instansen.¹⁵⁰ Denne retningen ønsket også å kunne innføre en total veto-rett for Regjeringen for å kunne enda mer virke som en bedre balast mot Stortinget. Det denne politiske tankegangen illustrerer godt for vår del, og spesielt med Frederik Stang og

¹⁴⁷ Seip, 1974:90

¹⁴⁸ Seip, 1974:92

¹⁴⁹ Seip, 1974:90-98

¹⁵⁰ Seip 1974:103-104

Anton Martin Schweigaard som representanter for denne, er hvor raskt den politiske tankegangen kunne endre seg i løpet av kun kort tid. Fra 1840-1870 var denne tankegangen relativt utbredt i det politiske landskapet, men fra den tid gikk idealet fra å både innføre statsråd i Stortingsmøter, og absolutt veto-rett, til å bare ha ønske om veto-rett for kongemakten. Tankegangen gikk altså gjennom et stadiet hvert tiår nesten, hvorav de gradvis gikk fra hest og rytter tankegangen, til en tanke om «motstandsregjering».¹⁵¹ Nettopp det denne illustrasjonen tilbyr oss er et bilde av hvor store omveltninger som skjedde på denne tiden innenfor politikken.

Elite-teorien vi ser i Seip sin bok illustrer den mentale tilnærming som var regjerende i denne tiden, spesielt i forbindelse med demokratisering som ideal. Han definerer en dualitet imellom tankegangen fra 1814, hvorav alle folk var like, samtidig som at det ikke var meningen at alle skulle kunne stemme. Tanken om den selvstendige, eller uavhengige mann ble både utformet, og definert, først ut fra europeisk standard, om eiendom og land, deretter en mer norsk fortolkning som rettferdiggjorde det intellektuelle aspektet som lot embetsmennene legitimere sin politiske posisjon. Her ser vi nemlig hvordan til tross for Reformforeningens ønske om reform og politisk nyteknik så hadde de noen politiske likhetstrekk med sine konservative motspillere. Det var med andre ord noen normer de var mer enn villig til å bryte med, samt andre de var med en glade for å vedlikeholde, for eksempel at den fremvoksende arbeiderklassen ikke skulle få tilgang stemmerett. Når vi ser at denne dualitet var et prinsipp innad i det norske politiske landskapet kan vi også argumentere for at til tross for at Reformforeningen var et forsøk på noe som grenset til revolusjonerende, så bidro det ikke til en videre demokratisk utvikling. Det var fortsatt en tydelig favorisering av kvalitative stemmer, istedenfor et ønske om økte kvantitative stemmer.¹⁵²

Vi kan finne i en artikkel fra *Aftenbladet* enda et interessant forhold til hvordan Reformforeningen tilnærmet seg politikken, og spesielt med tanke på et av de største spørsmålene som eksisterte i politikken i deres samtid, nemlig statsråder saken, og om de skulle ha tilgang. Her kan vi se at *Aftenbladet* sier at de stemmer ganske for at

¹⁵¹ Seip 1974:104-105

¹⁵² Seip, 1974:106-109

statsrådene kan ha tilgang til Stortinget, med bare 5 stemmer imot.¹⁵³ Dette både på grunn av at det viser til de liberale tendensene som foreningen hadde for tiden sin, men også fordi vi ser da at de prøvde å utøve innflytelsen de hadde på Stortinget videre utover hva som var stadfestet i det politiske programmet deres. Dette ser vi de gjorde i andre områder også for eksempel ved diskursen rundt bøndenes plikt til å transportere politikerne, men vi finner lite bevis derimot rundt hvor effektiv disse forsøkene faktisk var. Det er derfor ikke et bevis på en større politisk betydning, men viser til at det ikke var det politiske engasjementet innad i foreningen det manglet på.

Der vi kan være usikre om Reformforeningen har bidratt i det politiske bildet er det et punkt vi kan se at Reformforeningen har hatt en funksjon innad. Nemlig hvordan mediene i samtiden fører diskursen imot hverandre. «Hvad er saa til Syvende og Sidst Pressen bestemt til - er det til Skampæl?» her er en av eksemplene skribenten i *Aftenbladet* kommer med når det er snakk om *Morgenbladets* redaktør.¹⁵⁴ I denne artikkelen ble den generelle måten pressen og avisene har ført diskursen rundt personer, og tatt med i eksempel, Reformforeningen. Det blir nevnt svakheten rundt anonymiteten, ettersom det medførte muligheten til å kaste ut anklager uten å måtte bli holdt til ansvar ovenfor dem. I et forsøk på å rettfærdiggjøre de anklagene skribenten mener *Morgenbladet* har kommet med innad i diskursen presenterer vedkommende: «Kristian Friele, der for et Par aar tilbage gik ut af Departementet i Egenskab af Extraskriver og lod sig af Hr. A. B. Stabell og Mad. Hviid engagere til at overtage Redaktionen af Morgenbladets Dags- og Nyhedsartikel».¹⁵⁵ Til tross for at dette er en reaksjon fra *Aftenbladet* vedrørende *Morgenbladet* sin tendens til å være voldsomme i personangrepene sine, så kan vi se at denne skribenten tilbyr akkurat samme behandling tilbake til redaktøren til *Morgenbladet*. Noe vi kan se skapte motreaksjoner i senere tid.¹⁵⁶

Man har nu Maaneders Bevis at støtte sig til: i hvilket Spørgsmaal har Nogen af dem dræbt sin overbevisning? – hvem tør træde frem og sige det? – har der været mere end et enkelt Møde,

¹⁵³ *Aftenbladet*, 18.11.1859:2

¹⁵⁴ *Aftenbladet*, 19. 12.1859:2

¹⁵⁵ *Aftenbladet*, 19.12.1859:3

¹⁵⁶ Rudeng 2021:204-206

hvori ikke andre Storthingsmænd var tilstede, og var det ikke ogsaa dengang blot en Tilfældighed, at der ingen var?¹⁵⁷

Her ser vi i forsvaret fra skribenten, et mulig motargument til Reformforeningens effektivitet. I denne forsvarsartikkelen så kan vi finne en implisert holdning til at voteringstvingen som skulle være revolusjonerende for Reformforeningen, ikke fikk ha den effekten den først var tiltenkt å skulle ha. Dette ble fremmet som positivt i sin samtid ettersom at skribenten argumenterte for at *Morgenbladet* sine store frykter ikke kom i oppfyllelse, derimot vil dette tale imot den politiske revolusjonen Reformforeningen prøvde å være.

I *Morgenbladet* 16. november 1859 ser vi hvordan samme kjernesak kan bli presentert på forskjellige måter, og gi veldig forskjellig resonans hos de forskjellige leserne. Her tar *Morgenbladet* i bruk en sammenligning mellom Reformforeningen, og hva som har vært en av Reformforeningens mest brukte argumenter for egen eksistens. Nemlig den innflytelsen de fikk fra de forskjellige utenlandske klubbene. Her kommer også *Morgenbladet* med flere utsagn som virker, etter dagens standard, svært forståelige og gjør motstanden *Morgenbladet* har ytret mer forståelig hvis vi ser på det med dagens øyne. Et av argumentene som blir tatt i bruk er ganske likt som det jeg har valgt å ta i bruk når det kommer til hvorfor Reformforeningen har hatt en betydning i norsk politisk historie, nemlig at Reformforeningen har vært en del av en politisk modningsprosess.

Det, hvori England bør efterlignes, er ikke selve dets Institutioner, men Maaden, hvorpaa de har udviklet sig. Englands Institutioner trænge til Englands Jordbund, hvor de ere fremvoxede gennem Aarhundrer... Men i Sandhed, denne Grad af politisk Oplysning forudsætter Kundskaber, som langt fra findes hos den store Masse; den politiske Oplysning er selv en Frugt af den almindelige Dannelse, idet den er grundet paa Kjendskab til de bestaaende Indretningers Væsen, deres Oprindelse, deres Sammenhæng med vor hele Forfatning, deres indflydelse paa Landets Tilstand. Reformforeningen erkjender jo selv, ved at optage Almueskolevæsenet i sit Program, at vor Folkeoplysning staar paa en slet Fod; og hvorledes kan den da tro, at Folket i sin Helhed kan være modtagelig for den politiske Oplysning, naar det ikke er i bedsiddelse af dens Forudsætning, dens Grundvold?

Her ser vi nettopp hvordan *Morgenbladet* argumenterer for den modningsprosessen som må finne sted, og som enda ikke har funnet sted i Norge, både på grunn av manglende politisk kunnskap og forståelse blant den generelle populasjonen. Det *Morgenbladet* i denne artikkelen argumenterer for er derimot at tiltaket med voteringstvang, til tross for at det er noe som finnes i mindre grader i England også, ikke

¹⁵⁷ Aftenbladet, 1.12.1859:2

kom for langt inn i den politiske modningen til England, mens at det var for tidlig her i Norge.¹⁵⁸

Forsaavidt ligger der netop i Dannelsen af Reformforeningen en Erkjendelse fra det liberale Partis Side, at det parlamentariske System endnu ikke lader sig gjennemføre i sin Helhed under vore Forholde, den vil blot virke for de liberale Reformfer og Principers Gjennemførelse, der efterhaanden har vundet eller vinder Opinionen i Almenheden ad den fredelige Diskusjon. Der er med et ord skeet et Fremstød i vor politiske udvikling ved Dannelsen af Reformforeningen eller rettere sagt hvad Tiderne forlængst har forberedt er traadt frem i en synlig Form.¹⁵⁹

Vi kan se at det i samtiden ble gjenkjent av flere skribenter at de var en del av en modningsprosess innad i både den politiske diskursen, men også innad i politikken.

Tidligere i samme artikkel ser vi hvordan det ble referert til sammenligning med både Russland, Frankrike og England. Her ser vi hvordan disse sammenligningene ble brukt til å illustrere hvor i den politiske modningen vi i union med Sverige befant oss. Russland ble brukt til sammenligning som den politiske oppstart, og *Aftenbladet* har tidligere brukt denne sammenligningen til å farge holdningene *Morgenbladet* fremmet som reaksjonære.¹⁶⁰ Her derimot ble sammenligningen tatt i bruk for å vise at de tilhørte i hvert fall en opphøyet form for politisk dannelse enn som eksisterte der. Det ble til og med hentydet til at de var mer politisk og sosialt dannet sammenlignet med hvor Frankrike fantes i den politiske modningsprosessen, ettersom at her i landet var det tross alt ikke snakk om keiserdømmet.¹⁶¹

Det er med andre ord England som ble fremhevet «I England er Ligevægten fuldstændig opnaaet».¹⁶² Vi ser hvordan de parlamentariske forholdene som var i England på denne tiden ble opphøyet som det absolutte idealet, og hvordan der pressen fritt diskuterte med hverandre rundt politiske spørsmål. Samtidig blir det konstatert hvordan de i Norge ikke hadde greid å komme seg like langt inn i modningsprosessen, spesielt ettersom at diskursen her til lands gikk så over styr, som den her hadde gjort i forbindelse med Reformforeningen. Det er derimot interessant hva denne skribenten skrev i forbindelse med:

Men der er ikke meget af politisk Tolerance i Tiden og derfor faar Reformforeningen finde sig i at udholde slige tårn, som de den har været Gjenstand for. Gjennem Aar og Dag vil man vel

¹⁵⁸ *Morgenbladet*, 16.11.1859:1

¹⁵⁹ *Aftenbladet*, 27.12.1859:3

¹⁶⁰ *Aftenbladet*, 10.11.1859:2

¹⁶¹ *Aftenbladet*, 27.12.1859:2-3

¹⁶² *Aftenbladet*, 27.12.1859:3

efterhaanden sunde sig og forstaa, at det er en gammel Kjending, som blot er fremtraadt i en mere humaniseret Skikkelse.¹⁶³

England blir opphøyd som det endelige mål, og når vi kommer ditt vil vi kunne se tilbake å innse hvor vi er på vei, er holdningen det virker til at skribenten skildrer for oss. Noe vi nesten kan gi vedkommende rett i ettersom det er med en tilnærmet hensikt denne oppgaven blir skrevet, nemlig for å henvise til den politiske modningen Reformforeningen bidro med, hvorav den tok oss videre til slik vi har det den dag i dag.

Vi ser *Morgenbladet* presenterer en noe lignende holdning som *Aftenbladet* når det snakkes i forbindelse med den politiske modningsprosessen som trenger å finne sted: «Netop fordi det ikke her hos os som i Frankrig er en let Sag ved et Tilstel at bringe den borgerlige Anordning 10 Mil foran Folkets Udvikling – for derefter hovedkuls at faa det 20 Mil tilbage».¹⁶⁴ Her ser vi hvordan det ble presentert at folkets utvikling, ikke alltid henger med de politiske anordningene. Derimot ser vi senere i artikkelen at uenigheten oppstår rundt hvilken vei denne modningen skal ta:

Det maa være klart, at hele dette underfundige Tilstel aabenbarer et Par Thinghøvdingers Bestræbelser for gjennem den saakaldte Reformforening at naa frem til at kunne udøve et Overgreb i Storthinget og faa reformeret Landet efter et Par Hoveders politiske Tænkesæt.¹⁶⁵

Vi ser her at skribenten heller ønsker å gå unna tanken om partier og foreninger hvorav majoriteten kan binde minoriteten. Utviklingen vi derimot ser innad i denne artikkelen er villigheten til å anerkjenne hvordan en politisk modning var nødvendig, istedenfor ved starten av diskursen, hvorav skribentene hos *Aftenbladet* og *Morgenbladet* alle nektet å anerkjenne en holdningsendring fra sin egen side.

Vi finner ikke en desidert avslutning på Reformforeningen i avisene, snarere virker det bare til at diskursen i seg selv dør ut, derimot kan vi se i senere uttalelser i hvert fall fra *Morgenbladet* som later til at Reformforeningen kanskje hadde lenger leve tid enn først antatt? I litteraturen er det noe uenighet rundt varigheten Reformforeningen hadde, og noen mener den varte fra 1859-1860 mens andre mente 1861, derimot finner vi i en artikkel fra 29.03.1863 som sier:

Dog maa vi minde om eet, nemlig den under forrige Storthing stiftede Reformforening, som efter Uelands Ytring skulde udbrede sig og voxe til et Træ, som kunde skygge over det hele Land.

¹⁶³ *Aftenbladet*, 27.12.1859:3

¹⁶⁴ *Morgenbladet*, 23.12.1859:1

¹⁶⁵ *Morgenbladet*, 23.12.1859:2

Den er ikke død, og dens Virksomhed spores i Stortingets ikke sjelden forud opgjorte Voteringer, hvorpaa ogsaa den foreliggende Beslutning afgiver et saa slaaende Bevis.¹⁶⁶ Nå skal jeg være forsiktig med å ikke gi for mye validitet til en enkelt skribent sin uttalelse, men dette hentyder til at kanskje ikke Reformforeningen døde ut når vi først trodde. Det det også henviser til er at det i hvert fall ikke ble en tydelig avslutning på Reformforeningen.

Forening eller parti er et vanskelig skille når det kommer til Reformforeningen, vi ser at i samtiden så ble det hovedsakelig beskrevet som et parti. Vi ser også senere at det kan virke som at til neste Stortingssamling at det endret navn til «det Sverdrupske parti».¹⁶⁷ Det vi i hvert fall ser er en tydelig økning i diskursen rundt partier, men også noe som virker til en større aksept til deres eksistens. Spesielt i forbindelse med hva skribenten presenterer som «det Uelandske parti» og «det Sverdrupske parti», hvor det virker til at *Morgenbladet* nå var villig til å fremsnakke det ene partiet, riktig nok for deretter å kunne forkaste det andre.¹⁶⁸ Vi ser også hvordan det henvises til at Sverdrup fikk noen fordeler ut av å være med å stifte Reformforeningen i 1859:

Men mislykkedes end Reformforeningen i sin Hovedsag, saa var dens Formand Sverdrup dermed ingenlunde tilintetgjort. Tvertimod kan det vel med Grund siges, at han snarere gjorde Fremskridt, forsaavidt som han især i endel nyere og yngre Represæntanter til dels af akademisk dannede Mænd fik Meningsfæller, som bedre kunder understøtte ham i Debatten end Ueland og andre Vestlændingerhavde formaaet, om der end ikke mellem det vestlandske Parti og Sverdrup havde været adskillig indre Forskjel.¹⁶⁹

Her ser vi fortsatt en tvil på om Reformforeningen fortsatt var til stede, noe som gjør at vi ikke kan si noe sikkert rundt avslutningspunktet til Reformforeningen. Dette antyder nok at Reformforeningen antageligvis døde ut av seg selv mellom stortingsmøtene. Interessant derimot er det hentydningen til at via Reformforeningen greide Sverdrup å finne flere likesinnede. Dette kan vi igjen videre tenke oss kanskje hadde en videre utvikling helt frem til Venstre skulle bli dannet?

¹⁶⁶ Morgenbladet, 29.03.1863:1

¹⁶⁷ Morgenbladet, 02.11.1863:1

¹⁶⁸ Morgenbladet, 02.11.1863:1

¹⁶⁹ Morgenbladet, 02.11.1863:1

5 Konklusjon

Reformforeningen virker til å ha vært et kortlevd forsøk på å skape en partikultur i det norske Stortinget, og skulle fungere som et samlende element for bøndene og de liberale representantene inne på Stortinget. Dette ble derimot vanskelig av diverse grunner. En av stridsmomentene innad i partiet var Sverdrup sitt ønske om innføring av viteringstvang, hvilket gjorde at mange andre stortingsrepresentanter ikke ville assosiere seg med dem.¹⁷⁰ Målet for Reformforeningen var ironisk nok å oppfostre til individuell selvstendighet hos stortingsrepresentantene. De hadde et ønske om at lederen av partiet ikke skulle sitte med avgjørende makt, men heller at alle medlemmene skulle kunne være med å påvirke hvilken retning partiet skulle bevege seg i. Det er noen skikkelser derimot som ble mer fremtredende enn andre, hvorav de største var Sverdrup og Ueland. Vi ser derimot ovenfor at det virker til at Sverdrup var han som kom best ut av det hvis vi ser på *Morgenbladets* omtale i ettertiden.¹⁷¹ Til tross for å bare være en etablert forening i en stortingsperiode, så ser vi hvordan diskursen og modningsprosessen utviklet seg fra 1859-1863.

Det er nettopp denne fremtredende modningsprosessen som gjør at jeg stiller meg skeptisk til den generelle historiske holdningen i forbindelse med Reformforeningen og dens bidrag til det politiske landskapet. Ut ifra hva undersøkelsene har vist, tyder det på en holdningsendring i den politiske kulturen før og etter Reformforeningen sin dannelse. Vi kan tross alt se hva som virker til en holdningsendring i den norske politikken vedrørende parti-konformitet. Reformforeningen virker til å være faktoren som bidro med en viktig holdningsendring i norsk politikk som videre resulterte i denne økte villigheten rundt parti-konformiteten som ble så tungt kritisert ved Reformforeningens startsfase. Til tross for manglende forskning kan man nemlig se at den historiske holdningen tenderer til å si at Reformforeningen ikke oppnådde noe, som for eksempel i SNL sin artikkel angående Reformforeningen kan vi se «Reformforeningen var et mislykket forsøk på et nærmere organisatorisk samarbeid mellom liberale byrepresentanter og bøndene».¹⁷² Nettopp denne bruken av

¹⁷⁰ Bergsgård 1932:189-190

¹⁷¹ *Morgenbladet*, 02.11.1863:1

¹⁷² Mardal 2022

«mislykket» er for meg vanskelig å forstå i denne konteksten, både på grunn av den relative harde uttalelsen rundt et tema hvorav det er blitt utført lite forskning på, samt hva vi kan se i denne oppgaven. Argumentet som blir presentert i historiografien rundt den politiske effekten Reformforeningen skulle hatt virker til å være korrekt, ettersom det er få bevis på håndfast politisk endring, men holdningsmessig kan vi finne flere.

Gjennom debattene fra *Morgenbladet* og *Aftenbladet* kan vi se to tydelige karakteristiske skikkelser tre frem. På den ene siden har vi *Morgenbladet* som kommer med mange kraftige uttalelser om hvordan forandring truet det flotte vi hadde her i Norge. *Aftenbladet* på en annen side virket til å romantisere alt som skjedde fra stortingsrepresentantene i Reformforeningens rekke. Begge disse avisene viser en tydelig agenda i sine artikler, og selv om disse agendaene fra tid til annen blir brutt, som for eksempel ved *Morgenbladet* sin artikkel fra Harro Harring, så holder de seg stort sett innenfor sine respektive agendaer. Debatten som foregår i det offentlige i utgangen av 1859 samt starten av 1860 er ganske historisk interessant. At mediene påvirker og farger den offentlige debatten den dag i dag er udiskutabelt, men som vi kan se i debatten angående Reformforeningen kan vi se de forskjellige avisene aktivt representere sine respektive sider. I forbindelse med problemstillingen vår «Hvilken rolle spilte avisene i kritikken?» så er det tydelig at avisene i hvert fall har spilt en rolle. Holdningsendringen vi ser representert ovenfor angående økt aksept rundt partiene ser vi når vi ser på artiklene i Reformforeningens samtid. Samtidig ser vi hvordan det forekom endring innad i diskursen mens den pågikk. Spesielt rundt medienes egne refleksjoner rundt personangrep og bevisbyrde. Dette best illustrert ved for eksempel svaret til Ueland og alle anklagene vi ser han svarer på, eller innad i diskursen blant de respektive avisenes redaktører. Her finner vi også svaret på en av spørsmålene vi stilte i starten av oppgaven, nemlig: Kan vi i denne debatten finne belegg for at Reformforeningen igangsatte en offentlig diskurs som var med å endre de politiske normene som regjerte i det politiske landskapet? Her er svaret på dette spørsmålet ut ifra kildene og uttalelsene vi kan se ovenfor, ja. Reformforeningen etter min mening igangsatte en offentlig diskurs som var med på å endre de politiske normene som regjerte i det politiske landskapet.

Spørsmålet rundt Reformforeningen og plassen den har hatt i den norske politiske historien er en vanskelig sak å plassere, men vi kan med sikkerhet si at de tok plass. Det jeg også vil påpeke er noe konkret jeg vil si Reformforeningen har hjulpet med å illustrere, i hvert fall gjennom den forskningen jeg nå har lagt inn i den, og det er nettopp hva et parti er. Som jeg startet teksten med å si, så ble Reformforeningen etablert i en prekær og turbulent tid, hvor politikken enda ikke hadde noen klare spor å følge, og hvor veien enda var i ferd med å bli banet. Eneste vi kunne si med sikkerhet er at individet hadde en essensiell betydning for det norske politiske landskapet, men til tross for at jeg delte inn holdningen som støttet opp under for Reformforeningen som kollektivistiske og holdningene som jobbet imot som individualistiske, så kan vi fortsatt se en fellesnevner. Uansett om vi tar i betraktning *Morgenbladets* idealer, eller *Aftenbladets* holdninger så ser vi at de begge mener at enkelt personen i politikken er viktig, og at de må ha en måte å bruke sine meninger og holdninger, og la dem virke inn på politikken. Enten det er som individet, eller via et parti som sitt talerør. Det er her Reformforeningen gir oss en god illustrasjon nemlig på hva et parti gir muligheten til. At individet skal kunne forene seg med andre likesinnede slik at de sammen kan få satt sitt preg på politikken. Dette ser vi også godt illustrert i kritikken fra *Morgenbladet* «Vi ville danne et Reformselskab med Underafdelinger over hele Landet, der hver paa sin Kant kunde undersøge Forholdene, klare Tankerne og konsolidere den Kraft, som havde Hu til at virke til Fædrelandets Tarv». ¹⁷³ Hvor vi ser, at til tross for at *Morgenbladet* her bruker dette sitatet til å illustrere hvordan Reformforeningen og dens eventuelle utspredelse vil være noe som kommer ut av kontroll, så ser vi fortsatt at intensjonen er at dette skal være et middel for at folk skal kunne påvirke hverdagene sine, og tilpasse staten til behovene de har. Det er også her vi ser utviklingen i diskursen, hvorav vi kan se ovenfor *Morgenbladet* til tross for deres motstand mot foreningen, samtidig snakker om rollen den har i den politiske modningen. ¹⁷⁴

Vi ser i diskursen hvordan tanken om voringstvang virker til å ha vært en for radikal holdningsendring for sin samtid. Partiprogrammet i seg selv og politikken Reformforeningen tenkte å videreføre ser vi tross alt at selv *Morgenbladet* kunne si seg

¹⁷³ *Morgenbladet*, 16.11.1859:1

¹⁷⁴ *Morgenbladet*, 16.11.1859:1

enig i.¹⁷⁵ Kritikken startet tross alt ved voteringstvangen. Selv om vi ser at dette ble en av de største argumenteringspunktene, og at flere historikere nevner dette som en av årsakene til at Reformforeningen ble avsluttet, så er det ikke like sikkert om dette stemmer. Nevnt ovenfor ser vi hva som er ment med dette, at til tross for at Reformforeningen ikke hadde en videre bevegelse i Stortinget, så er det fortsatt usikkert over om foreningen ble oppløst eller ikke.¹⁷⁶ Derimot så ser vi også at det er ikke levetiden til Reformforeningen som gjør den spesiell, men den offentlige diskursen. Hvorav vi her ser hvor betydelig det var at voteringstvangen hadde blitt nevnt. Det var til og med såpass betydelig at vi finner artikkelen som ble utsendt av 21 stortingsrepresentanter som spesifiserer at den ikke var en aktualitet, men heller en ytring i debattens hete.¹⁷⁷ Her finner vi med andre ord svaret på en av spørsmålene vi stilte i starten: Hvor mye av Reformforeningens vekst og fall kan bli knyttet til avisenes kritikk, versus hvor mye er til takke for en manglende enighet innad i foreningen selv? Svaret her er både spennende og litt antyklimatektisk, nemlig at vi ikke kan se en tydelig slutt på Reformforeningen, i hvert fall ikke via medienes ytringer. Vi kan derimot se hva som virker til å være en sakte avtagelse i engasjementet, som vi best kan knytte til en avtagende interesse fra pressen etter at voteringstvang spørsmålet hadde blitt besvart. Samt en naturlig utvanning av engasjementet ettersom det var så lang tid mellom hvert stortingsmøte.

Da gjenstår det kun det siste spørsmålet vi ikke enda har besvart i avslutningen av denne oppgaven: er den kraftige motreaksjonen Reformforeningen møter grunnet tidligere erfaringer basert på møtet med Marcus Thrane sine arbeiderforeninger? Mottagelsen Reformforeningen fikk, og om den er relatert til Marcus Thrane noen år tidligere er vanskelig å gi et definert svar på, ettersom det virker individuelt til hver skribent, og meningene de innehadde. Derimot ser vi at det til en viss grad påvirket mottagelsen, samtidig som det ikke var av stor nok betydning til at det var hovedårsaken til den krasse kritikken Reformforeningen møtte. Ei heller kan vi si at reaksjonene angående Marcus Thrane var nok til å påvirke avgjørelsene til verken

¹⁷⁵ Morgenbladet, 26.10.1859:2

¹⁷⁶ Morgenbladet, 29.03.1863:1

¹⁷⁷ Morgenbladet, 05.02.1860:1-2

Reformforeningen som helhet, eller de individuelle stortingsrepresentantene som deltok i foreningen.

For å gi en endelig oppsummering så ser vi at Reformforeningen var en del av den politiske modningsprosessen til Norge, ikke nødvendigvis gjennom de konkrete politiske endringene de gjennomførte, men heller på grunn av debatten den skapte. Takket være furoren rundt Reformforeningen kan vi se en tydelig diskurs rundt modningsprosessen den politiske verdenen Norge stod ovenfor. Vi ser at Reformforeningens støttespillere og motstandere også endrer sine holdninger gjennom diskursen. Til slutt ser vi også hva som kan ligne på starten på det første faktiske partiet i norsk historie. Spesielt i *Morgenbladet* sine uttalelser om hvordan Sverdrup hadde gjennom Reformforeningen greid å skaffe seg flere støttespillere. Til tross for at det var et stykke til 1884, så kan vi godt tenke oss at disse støttespillerne var med fra Reformforeningens tider, spesielt med tanke på Jaabæk.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Morgenbladet, 02.11.1863:1

6 Litteraturliste

- Bergsgård, A. (1932). *Ole Gabriel Ueland og bondepolitikken*. 2. Aschehoug
- Bergsgård, A. (1964). *Norsk historie 1814-1880*. Det norske samlaget.
- Bjørklund, O. (1951). *Marcus Thrane sosialistleder i et u-land*. Tiden Norsk Forlag.
- Christophersen, J. A. (1969). *Representant og velger*. Universitetsforlaget.
- Fuglum, P. (2022, 29. Juni). Ole Richter. I *Norske biografiske leksikon*.
https://nbl.snl.no/Ole_Richter
- Hyvik, J. J. (2020, 20. Februar). Bondestortinget. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/Bondestortinget>
- Mardal, M. A. (2022, 2. Mars). Reformforeningen. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/Reformforeningen>
- Mardal, M.A.(2023, 1. August). Ole Jørgensen Richter. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/Ole_J%C3%B8rgensen_Richter
- Myhre, J. E. (2015). *Norsk historie 1814-1905*. Det norske samlaget.
- Norgeshistorie. (2018, 27. April). *Arbeider-foreningernes petisjon*.
<https://www.norgeshistorie.no/kilder/bygging-av-stat-og-nasjon/K1411-Arbeiderforeningernes-petisjon.html>
- Norland, A. & Hetland, T. (2023 1. August) Morgenbladet. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/Morgenbladet>
- Nymark, K. (2020). *Kampen om trykkefriheten: Karl Johan og den norske presse 1814-1844*. (Doktoravhandling) Universitetet i Sørøst-Norge.
- Pryser, T. (1993). *Norsk historie 1800-1870*. Det norske samlaget.
- Pryser, T. & Ringvej, M. (2023, 16. August). Marcus Thrane. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/Marcus_Thrane
- Ringvej, M. R. (2014). *Marcus Thrane: Forbrytelse og straff*. Pax Forlag.
- Rudeng, E. (2021). *Morgenbladet: En historie for seg*. Pax forlag A/S
- Sars, J. E. (1913). *Tidsrummet 1814-1884*. 2. Aschehoug.
- Storsveen O. A. (2022, 29.Juni) Adolf Bredo Stabell. I *Norske biografiske leksikon*.
https://nbl.snl.no/Adolf_Bredo_Stabell
- Seip, A-L. (1997). *Nasjonen bygges 1830-1970*. Aschehoug.
- Seip, J. A. (1974). *Utsikt over Norges historie. 1: Tidsrommet ca. 1814-1860*. Gyldendal.
- Seip, J. A. (1981). *Utsikt over Norges historie. 2: Tidsrommet ca. 1850-1884*. Gyldendal.

Sunnanà, O. (1966). *Johannes Steen: Opposisjonspolitikaren*. Samlaget.

Kilder

For mer detaljerte referanser, se de enkelte fotnotene

Aftenbladet, 1859-1863

Christiania-Posten, 1859

Morgenbladet, 1859-1863